

# TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVESİYASI



Maddə 5.3 | Maddə 6 | Maddə 8 | Maddələr 9 və 10  
Maddə 11 | Maddə 12 | Maddə 13 | Maddə 14

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri



**FCTC**

TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA  
ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVESİYASI



# TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVESİYASI



Maddə 5.3 | Maddə 6 | Maddə 8 | Maddələr 9 və 10  
Maddə 11 | Maddə 12 | Maddə 13 | Maddə 14

## Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri



**F C T C**

TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA  
ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVESİYASI



Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən 2011-ci ildə *Рамочная конвенция ВОЗ по борьбе против табака. Руководящие принципы осуществления. Статья 5.3. Статья 8. Статья 9 и 10. Статья 11. Статья 12. Статья 13. Статья 14.* adı altında nəşr edilmişdir.

© Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2011-ci il.

Bu sənədin tərcüməsi və azərbaycan dilində nəşri üzrə hüquqlar Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Baş direktoru tərəfindən Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinə verilmişdir. *Guidelines for implementation of article 6 of the WHO FCTC* 2018-ci ildə ingilis dilindən tərcümə olunmuş və bu nəşrə əlavə edilmişdir. İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi azərbaycan dilində nəşrə görə tam məsuliyyət daşıyır.

# MÜNDƏRİCAT

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 5.3-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütünə qarşı mübarizə üzrə ictimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirlərindən qorunması.....3*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 6-cı MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütünə tələbatın azaldılması üzrə qiymət və vergi tədbirləri..... 19*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 8-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütün tüstüsünün təsirindən qorunma .....39*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 9 və 10-cu MADDƏLƏRİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN NATAMAM RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütün məmulatlarının tərkibinin və tütün məmulatları haqqında məlumatın açıqlanmasının nizamlanması .....53*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 11-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması.....75*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 12-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Maarifləndirmə, informasiyanın ötürülməsi, əhalinin hazırlanması və məlumatlandırılması.....93*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 13-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütün məmulatlarının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu..... 121*

## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 14-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

*Tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı tələbatın azaldılması tədbirləri ..... 143*



## Maddə 5.3

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri





## TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 5.3-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ

### TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ ÜZRƏ İCTİMAİ SƏHIYYƏ SIYASƏTİNİN TÜTÜN SƏNAYESİNİN KOMMERSİYA VƏ DİGƏR KORPORATİV MARAQLARININ TƏSİRLƏRİNDƏN QORUNMASI

#### GİRİŞ

Tütün əleyhinə mübarizə prosesində aşkarlıq prinsipinə riayət edilməsi üzrə Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasının WHA54.18 sayılı qətnaməsi tütün sənayesinin sənədləri üzrə ekspertlər Komitəsinin işinin nəticələrini sitat gətirərək qeyd edir ki, "tütün sənayesi illər boyu tütün epidemiyasına qarşı mübarizə sahəsində ictimai səhiyyə siyasətinin həyata keçirilməsində hökumətlərin və ÜST-nin rolunu aşkar surətdə pozmaq niyyəti ilə hərəkət etmişdir".

Tütüne qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının preambulasında Tərəflər<sup>1</sup> "tütüne qarşı mübarizədə tütün sənayesinin səyləri pozmaq və ya heç endirməklə bağlı istənilən cəhdlərinə qarşı sayıqlıq göstərməyin zəruri olduğunu və tütün əleyhinə mübarizədə edilən səylərə mənfi təsir göstərən tütün sənayesinin fəaliyyəti haqqında məlumatlı olmağın zəruriliyini etiraf edirlər".

Bundan başqa Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsində tələb edilir ki, tütün əleyhinə mübarizə üzrə Tərəflər "özlərinin ictimai səhiyyə siyasətinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində elə hərəkət etməlidirlər ki, milli qanunvericiliyə uyğun olaraq öz siyasətlərini tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirindən qorusunlar".

Tərəflərin Konfransı özlərinin FCTC/COP2(14) sayılı qərarı ilə Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinin hazırlanması üçün işçi qrupu təsis etmişdir.

Tərəflərin tütün əleyhinə mübarizə üzrə öz siyasətini müəyyən etmək və həyata keçirməklə bağlı müstəqil hüququna zərər vermədən Tərəflər mümkün qədər bu rəhbər prinsipləri öz milli hüququna uyğun həyata keçirməyə həvəsləndirilir.

#### Məqsəd, tətbiq edilmə sahəsi və tətbiq edilə bilmə

Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinə dair rəhbər prinsiplərin istifadə edilməsinin tütün əleyhinə mübarizə sahəsində ölkələrin siyasətinə və Konvensiyanın həyata

<sup>1</sup> "Tərəflər" termini özlərini sazişin öhdəlikləri ilə bağlamağa razılıqlarını ifadə etmiş saziş imzalamaq hüququ olan dövlətlərə və digər strukturlara və ya qüvvədə olan sazişə malik dövlətlərə və strukturlara aiddir. (Mənbə: Birləşmiş Millətlər Təşkilatı sazişlərinin külliyyəti: <http://untreaty.un.org/English/guide.asp#signatories>).

keçirilməsinə əsaslı təsiri olacaqdır, çünki rəhbər prinsiplərdə belə bir fakt etiraf edilir ki, bütün sənayesinin, o cümlədən dövlət bütün sənayesinin müdaxiləsi Konvensiyanın preambulasında, bütün əleyhinə mübarizə siyasətinin konkret istiqamətlərinə dair maddələrdə və bütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının prosedurlarının qaydalarında qeyd edildiyi kimi, bütünə qarşı mübarizə siyasətinin bir sıra sahələrinə toxunur.

Hazırkı rəhbər prinsiplərin məqsədi bütün əleyhinə mübarizə tədbirlərinin bütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirindən müdafiəsi üzrə səylərin hərtərəfli xarakterinin və effektivliyinin təmin olunmasıdır. Tərəflərə bütün əleyhinə mübarizəyə münasibətdə ictimai səhiyyə siyasətinə təsir etmək marağı və ya iqtidarında olan hökumət səlahiyyətlərinin bütün sahələrində tədbirlər görmək lazımdır.

Hazırkı rəhbər prinsiplər Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsi ilə müəyyən olunmuş öz hüquqi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində Tərəflərə<sup>2</sup> kömək göstərilməsinə yönəlmişdir. Rəhbər prinsiplər bütün sənayesinin müdaxilə etməsi ilə bağlı problemin həll edilməsi üzrə ən yaxşı elmi faktiki məlumatlara və Tərəflərin təcrübəsinə əsaslanır.

Rəhbər prinsiplər bütün əleyhinə mübarizəyə münasibətdə Tərəflərin ictimai səhiyyə sahəsindəki siyasətinin müəyyən edilməsinə və həyata keçirilməsinə tətbiq oluna bilər. Onlar həmçinin bu siyasətin dürüst ifadə edilməsinə, tətbiq edilməsinə, həyata keçirilməsinə və ona riayət edilməsinin təmin edilməsinə öz töhfəsini verən və ya verə bilən şəxslərə, orqanlara və strukturlara tətbiq edilə bilər.

Rəhbər prinsiplər Tərəflərin yurisdiksiyasında olan dövlət vəzifəli şəxslərə, istənilən milli, dövlət, əyalət, bələdiyyə, yerli və digər dövlət və yarım/kvazi dövlət müəssisəsinin və ya orqanının nümayəndələrinə və qulluqçularına, eləcə də onların adından hərəkət edən istənilən şəxsə tətbiq edilə bilər. Tütün əleyhinə mübarizə üzrə siyasətin müəyyən edilməsinə və həyata keçirilməsinə və bu siyasətin bütün sənayesinin maraqlarından qorunmasına cavabdeh olan hökumət səlahiyyətinin hər bir sahəsi (icraedici, qanunverici və ya məhkəmə) hesabat verməlidir.

Çoxsaylı məlumatlar Konvensiyanın Tərəfləri tərəfindən tətbiq edilməli olan bütün əleyhinə tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsinə müdaxilə etmək üçün bütün sənayesi tərəfindən strategiya və taktikalara geniş arsenalından istifadə edilməsini təsdiq edir. Bu rəhbər prinsiplər tərəfindən tövsiyə edilən tədbirlər təkcə bütün sənayesinin deyil, həm də müvafiq hallarda bütün sənayesinin maraqlarına himayədarlıq edən təşkilatların və ayrı-ayrı şəxslərin müdaxiləsindən qorumaq məqsədi daşıyır.

Baxmayaraq ki, bu rəhbər prinsiplərdə tövsiyə edilən tədbirlər Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin məqsədlərinə ən yaxşı şəkildə nail olmaq üçün tələb olunan dərəcədə geniş surətdə tətbiq edilməlidir, Tərəflərə bu rəhbər prinsipləri öz konkret şəraitlərinə uyğunlaşdıraraq tədbirlərin həyata keçirilməsində həmin prinsiplərdə tövsiyə

<sup>2</sup>Harada ki, bu müvafiqdir, bu rəhbər prinsiplər eləcə də regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatlarına aiddir.

## RƏHBƏR PRİNSİPLƏR

**Prinsip 1: Tütün sənayesinin maraqları ilə ictimai səhiyyə sahəsindəki siyasətin maraqları arasında köklü və bərk ziddiyyət mövcuddur.**

Tütün sənayesi elmi cəhətdən sübut edildiyi kimi narkotik xarakter daşıyan, xəstəliklərə və ölmə gətirib çıxaran, eləcə də yoxsulluq miqyasının yüksəlməsi də daxil olmaqla, müxtəlif növ sosial bəlalərin inkişafına yardım edən məhsullar istehsal edir və onların satışına kömək göstərir. Ona görə də Tərəflərə tütün əleyhinə mübarizə üzrə ictimai səhiyyə siyasətinin düzgün ifadə edilməsi və həyata keçirilməsini maksimum mümkün dərəcədə tütün sənayesinin təsirindən qorumaq lazımdır.

**Prinsip 2: Tərəflər, tütün sənayesi və ya tütün sənayesinin maraqlarının yeridilməsi ilə məşğul olanlarla əlaqələri olduğundan, hesabatvermə və aşkarlıq prinsipinə riayət etməlidirlər.**

Tərəflərə tütün əleyhinə mübarizə və ya ictimai səhiyyə məsələlərində tütün sənayesi ilə istənilən qarşılıqlı əlaqə zamanı hesabatverməni və şəffaflığı təmin etmək lazımdır.

**Prinsip 3: Tərəflərə tütün sənayesindən və onun maraqlarının yeridilməsi ilə məşğul olanlardan hesabatvermə və aşkarlıq prinsipinə riayət etməklə işləmələrini və hərəkət etmələrini tələb etmək lazımdır.**

Tərəflərə bu rəhbər prinsiplərin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi üçün məlumat təqdim etmələrinə dair tütün sənayesinə tələb irəli sürmək lazımdır.

**Prinsip 4: Bir halda ki, tütün məmulatları ölümlə nəticələnməyə gətirib çıxarır, tütün sənayesinə öz biznesini yaratmaq və ya aparmaq üçün stimullar verilməməlidir.**

Tütün sənayesinə dair istənilən preferensial rejim tütün əleyhinə mübarizə siyasəti ilə ziddiyyət təşkil edəcəkdir.

## TÖVSIYƏLƏR

Tütün sənayesinin ictimai səhiyyə siyasətinə müdaxiləsi probleminin həll edilməsi üçün aşağıdakı mühüm tədbirlər tövsiyə olunur:

- (1) Tütün məmulatlarının narkotik və məhvedici xarakterli olmasına, eləcə də tütün sənayesinin Tərəflərin tütün əleyhinə mübarizə siyasətinin həyata keçirilməsinə müdaxiləsi barədə məlumatlılığı yüksəltmək.
- (2) Tütün sənayesi ilə qarşılıqlı əlaqələrin məhdudlaşdırılması üzrə tədbirlər görmək və baş verən qarşılıqlı əlaqələrin aşkarlığını təmin etmək.
- (3) Tütün sənayesi ilə tərəfdaşlıq münasibətlərini, eləcə də məcburetmə qüvvəsi olmayan və hüquqi sanksiyalarla təmin edilməyən müqavilələri rədd etmək.

- (4) Dövlətin vəzifəli şəxsləri və qulluqçuları tərəfindən maraqların toqquşmasının əmələ gəlməsinə yol verməmək.
- (5) Tütün sənayesi tərəfindən təqdim olunan məlumatların aşkarlığı və dəqiqliyi haqqında tələb qoymaq.
- (6) "Korporativ sosial məsuliyyət" kimi xarakterizə olunan, ancaq onunla məhdudlaşmayan fəaliyyət də daxil olmaqla, tütün sənayesi tərəfindən "sosial cəhətdən məsuliyyətli" kimi xarakterizə edilən fəaliyyəti denormalizasiya etmək və imkan daxilində tənzimləmək.
- (7) Tütün sənayesi üçün preferensial rejim yaratmamaq.
- (8) Dövlət mülkiyyətində olan tütün sənayesinə münasibət istənilən digər tütün sənayesi ilə eyni olmalıdır.

Aşağıda tütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarından müdafiə olunması üzrə razılaşdırılmış tədbirlər göstərilir. Tərəflər bu rəhbər prinsiplərdə nəzərdə tutulan çərçivədən kənar çıxan tədbirlərin həyata keçirilməsinə həvəsləndirilirlər və bu rəhbər prinsiplərin müddəalarından heç biri Tərəflərin daha ciddi tələblər müəyyən etməsinə mane olmur, bu şərtlə ki, həmin tələblər hazırkı tövsiyələrlə uzlaşsın.

**(1) Tütün məmulatlarının narkotik və məhvedici xarakteri, eləcə də tütün sənayesinin Tərəflərin tütün əleyhinə mübarizə üzrə siyasətinin həyata keçirilməsinə müdaxiləsi haqqında məlumatlılığı yüksəltmək.**

Hökumət səlahiyyətlərinin bütün sahələrinin və ictimaiyyətin keçmişdə və hal-hazırda tütün sənayesinin tütün əleyhinə mübarizə problemi üzrə ictimai səhiyyə siyasətinin müəyyən edilməsinə və həyata keçirilməsinə müdaxiləsi barədə biliklərə və məlumatlara ehtiyacı vardır. Belə müdaxilə bütün Çərçivə konvensiyasının uğurla həyata keçirilməsinin təmin olunması üçün xüsusi hərəkətlər tələb edir.

***Tövsiyələr***

- 1.1 Tərəflərə Konvensiyanın 12-ci Maddəsini nəzərə alaraq hökumət səlahiyyətlərinin bütün sahələrini və ictimaiyyəti tütün məmulatlarının narkotik və zərərli xarakterli olması haqqında, ictimai səhiyyənin tütün əleyhinə mübarizə üzrə siyasətini tütün sənayesinin kommersiya və korporativ maraqlarından, eləcə də ictimai səhiyyənin tütün əleyhinə mübarizə siyasətinin müəyyən edilməsinə və həyata keçirilməsinə müdaxilə etmək üçün tütün sənayesi tərəfindən istifadə olunan strategiya və taktikalardan qorumağın vacibliyi haqqında məlumatlandırmaq və maarifləndirmək lazımdır.
- 1.2 Bundan əlavə Tərəflərə əhalini tütün sənayesi tərəfindən açıq və ya üstü örtülü şəkildə tütün sənayesinin adından və ya onun maraqlarından çıxış edən ayrı-ayrı şəxslərdən, "himayəedici" qruplardan və onunla bağlı təşkilatlardan istifadə edilməsi barədə məlumatlandırmaq lazımdır.

**(2) Tütün sənayesi ilə qarşılıqlı əlaqələrin məhdudlaşdırılması üzrə və mövcud qarşılıqlı əlaqələrin aşkarlığını təmin etmək üçün tədbirlər görmək.**

Tütün əleyhinə mübarizəyə münasibətdə ictimai səhiyyə siyasətinin dürüst ifadə edilməsi və həyata keçirilməsi zamanı tütün sənayesi ilə istənilən qarşılıqlı təsiri Tərəflər elə həyata keçirməlidirlər ki, bu cür qarşılıqlı təsir nəticəsində və ya onun əsasında real və ya potensial tərəfdaşlıq və ya əməkdaşlıq təəssüratı yaranmasın. Əgər tütün sənayesinin hansısa hərəkəti halının nəticəsində belə təəssürat yarana bilərsə, Tərəflər belə təəssüratın qarşısını almaq və ya onu korrektə etmək üçün tədbirlər görməlidirlər.

**Təvsiyələr**

- 2.1 Tərəflər tütün sənayesi ilə yalnız ciddi zərurət olduğu halda və ciddi zərurət hədudlarında qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar ki, tütün sənayesini və tütün məmulatlarını tənzimləmək imkanı əldə etsinlər.
- 2.2 Tütün sənayesi ilə qarşılıqlı əlaqənin vacib olduğu hallarda Tərəflər belə qarşılıqlı əlaqənin şəffaflığını təmin etməlidirlər. Qarşılıqlı əlaqə imkan daxilində camaat qarşısında, məsələn, açıq dinləmələr gedişində, qarşılıqlı əlaqə haqqında ictimaiyyətin məlumatlandırılması, ictimaiyyətin hesabat materialları ilə tanış olması nəticəsində həyata keçirilməlidir.

**(3) Tütün sənayesi ilə tərəfdaşlıq münasibətlərini, eləcə də məcburi qüvvəyə malik olmayan və hüquqi sanksiya ilə təmin edilməyən müqavilələri rədd etmək.**

Tütün sənayesi ictimai səhiyyə siyasətinin dürüst ifadə edilməsi və ya həyata keçirilməsi ilə bağlı olan istənilən təşəbbüsün həyata keçirilməsində tərəfdaş olmamalıdır, çünki onun maraqları ictimai səhiyyənin məqsədləri ilə birbaşa ziddiyyət təşkil edir.

**Təvsiyələr**

- 3.1 Tərəflərə tütün sənayesi ilə və ya onun maraqlarını irəlilədən istənilən subyekt və ya şəxslə tərəfdaşlığı və ya hüquqi sanksiya ilə təmin olunmayan və ya məcburi qüvvəyə malik olmayan müqaviləni, eləcə də istənilən könüllü razılaşmanı qəbul etmək, dəstəkləmək və ya təsdiq etmək lazım deyil.
- 3.2 Tərəflərə gənclərə, ictimaiyyətin maarifləndirilməsinə münasibətdə və ya istənilən digər sahədə tütün sənayesi tərəfindən tütün əleyhinə mübarizə ilə birbaşa və ya dolayısı ilə əlaqəsi olan təşəbbüslərdə iştirakı və ya onların həyata keçirilməsini qəbul etmək, dəstəkləmək və ya təsdiq etmək lazım deyil.
- 3.3 Tərəflərə tütün əleyhinə mübarizənin hüquqi sanksiya ilə təmin olunmuş tədbirləri əvəzinə tütün sənayesi tərəfindən hazırlanan hansısa könüllü davranış qaydasını və ya mexanizmi qəbul etmək, dəstəkləmək və ya təsdiq etmək lazım deyil.
- 3.4 Tərəflərə tütün əleyhinə mübarizə üzrə tütün sənayesi tərəfindən və ya onunla əməkdaşlıq əsasında hansısa yardım təklifini və ya təklif olunan qanunvericilik və ya siyasəti qəbul etmək, dəstəkləmək və ya təsdiq etmək lazım deyil.

**(4) Hökumət vəzifəli şəxsləri və qulluqçuları tərəfindən maraqların münaqişəsinin yaranmasına yol verməmək.**

Tütün sənayesi ilə bağlı kommersiya və ya korporativ maraqları olan təşkilatların və ya ayrı-ayrı şəxslərin bütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai səhiyyə siyasətinə, hər şeydən əvvəl mənfəət nəticələri olacaqdır. Tütün əleyhinə mübarizə sahəsində hökumət vəzifəli şəxsləri və qulluqçuları üçün maraqların toqquşmasına dair aydın qaydalar belə siyasətin bütün sənayesinin müdaxiləsindən qorunmasının mühüm vasitələridir.

Tütün sənayesi tərəfindən hökumət müəssisələrinə, vəzifəli şəxslərə və ya qulluqçulara pul və ya natura şəklində təklif olunan ödənişlər, hədiyyələr və xidmətlər, eləcə də elmi araşdırmaların maliyyələşdirilməsi - bütün bunlar maraqların münaqişəsinə yarada bilər. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası, eləcə də bir sıra hökumət təşkilatları və iqtisadi inteqrasiya üzrə regional təşkilatlar tərəfindən qəbul olunmuş dövlət vəzifəli şəxslərin davranış Qaydalarında etiraf edildiyi kimi, maraqların münaqişəsi hətta o halda yaranabilir ki, bunun müqabilində müzakirə olunan məsələyə əlverişli münasibət vədi verilməsin, belə ki, rəsmi cavabdehliklərin yerinə yetirilməsinə şəxsi maraqların təsirinin potensial imkanı vardır.

***Təvsiyələr***

- 4.1 Tərəflərə hökumət vəzifəli şəxslər, qulluqçular, məsləhətçilər və podratçılar da daxil olmaqla, bütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai səhiyyə siyasətinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak edən bütün şəxslərə tətbiq oluna bilən münaqişələrin aşkar edilməsi və tənzimlənməsi üzrə siyasəti sanksiyalaşdırmaq lazımdır.
- 4.2 Tərəflərə bütün sənayesi ilə əlaqə olarkən dövlətin vəzifəli şəxslərinin riayət etməli olduqları davranış standartlarını əks etdirən davranış qaydasını tərtib etmək, qəbul etmək və təsdiq etmək lazımdır.
- 4.3 Tərəflər müəyyən olunmuş bütün əleyhinə mübarizə siyasətinə dair tenderlərin maraqlarının toqquşduğu namizədlərinə və ya iştirakçılarına bütün əleyhinə mübarizəyə münasibətdə ictimai səhiyyə siyasətinin ifadə edilməsi və həyata keçirilməsi üzrə işlərin icrası üçün kontraktlar verməməlidirlər.
- 4.4 Tərəflərə bütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai səhiyyə siyasətinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində müəyyən rol oynayan və ya oynamış dövlət vəzifəli şəxslərin üzərinə öhdəlik qoyan siyasətin dəqiq tədbirlərini hazırlamaq, xidmətlərini bitirəndən sonra müəyyən müddət ərzində bütün sənayesində gəliri olan və ya olmayan hansısa peşəkar fəaliyyətlə məşğul olmaqla bağlı hər hansı bir niyyətinə dair onların müəssisələrini xəbərdar etmək lazımdır.
- 4.5 Tərəflərə bütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai səhiyyə siyasətinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində hansısa rol oynayan dövlət müəssisələrindəki vəzifələrə namizədlərin üzərinə öhdəlik qoyan siyasətin dəqiq tədbirlərini hazırlamaq, bütün sənayesində gəliri olan və ya gəliri olmayan istənilən hazırkı və ya keçmiş peşəkar fəaliyyət haqqında məlumat vermək lazımdır.

- 4.6 Tərəflərə dövlət vəzifəli şəxslərin üzərinə bütün sənayesinə münasibətdə birbaşa maraqlarını bəyan etmək və bu maraqlardan imtina etmək öhdəliyi qoymaq lazımdır.
- 4.7 Əgər bütün sənayesinin kapitalında Tərəfin dövlətə məxsus payının idarə olunması onların üzərinə qoyulmayıbsa, dövlət müəssisələri və onların orqanları bütün sənayesində hansısa maliyyə maraqlarına malik olmamalıdırlar.
- 4.8 Tərəflərə bütün sənayesində və ya onun maraqlarının irəlilədilməsi ilə məşğul olan bir qurumda işləyən hansısa şəxsə bütün əleyhinə mübarizə və ya ictimai səhiyyə sahəsindəki siyasəti tərtib edən və ya həyata keçirən hansısa dövlət orqanına, komitəyə və ya məsləhət qrupuna üzv olmağa icazə vermək lazım deyil.
- 4.9 Tərəflərə bütün sənayesində və ya onun maraqlarını irəlilədən hansısa subyektə işləyən hansısa şəxsi Tərəflərin Konfransının iclaslarında nümayəndəliklərin üzvü, onun köməkçi orqanlarının və ya Tərəflərin Konfransının qərarlarının icrasında təsis olunan istənilən digər orqanların üzvü təyin etmək lazım deyil.
- 4.10 Tərəflərə hansısa rəsmi şəxsə və ya hökumət və ya hansısa yarım/kvazi hökumət orqanının qulluqçusuna bütün sənayesindən istər pul, istərsə də natura şəklində ödənişlər, hədiyyələr və ya xidmətlər qəbul etməyə icazə vermək lazım deyil.
- 4.11 Milli hüquq və konstitusiya prinsiplərini nəzərə alaraq Tərəflər bütün sənayesindən və ya onun maraqlarının irəlilədilməsi ilə məşğul olan hansısa istənilən subyektədən siyasi partiyalara, namizədlərə və ya kampaniyalara ödəmələr edilməsini qadağan etmək üçün təsirli tədbirlər görməlidirlər və ya belə ödəmələr barədə məlumatın tam açılması tələbini qoymalıdırlar.

### **(5) Tütün sənayesi tərəfindən verilən məlumatların aşkarlıq və dəqiqliyi barədə tələb irəli sürmək.**

Tütün sənayesinin ictimai səhiyyə siyasətinə müdaxiləsinin qarşısının alınması üzrə effektiv tədbirlərin görülməsi məqsədilə Tərəflərə onun fəaliyyəti və təcrübəsi haqqında məlumat lazımdır, bu həmin sənayenin aşkarlıq prinsipi ilə işlədiyi bir vəziyyəti təmin edir. Konvensiyanın 12-ci Maddəsi milli qanunvericiliyə uyğun olaraq Tərəflərin üzərinə ictimaiyyətin bu cür məlumatı əldə etmək imkanını yaxşılaşdırmaq öhdəliyini qoyur.

Konvensiyanın 20.4-cü Maddəsi Tərəflərin üzərinə, xüsusilə də bütün sənayesinin metodları haqqında və tütünün yetişdirilməsi haqqında informasiya mübadiləsi prosesinə yardım etmək və onu yüngülləşdirmək öhdəliyi qoyur. Konvensiyanın 20.4(c)-cü Maddəsinə uyğun olaraq hər bir Tərəf tütünün istehsalı və bütün məmulatlarının hazırlanması, eləcə də hazırkı Konvensiyaya və ya tütün əleyhinə mübarizəyə yönəlmiş milli tədbirlərə təsir göstərən tütün sənayesinin fəaliyyəti haqqında məlumatın müntəzəm şəkildə toplanması və yayılması üçün global sistemin tədricən yaradılması və saxlanması məqsədi ilə səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etməyə çalışır.

### **Tövsiyələr**

- 5.1 Tərəflərə bütün sənayesinin bütün əməliyyatlarının və fəaliyyətinin aşkarlığının təmin edilməsi üzrə tədbirlər qəbul edib tətbiq etmək lazımdır<sup>3</sup>
- 5.2 Tərəflərə bütün sənayesinin və onun maraqlarının irəlilədilməsi ilə məşğul olanların üzərinə mütəmadi olaraq bütünün istehsalı, bütün məmullatlarının hazırlanması, məhsulun bazardakı xüsusi çəkisi, marketing üçün xərclər, gəlirli maddələr və istənilən digər fəaliyyət növü, lobbiçilik, xeyriyyəçilik, siyasi fəaliyyətə ödənişlər daxil olmaqla və Konvensiyanın 13-cü Maddəsi ilə qadağan edilməmiş və ya hələlik qadağan edilməyən bütün digər fəaliyyət növləri haqqında məlumatlar təqdim etmək öhdəliyi qoymaq lazımdır.<sup>3</sup>
- 5.3 Tərəflərə bütün sənayesinin qurumlarının, lobbiçilər də daxil olmaqla, onun adından hərəkət edən filial təşkilatların və ayrı-ayrı şəxslərin bəyan edilməsi və qeydiyyatı haqqında qaydaların hazırlanmasını tələb etmək lazımdır.
- 5.4 Tərəflərə yalan və ya çaşdırıcı məlumatların təqdim edilməsi hallarında bütün sənayesinə milli qanunvericiliyə uyğun olaraq məcburi cərimə sanksiyaları tətbiq etmək lazımdır.
- 5.5 Tərəflərə Konvensiyanın 12(c)-ci Maddəsinə uyğun olaraq ictimaiyyətin bütün sənayesinin fəaliyyəti haqqında Konvensiyanın məqsədlərinə aidiyyəti olan, məsələn, ictimai kitabxanada ola biləcək müxtəlif məlumatlara çıxışının təmin edilməsi üzrə effektiv hüquqi, icraedici, inzibati və digər tədbirlər qəbul etmək və həyata keçirmək lazımdır.

**(6) "Korporativ sosial məsuliyyət" fəaliyyəti kimi xarakterizə olunan, ancaq onunla məhdudlaşmayan fəaliyyətlər də daxil olmaqla, bütün sənayesi tərəfindən "ictimai cəhətdən məsuliyyətli" kimi xarakterizə edilən fəaliyyəti denormalizasiya etmək və imkan daxilində tənzimləmək.**

Tütün sənayesi özünün istehsal etdiyi və ya realizə etdiyi məhsuldan irəli gələn ölümcül təhlükədən öz imicini uzaqlaşdırmaq və ya ictimai səhiyyə siyasətinin tərtib edilməsinə və həyata keçirilməsinə müdaxilə etmək üçün "korporativ sosial məsuliyyət" şüarı altında fəaliyyət həyata keçirir. Tütün sənayesi tərəfindən ictimai cəhətdən məsuliyyətli kimi xarakterizə edilən və bütünün istehlakını stimullaşdırmağa yönəlmiş fəaliyyət marketing strategiyası, eləcə də ictimai fikrin təşkil olunmasının Konvensiyanın reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq anlayışlarının təriflərinə uyğun strategiyadır.

Kommersiya və ya konfidensial məlumata zərər vurmada qanunla müdafiə edilən. Tütün sənayesinin "Korporativ sosial məsuliyyəti" ÜST-nin fikrinə əsasən aradan qaldırılma bilməyən ziddiyyətlərdən ibarətdir, çünki sənayenin əsas funksiyaları bütün əleyhinə mübarizəyə dair ictimai siyasətin məqsədləri ilə ziddiyyət təşkil edir.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Kommersiya və ya konfidensial məlumata zərər vurmada qanunla müdafiə edilən.

<sup>4</sup> ÜST. Tütün sənayesi və korporativ sosial cavabdehlik aradan qaldırılma bilməyən ziddiyyətlər. Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2004-cü il.



### **Təvsiyələr**

- 6.1 Tərəflərə "korporativ sosial məsuliyyət" çərçivəsində bütün sənayesinin fəaliyyətinin həqiqi məqsədləri və miqyasları barədə hökumət səlahiyyətlərinin bütün sahələrinin və ictimaiyyətin məlumatlılığını təmin etmək lazımdır. "
- 6.2 Tərəflərə bütün sənayesi ilə tərəfdaşlığı bəyənək, dəstəkləmək, yaratmaq və ya "korporativ sosial məsuliyyət" çərçivəsində onun fəaliyyətində iştirak etmək lazım deyil."
- 6.3 Tərəflərə bütün sənayesi və ya onun adından çıxış edən istənilən digər şəxs tərəfindən korporativ sosial məsuliyyət çərçivəsindəki fəaliyyət haqqında və ya bu fəaliyyət üçün xərclər barədə məlumatların ictimaiyyət üçün açıqlanmasına, belə xərclər barəsində qanunla müəyyən edilmiş hallardan, məsələn, illik məruzələrdən başqa, icazə vermək lazım deyil.<sup>5</sup>
- 6.4 Tərəflər hüquqi tənzimləmə zamanı və ya hüquqi qərarlar üzrə və ya məcburi qüvvəyə malik və icra edilməli olan sənədlər çərçivəsində kompensasiyalar istisna olmaqla, hökumət səlahiyyətlərinin heç bir sahəsinə və ya heç bir dövlət sektoruna bütün sənayesindən və ya onun maraqlarını irəlilədənərdən siyasi, sosial, maliyyə, təhsil, icma və digər məqsədlər üçün ödənişlər qəbul etməyə icazə verməməlidirlər.

### **(7) Tütün sənayesi üçün preferensial rejim müəyyən etməmək.**

Bəzi hökumətlər bütün sənayesinin investisiyalarını təşviq edir, hətta maliyyə stimullarının köməyi ilə, məsələn, bəzi hallarda qanunla icazə verildiyi kimi vergilərdən qismən və ya tam azad etməklə, onları subsidiyalaşdırırlar.

Öz iqtisadi, maliyyə və vergi siyasətini müəyyən etmək və qurmaq üzrə suveren hüququna zərər vermədən Tərəflərin bütün əleyhinə mübarizə üzrə öz öhdəliklərinə riayət etmələri lazımdır.

### **Təvsiyələr**

- 7.1 Tərəflərə, bütün sənayesinə öz biznesini yaratmaq və onunla məşğul olmaq üçün stimullar, güzəştlər və ya üstünlükləri vermək lazım deyil.
- 7.2 Dövlət bütün sənayesi olmayan Tərəflər bütün sənayesinə və onunla bağlı müəssisələrə investisiya qoymamalıdırlar. Dövlət bütün sənayesi olan Tərəflər təmin etməlidirlər ki, bütün sənayesinə qoyulan heç bir investisiya onların bütün qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının tam həcmdə həyata keçirmələrinə mane olmasın.
- 7.3 Tərəflərə, bütün sənayesinə vergilərdən hansısa preferensial azad olmalar təqdim etmək lazım deyil.

<sup>5</sup>Tütün əleyhinə mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının 13-cü Maddəsi üzrə rəhbər prinsiplərdə bu suala reklam, tütünün satışının stimullaşdırılması və onun istehsalçılarının hesabına sponsorluq mövqeyindən baxılır.

**(8) Dövlət mülkiyyətində olan tütün sənayesinə münasibət istənilən digər tütün sənayesinə münasibətlə eyni olmalıdır.**

Tütün sənayesi dövlət mülkiyyətində, qeyri-dövlət mülkiyyətində və ya bu iki formanın qarışığı olan mülkiyyətdə ola bilər. Bu rəhbər prinsiplərin qüvvəsi tütün sənayesinə mülkiyyət formasından asılı olmayaraq aiddir.

***Təvsiyələr***

- 8.1 Tərəflərə tütün əleyhinə mübarizə siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi nöqtəyi-nəzərdən istənilən digər tütün sənayesi üçün rejimi dövlət tütün sənayesi üçün də təmin etmək lazımdır.
- 8.2 Tərəflərə, təmin etmək lazımdır ki, tütün əleyhinə mübarizə siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi tütün sənayesinin nəzarət və ya idarə edilməsi prosesindən ayrılınsın.
- 8.3 Tərəflərə, təmin etmək lazımdır ki, dövlət tütün sənayesinin nümayəndələri Tərəflərin Konfransının, onun köməkçi orqanlarının və ya Tərəflərin Konfransının qərarlarının icra edilməsi üçün təsis edilmiş istənilən digər orqanların hansısa iclaslarında iştirak edən nümayəndəliyin tərkibinə daxil olmasın.

## **İCRANIN TƏMİN EDİLMƏSİ VƏ MONİTORİNQ**

### **İcranın təmin edilməsi**

Tərəflərə Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş öz öhdəliklərinə, eləcə də hazırkı rəhbər prinsiplərə riayət edilməsi məqsədi ilə icranın təmin edilməsi mexanizmlərini müəyyən etmək və ya mümkün olan qədər icranın təmin edilməsinin mövcud mexanizmlərdən istifadə etmək lazımdır.

### **Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin müddələrinin və hazırkı rəhbər prinsiplərin həyata keçirilməsinin monitorinqi**

Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin və bu rəhbər prinsiplərin müddələrinin həyata keçirilməsinin monitorinqi tütün əleyhinə mübarizənin təsirli siyasətinin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsinin təmin edilməsi üçün ən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu həmçinin tütün sənayesinin üzərində nəzarəti nəzərdə tutmalıdır ki, bundan ötrü mövcud model və resurslardan, məsələn, tütün sənayesinin monitorinqi üzrə məlumat bazasından, ÜST-nin tütün asılılığından azad edilmək üzrə təşəbbüslərindən istifadə etmək lazımdır.

Tütün sənayesi ilə əlaqəsi olmayan qeyri-hökumət təşkilatları və vətəndaş cəmiyyətinin digər üzvləri tütün sənayesinin fəaliyyətinin monitorinqində mühüm rol oynaya bilərlər.

Davranış qaydaları və ya hökumət səlahiyyətlərinin bütün sahələrindəki personal haqqında qaydalar özündə məlumatlandırıcıları lazımi şəkildə müdafiə etməklə "məlumatlandırıcı funksiyasını" ehtiva etməlidir. Bundan əlavə Tərəflər bu rəhbər prinsiplərə əməl edilməsinin təmin edilməsi mexanizmlərindən istifadə edilməsinə və onların işləməsinin təmin edilməsinə, məsələn, məhkəmə iddiasının qaldırılması imkanı və şikayətlərin verilməsi prosedurlarından istifadə edilməsinə, məsələn, ombudsman sistemi çərçivəsində, həvəsləndirməlidirlər.

## **BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ, RƏHBƏR PRİNŞİPLƏRİN YENİLƏŞDİRİLMƏSİ VƏ ONLARA YENİDƏN BAXILMASI**

Beynəlxalq əməkdaşlıq tütün sənayesi tərəfindən tütün əleyhinə mübarizə siyasətinin ifadə edilməsinə müdaxilənin qarşısının alınmasında irəliləyişin təmin edilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Konvensiyanın 20.4-cü Maddəsi inkişaf etməkdə olan ölkələr olan Tərəflərin və keçid iqtisadiyyatlı Tərəflərin xüsusi tələblərinin nəzərə alınması və onlara əməl edilməsi ilə tütün sənayesinin metodlarına dair bilik və təcrübənin toplanması və mübadiləsi üçün əsası təmin edir.

Artıq tütün sənayesi tərəfindən istifadə olunan strategiya və taktikalara, eləcə də tütün sənayesinin monitorinqinə münasibətdə milli və beynəlxalq təcrübənin toplanması və yayılmasının əlaqələndirilməsi üzrə səylər göstərilir. Tərəflərə tütün sənayesinin strategiyaları əleyhinə əks tədbirlər sahəsində hüquqi və strateji təcrübə mübadiləsi faydalı olacaq. Konvensiyanın 21.4-cü Maddəsində nəzərdə tutulur ki, məlumatların mübadiləsi məxfilik və sirin qorunması haqqında milli qanunvericiliyə riayət edilməsi ilə həyata keçirilməlidir.

### **Təvsiyələr**

Bir halda ki, tütün sənayesinin strategiya və taktikaları daim dəyişir, mütəmadi olaraq bu rəhbər prinsiplər nəzərdən keçirilməli və onlara yenidən baxılmalıdır ki, onlar bundan sonra da Tərəflərə onların tütün əleyhinə mübarizə sahəsində ictimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesinin müdaxiləsindən müdafiə edilməsində effektiv orientir kimi xidmət etsin.

Çərçivə konvensiyasının mövcud hesabatvermə sxemindən istifadə edərək hesabat verən Tərəflər, tütünün istehsalı və tütün məmulatlarının hazırlanması, eləcə də bu Konvensiyaya və ya tütün əleyhinə mübarizə üzrə milli tədbirlərə təsir göstərən tütün sənayesinin fəaliyyəti haqqında məlumat təqdim etməlidirlər. Belə mübadiləyə yardım etmək məqsədi ilə Konvensiyanın Katibliyi bu rəhbər prinsiplərin əsas müddələrinin hesabatvermə sxeminin növbəti mərhələlərində əks olunmasını təmin etməlidir ki, bunu da Tərəflərin Konfransı Tərəflərin istifadə etməsi üçün tədricən qəbul edəcəkdir.

Tütün sənayesinin tütün əleyhinə mübarizədə ictimai səhiyyə siyasətinə müdaxiləsinin qarşısının alınması müstəsna əhəmiyyət daşıdığına görə Tərəflərin Konfransı hazırkı rəhbər prinsiplərin həyata keçirilməsi təcrübəsini nəzərə alaraq Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsi üzrə protokolun hazırlanmasının məqsədəuyğunluğu məsələsinə baxa bilər.

## **FAYDALI MƏLUMAT MƏNBƏLƏRİ**

### **Müvafiq ədəbiyyat**

Brandt AM. Siqaret əsri. *Amerikanı səciyyələndirən məhsulun yüksəlişi, tənəzzülü və ölümcül inadkarlığı*. Nyu-york, Əsas kitablar, 2007.

Çərmən S. *Siqaretçəkməni keçmişə çevirmək. İctimai sağlamlığın təbliğatı və tütünə nəzarət*. Oksford, Blakuel Pablişinq, 2007.

Kallard C, Tomson D, Kollışoo N. *Mənfəətə aludəçiliyin müalicə edilməsi: tütünü ləğv etməyə təchizat tərəfdən yanaşma*. Ottava, Siyasət alternativləri üzrə Kanada Mərkəzi və Həkimlər siqaretdən azad Kanada uğrunda, 2005.

Feldman EA, Bayer R. Filtərdən keçməmiş: *Tütün sənayesi və ictimai səhiyyə üzrə münaqişələr*. Boston, Harvard Yuniversiti Press, 2004.

Gilmor A et al. Tütün sənayesinin Almaniyada davam etməkdə olan təsiri. *Lanset*, 2002, 360:1255.

Hastings G, Angus K. *Tütün sənayesinin Avropanın tütünə nəzarət siyasətinə təsiri. Avropa İttifaqında tütün və ya sağlamlıq. Keçmiş, indi və gələcək*. Lüksemburq, Avropa Komissiyasının rəsmi nəşrləri üzrə ofis, 2004:195-225.

Lavak A. *Tütün sənayesinin denormalizasiyası kampaniyaları: icmal və qiymətləndirmə*. Ottava, Sağlam Kanada, 2001.

Mahood G. *Tütün sənayesinin denormalizasiyası. Tütün epidemiyasında tütün sənayesinin rolu haqqında həqiqət*. Toronto, Tütün sənayesinin denormalizasiyası üzrə kampaniya, 2004.

Pan Amerika Səhiyyə Təşkilatı. *Mənfəətin insanlardan üstün tutulması. Tütün sənayesinin siqaret satmaq və Latin Amerikası və Karib dənizi ölkələrində ictimai sağlamlığa təhlükə törətmək üzrə fəaliyyətləri*. Vaşinton KD, Pan Amerika Səhiyyə Təşkilatı, 2002.

Simpson D. Almaniya: Düşmənlə yatmaqda davam edərək. *Tütünə nəzarət*, 2003, 12:343-344.

Hammond R, Rouell A. *Bizə etibar edin. Biz tütün sənayesiyik*. Baltimor, Con Hopkins Universiti Press, 2001.

ÜST. *ÜST-də tütünə nəzarət fəaliyyətlərini pozmaq üçün tütün şirkətlərinin strategiyaları*. Cenevrə, ÜST, 2000.

ÜST. *Tütün sənayesi və korporativ sosial məsuliyyət-həqiqi ziddiyyət*. Cenevrə, ÜST, 2004.

Yax D, Bialous S. Tütünü yarmaq üçün elmin atılması. *Amerika İctimai Səhiyyə Jurnalı*, 2001, 91:1745-1748.

## İnternet resursları

### **ÜST-nin veb saytları:**

Tütündən asılılıqdan azad olmaq üzrə təşəbbüs:

<http://www.who.int/tobacco/en/>

ÜST-nin tütünə dair nəşrləri:

<http://www.who.int/tobacco/resources/publications/en/>

ÜST-nin Avropa regional bürosu:

<http://www.euro.who.int/healthtopics/HT2ndLvIPage?HTCode=smoking>

Amerika ölkələri regionunda tütün əleyhinə mübarizə (ingilis və ispan dillərində):

<http://www.paho.org/english/ad/sde/ra/Tobabout.htm>

### ***Tütün əleyhinə mübarizə ilə bağlı ümumi, regional və ya milli informasiya və mövzular saytı:***

Siqaret çəkmək və sağlamlıq üzrə fəaliyyətlər, Birləşmiş Krallıq (tütün sənayesi üzrə ayrıca səhifə ilə):

[http://www.newash.org.uk/ash\\_r3iitasl.htm](http://www.newash.org.uk/ash_r3iitasl.htm)

Beynəlxalq korporativ hesabatvermə və Tütün probleminə dair hesabatvermə üzrə transmilli şəbəkə:

[www.stopcorporateabuse.org](http://www.stopcorporateabuse.org)

Tütün əleyhinə mübarizənin iqtisadi aspektləri:

<http://www1.worldbank.org/tobacco/>

Avropa Komissiyası:

[http://ec.europa.eu/health/ph\\_determinants/life\\_style/Tobacco/tobacco\\_en.htm](http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/Tobacco/tobacco_en.htm)

Siqaretçəkmənin profilaktikası üzrə Avropa şəbəkəsi:

<http://www.ensp.org/>

Tütün qarşı mübarizə haqqında Çərçivə Konvensiyasının Alyansı:

<http://www.fctc.org/>

Sağlamlığın möhkəmləndirilməsi və maarifləndirmə üzrə Beynəlxalq İttifaq:

<http://www.iuhpe.org/?page=18&lang=en>

Tütün əleyhinə mübarizə üzrə nümunəvi qanunvericiliyə dair vəsait:

[http://www.iuhpe.org/?lang=en&page=publications\\_report2](http://www.iuhpe.org/?lang=en&page=publications_report2)

Tütün sənayesi:

[http://tobacco.health.usyd.edu.au/site/supersite/links/docs/tobacco\\_ind.htm](http://tobacco.health.usyd.edu.au/site/supersite/links/docs/tobacco_ind.htm)

Tütündən asılılıqdan azad olmaq üzrə Təşəbbüs tərəfdaşlığı:

<http://www.smokefreepartnership.eu/>

Tailandın sağlamlığın möhkəmləndirilməsi institutu:

<http://www.thpinhf.org/>

Tabakopediya: tütün üzrə ensiklopediya, onlayn:

<http://www.tobacopedia.org/>

***Tütün problemləri üzrə veb saytlara digər istinadlar:***

Tütün əleyhinə mübarizə üzrə müxtəlif beynəlxalq və milli veb saytlar:

<http://www.tobacco.org/resources/general/tobsites.html>

Tütün əleyhinə mübarizə üzrə milli veb saytlar:

<http://www.smokefreepartnership.eu/National-Tobacco-Control-websites>

Tütün əleyhinə mübarizənin resurslar mərkəzi:

<http://www.tabac-info.net/>

Tütün epidemiyasına qarşı mübarizə üzrə milli komitə (Fransa):

<http://www.cnct.org>

Tütünçəkmə epidemiyasının profilaktikası üzrə Fransız bölməsi:

<http://www.oft-asso.fr/>

Siqaretçəkmə və tütün əleyhinə mübarizə üzrə son yeniliklər:

<http://www.globalink.org/news/fr>

Səhiyyə, gənclər və idman işləri üzrə nazirlik:

<http://www.sante.gouv.fr/>



## Maddə 6

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri





## TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 6-cı MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNİPLƏRİ

*Tütüənə tələbatın azaldılması üzrə qiymət və vergi tədbirləri*

### GİRİŞ

#### Rəhbər prinsiplərin məqsədi

Bu rəhbər prinsiplər Tütüənə qarşı mübarizə haqqında Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) Çərçivə konvensiyasının digər müddəalarına və Tərəflərin Konfransının qərarlarına uyğun olaraq Tərəflərə 6-cı Maddə üzrə məqsədlərinə nail olunması və öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində kömək göstərilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onlar mövcud olan ən yaxşı faktiki məlumatlar və tütündən istifadənin azaldılması üzrə vergi və qiymət tədbirlərini uğurla tətbiq etmiş Tərəflərin təcrübəsi əsasında tərtib edilmişdir.

#### Rəhbər prinsiplər

Tütündən istifadə bütövlükdə cəmiyyət üçün əhəmiyyətli bir iqtisadi yüküdür. Tütündən istifadə səbəbindən yaranan xəstəliklər nəticəsində birbaşa səhiyyə xərclərinin artması və tütünlə əlaqəli xəstəliklər səbəbindən erkən ölüm və əlillik, eləcə də məhsuldarlıqla bağlı itkilər nəticəsində dolayı xərclərin artması tütündən istifadənin əhəmiyyətli mənfi təzahürləridir.

Effektiv tütün vergiləri istehlakı və yayılmanı azaltmaqla nəinki bu xarici təsirləri zəiflədir, həm də tütündən istifadə ilə əlaqəli səhiyyəyə yönəldilən dövlət xərclərinin azaldılmasına kömək edir.

Vergi və qiymət siyasəti tütün məmulatlarına və müvafiq olaraq onların istehlakına olan tələbatı təsir göstərən ən effektiv vasitələrdən biri kimi geniş tanınmışdır. Buna görə də, ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsinin tətbiqi tütünlə mübarizə siyasətinin və əhəlinin sağlamlığının yaxşılaşdırılması üzrə səylərin mühüm elementidir. Tütün vergiləri, ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər maddələrinə uyğun olaraq, tütünlə mübarizəyə dair hərtərəfli strategiyanın bir hissəsi çərçivəsində tətbiq edilməlidir.

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsinin həyata keçirilməsi aşağıdakı rəhbər prinsiplərə əsaslanır:

#### 1.1 Tütün vergitutma siyasətinin tərfi Tərəflərin suveren hüququdur

Rəhbər prinsiplərin bütün hissələri ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6.2-ci Maddəsinə uyğun olaraq Tərəflərin öz vergitutma siyasətini müəyyənləşdirmək və qurmaq üzrə suveren hüququna hörmət edir.



## **1.2 Effektiv tütün vergiləri tütündən istifadəni və ondan istifadənin yayılmasını əhəmiyyətli dərəcədə azaldır**

Real istehlakçı qiymətlərinin (inflyasiyaya görə tənzimlənən) artırılmasına gətirib çıxaran tütün məmulatlarına tətbiq edilən effektiv vergilər məqsədəuyğundur, çünki onlar istehlak və yayılma və bununla da ölüm və xəstələnmə səviyyəsini azaldır və əhalinin sağlamlığının yaxşılaşmasına səbəb olur. Tütün vergilərinin artırılması xüsusilə gənclərin tütündən istifadəyə başlanması və ya davam etdirilməsindən qorunmaları üçün vacibdir.

## **1.3 Effektiv tütün vergiləri əhəmiyyətli gəlir mənbəyidir**

Effektiv tütün vergiləri dövlət büdcələrini əhəmiyyətli daxilolmalarla təmin edir. Tütün vergilərinin artırılması, bir qayda olaraq, dövlət gəlirlərini daha da artırır, çünki vergi artımı, adətən tütün məmulatlarının istehlakının azalmasını üstələyir.

## **1.4 Tütün vergiləri iqtisadi baxımdan effektivdir və sağlamlığa dair bərabərsizliyi azaldır**

Tütün vergiləri, adətən iqtisadi baxımdan effektiv hesab edilir, çünki onlar qeyri-elastic tələbata malik məhsullarla bağlıdır. Aşağı və orta gəlir səviyyəsinə malik əhali qruplarına vergi və qiymətlərin artımı daha çox təsir edir; buna görə də, daha yüksək gəlirli qruplara nisbətən bu qruplarda istehlak və yayılma daha çox azalır ki, bu da tütünlə bağlı sağlamlıq bərabərsizliyinin və yoxsulluğun azalmasına gətirib çıxarır.

## **1.5 Tütün vergitutma və idarəetmə sistemləri effektiv və səmərəli olmalıdır**

Tütün vergitutma sistemləri, müəyyən edilmiş norma və idarəetməyə riayət olunma çatışmazlıqlarını minimuma endirməklə, vergi gəlirlərinin istənilən səviyyəsini və sağlamlıq məqsədlərinin əldə olunmasını təmin etməklə strukturlaşdırılmalıdır.

Tütün vergitutma sistemlərinin effektiv və səmərəli idarə edilməsi vergidən yayınmanı və qeyri-qanuni ticarət riskini azaldaraq, vergi tələblərinə riayət etməni və vergilərdən əldə olunan gəlirləri artırır.

## **1.6 Tütün vergitutma siyasəti şəxsi maraqlardan qorunmalıdır**

İctimai səhiyyə siyasətinin elementləri olan vergi və qiymət siyasətinin işlənilib hazırlanması, həyata keçirilməsi və əməl edilməsinin icbari təminatı ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 5.3-cü Maddəsi və onun həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri ilə müəyyən edildiyi kimi tütün sənayesinin kommersiya və digər şəxsi maraqlarından, o cümlədən qaçaqmalçılıq yolu ilə vergi və qiymət siyasətinin həyata keçirilməsinə mane olan taktikalardan, habelə digər faktiki və potensial maraqların toqquşmasından qorunmalıdır.

## Rəhbər prinsiplərin əhatə dairəsi

Bu rəhbər prinsiplər əsasən tütünə aid aksiz vergilərinə diqqət yetirir, çünki onlar digər malların və ya xidmətlərin qiymətlərinə nisbətən tütün məmulatlarının qiymətini artırmaq üçün əsas vasitədir. Gəlir vergisi, dövlət yığımları və investisiya təşviqləri kimi digər vergilər və ya yığımlar bu rəhbər prinsiplərin əhatə dairəsinə daxil deyil. Əlavə dəyər vergisi (ƏDV) və idxal rüsumları 3.1.5-ci bölmədə qısa qeyd olunur.

Daha geniş olaraq qeyd olunması vacibdir ki, tütünün vergitutma siyasəti tütün məmulatlarının pərakəndə qiymətinə təsir göstərə və beləliklə də istehlakı, yayılmanı və əlçatanlığı azalda bilər. Bununla yanaşı, tütün vergiləri təcrid olunmuş şəkildə mövcud deyil və tütünlə mübarizəyə dair hərtərəfli strategiya çərçivəsində ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər maddələrinə uyğun qəbul edilmiş digər siyasət tədbirləri ilə yanaşı tətbiq edilməlidir. Bu baxımdan, daha geniş iqtisadi siyasət məsələlərini, yəni vergi və qiymət siyasəti ilə gəlirlərin artması və müəyyən əhali qrupları üçün yaranan sosial nəticələr arasındakı əlaqəni nəzərə almaq lazımdır. Bununla belə, bu cür analiz bu rəhbər prinsiplərin əhatə çərçivəsindən kənara çıxır.

Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinə ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 15-ci Maddəsi və Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin aradan qaldırılması haqqında Protokol həsr edilib. Bir çox Tərəflər tütün vergilərini effektiv artırdı, bu da qeyri-qanuni ticarət miqyasını yüksəltmədən gəlirlərin artmasına gətirib çıxardı. Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarəti tütünlə mübarizənin gücləndirilməsi üçün nəzərdə tutulan qiymət və vergi tədbirlərini pozur və bu da tütün məmulatlarının əlçatanlığını və qiymətlərinin məqbul olmasını artırır. Qeyri-qanuni ticarətin məhdudlaşdırılması tütündən istifadənin azaldılması və ictimai səhiyyə və dövlət gəliri ilə əlaqəli olan tütün məmulatlarının vergitutma məqsədlərinə nail olunması işində tütün vergiləri və qiymətlərinə dair siyasət tədbirlərinin səmərəliliyini artırır.

## İstifadə olunan terminlər

Bu rəhbər prinsiplərin məqsədləri üçün:

“Advalor aksiz vergisi” qiymət, məsələn, pərakəndə satış qiyməti, istehsalçının (və ya franko-müəssisə) qiymətləri və ya CIF (qiymət, sığorta, daşınma) qiymətləri əsasında ayrı-ayrı məmulatların vergisi mənasını daşıyır;

“Aksiz vergisi” və ya “aksiz” müəyyən məmulatların, məsələn, tütün məmulatlarının satışına və ya istehsalına tətbiq edilən vergi və ya yığım mənasını daşıyır;

“Pərakəndə satış qiymətində aksizlərin payı” tütün məmulatının, bütün müvafiq vergilər daxil olmaqla, pərakəndə satış qiymətində bu məmulatın aksizlərə aid faiz nisbəti mənasını daşıyır;

“Pərakəndə satış qiymətində vergilərin payı”, tütün məmulatının, bütün müvafiq vergilər daxil olmaqla, pərakəndə satış qiymətində bu məmulatın bütün vergilərə aid faiz nisbəti mənasını daşıyır;

“Əlçatanlıq” adambaşına düşən gəlirə nisbətən qiymət mənasını daşıyır;

“Vahid vergi” bu məmulatın bütün variantlarına, məsələn, bütün siqaret brendlərinə və brendlərin variantlarına eyni dərəcədə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Məhsulun əvəzlənməsi” nisbi qiymətlər və ya digər amillərin dəyişməsinə cavab olaraq bir tütün məmulatından digərinə, məsələn, siqaretdən səpələnən tütünə keçid mənasını daşıyır;

“İdxal vergisi” və ya “İdxal rüsumu” müəyyən idxal edilən məmulatlara, məsələn, tütün məmulatlarına tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“İntensivlik” orta tütün istehlakçısı tərəfindən istehlak etdilərən tütün məmulatlarının sayı mənasını daşıyır;

“Qaçaqmalçılıq” daha yüksək vergilərə və ya qiymətlərlə malik yurisdiksiyada satılması üçün daha aşağı vergilər və ya qiymətlərə malik yurisdiksiyada vergilərin ödənilməsi ilə tütün məmulatlarının alınması mənasını daşıyır;

“Çox səviyyəli vergi” qiymət, məhsul xüsusiyyətləri və ya istehsal xüsusiyyətləri kimi müxtəlif amillər əsasında bu məmulatın müxtəlif variantlarına müxtəlif dərəcələrdə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Əlavə dəyər vergisi (ƏDV)” istehsalın və ya paylanmanın hər bir mərhələsində əlavə dəyər əsasında məmulatların geniş çeşidinə (ölkədaxili istehsal edilən və idxal olunan) tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Mənfi xarici təsir” qeyri-istifadəçilərin xərcləri mənasını daşıyır;

“Dövriyyədən ümumi vergi (DÜV)”, adətən pərakəndə qiymət əsasında məmulatların geniş çeşidinə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Transsərhəd mağazalara səfər” daha yüksək vergilərə və ya qiymətlərlə malik yurisdiksiyada istifadəsi üçün daha aşağı vergilər və ya qiymətlərə malik yurisdiksiyada vergilərin ödənilməsi ilə tütün məmulatlarının alınması mənasını daşıyır;

“İstehlak” cəmi istifadə edilən tütün məmulatlarının mütləq (absolyut) sayı mənasını daşıyır;

“Yayıma” hər-hansı tütün məmulatından istifadə edən əhəlinin faizi mənasını daşıyır;

“Real” inflyasiyaya görə tənzimlənen mənasını daşıyır;

“Qarışıq vergi” və ya “Hibrid vergi” həm spesifik verginin komponentini, həm də advalor verginin komponentini özündə cəmləşdirən vergi mənasını daşıyır;

“Spesifik aksiz” miqdarı, məsələn, siqaretin sayı və ya tütünün çəkisi əsasında ayırı-ayrı məmulatlara tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Orta ölçülmüş qiymət (WAP)” hər bir brendin satış həcmi nəzərə almaqla fərdi brendlərin qiymətləri əsasında tütün məmulatının orta istehlak qiyməti mənasını daşıyır;

“Qabaqlama” vergi yüksəlməsinin gözlənilməsi ilə məhsulun istehsalı və ya ehtiyatlarında artım mənasını daşıyır;

“Tələbatın qiymət elastikliyi” qiymətin 1% dəyişməsi nəticəsində istehlakda dəyişikliyin faizi mənasını daşıyır;

“Gəlirə görə tələbatın elastikliyi” gəlirin 1% dəyişməsi nəticəsində istehlakda dəyişikliyin faizi mənasını daşıyır.

## **2. VERGİ, TÜTÜN QIYMƏTLƏRİ VƏ İCTİMAİ SƏHIYYƏ ARASINDA ƏLAQƏ**

Vergilər siyasətçilər üçün tütün məmulatlarının qiymətlərinə təsir edə bilən çox effektiv vasitədir. Bir çox hallarda tütün məmulatlarının vergilərinin artması qiymət artımı ilə müşayiət olunur, bu da istehlak və yayılma və bununla da ölüm və xəstələnmə səviyyəsini azaldır və beləliklə əhəlinin sağlamlığının yaxşılaşmasına səbəb olur. Tütün məmulatlarının qiyməti və istehlakı arasında olan tərs mütənəsiblik bir çox tədqiqatlarda nümayiş etdirilib və şübhə altına qoyulmur.

### **2.1 Qiymət və istehlak/yayılma arasında əlaqə (qiymət elastikliyi)**

Vergilər və qiymətlər həm tütün məmulatlarının istehlakına, həm də tütündən istifadənin yayılmasına təsir göstərir. Dünya üzrə faktik məlumatlar göstərir ki, artan qiymətlər nəticədə yayılma və intensivliyə bərabər təsir göstərir.

Real qiymətlərinin faktiki artımına gətirib çıxaran tütün vergilərinin artırılması üzrə istənilən siyasətin nəticəsi tütün istehlakının azaldılmasıdır. Tütün vergitutmalarının idarə olunması üzrə ÜST-nin texniki rəhbərliyi və Xərçəngin profilaktikası üzrə Beynəlxalq Xərçəngin Araşdırılması Agentliyinin (BXAA) Rəhbər Vəsaiti: tütünlə mübarizə, 14-cü cildə istinad edilən tədqiqatlara görə real qiymətlər və tütündən istifadə arasında əlaqə, bir qayda olaraq qeyri-elastikdir, yəni real qiymətlərin artımına nisbətən istehlak daha az proporsiyada azaldılır. Bu əlaqə tələbatın qiymət elastikliyi ilə müəyyənləşdirilir. Məsələn, əgər tələbatın qiymət elastikliyi 0.5 təşkil edirsə, onda qiymətin 10% artımı istehlakın 5% azalmasına gətirib çıxaracaq. Tələbatın qiymət elastikliyinin əksər qiymətləndirmələri 0.2-dən 0.8-dək aralıqda yerləşir.

Tədqiqatlar göstərdiyi kimi bütün hallarda tələbatın qiymət elastikliyi uzunmüddətli perspektivdə daha yüksəkdir (mütləq/absolyut baxımdan), yəni uzunmüddətli perspektivdə istehlak daha da azalacaq. Sosial-iqtisadi statusu daha aşağı olan insanlar vergi və qiymətlərdəki dəyişikliklərə daha çox həssasdırlar, çünki belə dəyişikliklər vergilərin ödənilməsindən sonra onların gəlirlərinə daha yüksək dərəcədə təsir edir.

Gənclərin tütündən istifadəsinə yüksək vergilərin və qiymətlərin təsirinə gəldikdə, yaşlılara nisbətən gənclərin vergilərə və qiymətlərə iki-üç dəfə daha həssas olduqları təxmin edilir. Buna görə tütün vergilərinin artması gənclər arasında tütün istehlakının, onun yayılmasının və ona vərdiş olunmasının azalması və gənclərin təcrübə mərhələsindən asılılığa doğru keçmə ehtimalının azaldılmasına yəgin ki, əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

Eyni zamanda vacibdir ki, vergilərin və qiymətlərin artması aşağı gəlirli əhali qrupları arasında və ya qiymətlərin artmasına daha çox həssas olan tütün istehlakçıları yaşayan ölkələrdə tütünə olan tələbatın ən kəskin azalmasına gətirib çıxarır və bununla da sağlamlıqla bağlı bərabərsizliyə qarşı mübarizəyə köməklik göstərir.

Vergi dərəcələrinin artırılması, adətən dövlət gəlirlərinin çoxalmasına gətirib çıxarır. Tütün məmulatları qiymətə görə qeyri-elastik olduğundan, vergi dərəcələrinin istehlakın azalmasına nisbətən daha çox artacağı gözlənilir, yəni vergi artımı nəticəsində gəlirlər çoxalacaq.

## **2.2 Vergitutmalar və əlçatanlıq (gəlir elastikliyi)**

Gəlirlərin çoxalması, xüsusilə də aşağı və orta gəlirli ölkələrdə, adətən tütün istehlakının və yayılmasının artmasına gətirib çıxarır. Tütün məmulatları üçün tələbatın elastikliyi əksər qiymətləndirmələri 0 və 1 arasındadır. Gəlirə görə tələbatın 0,5 olan elastikliyi gəlirin 10% artması ilə tütün istehlakının 5% artmasına səbəb olması deməkdir.

Qiymət artımları gəlir artımından çox olmadan, tütün məmulatları zaman ötdükcə qaçılmaz olaraq qiymətinə görə daha əlçatan olacaq. Əlçatanlığın belə artması əksər hallarda istehlakın artmasına səbəb olacaq. Məlumatlar bir çox aşağı və orta gəlirli ölkələrdə tütün məmulatlarının daha əlçatan olduğunu və son illərdə bu əlçatanlığın artmasının sürətlənməsini göstərir. Əksinə, bir çox yüksək gəlirli ölkələrdə vergi və qiymətlərin artması, adətən gəlirlərin artımını qabaqlayır ki, bu da son illər həmin ölkələrdə tütün məmulatlarının əlçatanlığının azalmasına gətirib çıxardı.

Bir sıra vergi siyasəti tədbirləri nəticəsində bəzi tütün məmulatları həssas əhali qrupları (gənclər və az gəlirli əhali qrupları) üçün qiymətinə görə daha əlçatan ola bilər. Bu əhali qrupları tərəfindən tütün məmulatlarının istehlakının artması sağlamlıq və yoxsulluq vəziyyətlərində bərabərsizliklərin artmasına və digər mənfi hallara səbəb ola bilər. Qiymətlərin mövcudluğunu azaltmaq üçün tütün vergisi tədbirləri bu qrupların qiymətli həssaslığını nəzərə alaraq əhəlinin həssas qrupları tərəfindən tütün məmulatlarının istifadəsində nisbətən daha az azalma ilə nəticələndirə bilər.

Qiymətlərin əlçatanlığını azaldan tütün vergitutma tədbirləri, bu qrupların qiymətə həssaslığını nəzərə alaraq, əhalinin həssas qrupları tərəfindən tütün məmulatlarının istifadəsində nisbətən daha çox azalma ilə nəticələnə bilər.

### Təvsiyə

Tərəflər öz milli vergitutma dərəcələrini yaratdıqda və ya artırıdıqda, əlavə olaraq qiymət və gəlirə görə tələbatın elastikliyi, eləcə də inflyasiyanın və ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin dəyişməsinə nəzərə alınmalıdır ki, tütün məmulatlarının istifadəsi və yayılmasının azaldılması məqsədilə onlar zaman ötdükcə qiymətlərinə görə daha az əlçatan olsun. Buna görə də, Tərəflər tütün məmulatlarının vergi dərəcələrinin müntəzəm tənzimləmə proseslərinin və ya vaxtaşırı yenidən baxılması prosedurlarının yaradılması imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

## 3. TÜTÜN VERGİTUTMA SİSTEMLƏRİ

### 3.1 Tütün vergilərinin strukturu (advalor, spesifik vergilər, onların kombinasiyası, minimum vergilər, tütün məmulatlarının digər vergiləri)

Hökumətlər ictimai səhiyyə, fiskal siyasəti və digər sahələrdə məqsədlərə nail olmaq üçün, milli şərtlərini nəzərə alaraq tütün vergiləri strukturu və sistemi ilə bağlı qərar qəbul etmək üçün suveren hüquqlarını həyata keçirirlər.

Tütün məmulatlarının vergitutma sistemləri sırf spesifik vergilərdən, advalor vergilərdən və ya bu iki verginin (qarışıq və ya hibrid sistemləri) birləşməsindən ibarət ola bilər. Bəzi sistemlərdə vergi dərəcələri qiymət və ya məhsulun digər parametrləri əsasında (çox dərəcəli vergilər) dəyişir. Bir qayda olaraq, daha mürəkkəb vergi sistemləri, xüsusilə çox dərəcəli sistemlər və vergi güzəştlərini sistemlərlə idarə etmək daha mürəkkəbdir, xüsusilə də vergi güzəştləri əhalinin sağlamlığı baxımından nəticələr üçün vergi tədbirləri siyasətinin effektivliyini azalda bilər.

#### 3.1.1 Vergi növləri

Ümumiyyətlə, xüsusi olaraq tütün məmulatlarına tətbiq edilən vergilər aksiz vergiləridir, baxmayaraq ki, tütün məmulatlarına konkret tütünlə bağlı olmayan digər vergilərin də (məsələn, dövriyyədən ümumi vergilər (DÜV), əlavə dəyər vergiləri (ƏDV) və idxal vergiləri / rüsumları) təsiri şamil edilə bilər. Bu rəhbər prinsiplər əsasən tütün aksizlərinə yönəldilib, çünki onlar digər malların və ya xidmətlərin qiymətlərinə nisbətə tütün məmulatlarının qiymətlərinin artırılması üçün əsas vasitədir.

### **3.1.2 Spesifik aksizlər**

Spesifik vergilər vahid və ya çox səviyyəli ola bilər. Vahid spesifik vergilər vasitəsilə, bir qayda olaraq, minimum qiymət səviyyəsi (minimum qiymət) müəyyən edilir. Bundan əlavə, vahid spesifik vergilər nəticəsində, adətən hətta ucuz brendlər üçün nisbətən daha yüksək qiymətlər olur.

Advalor vergilərlə müqayisədə vahid spesifik vergilər ucuz və bahalı brendlər arasında az qiymət fərqi olduğundan, istehlakçıların daha ucuz brendlərə keçməsi üçün stimulları zəiflədə bilər.

Vahid spesifik vergi asanlıqla tətbiq edilir və tütölür, çünki məhsulun dəyərini deyil, onun yalnız həcmi qeyd olunmasını tələb edir. Vergi gəlirləri qiymətlərdən daha çox həcm ilə müəyyən edildiyindən vahid spesifik vergidən alınan məbləğlər daha asan proqnozlaşdırılır, daha sabitdir və sənaye tərəfindən qiymətlərin təyin edilməsi strategiyalarından daha az asılıdır. Lakin ən azı inflyasiyaya əsasən müntəzəm şəkildə artırılmazsa, spesifik verginin real dəyəri azalacaq.

### **3.1.3 Advalor aksizlər**

Advalor aksizlər pərakəndə qiymət (bütün tətbiq olunan vergilər daxil olmaqla), istehsalçı qiyməti (ya da franko-müəssisə) və ya CIF qiyməti (qiymət, sığorta, daşınma) ola biləcək

müəyyən bir baza dəyərinin faizi kimi ifadə edilir. Vahid spesifik vergi ilə müqayisədə advalor vergi ilə ucuz və bahalı brendlər arasındakı qiymət fərqi artır və istehlakçıların daha ucuz brendlərə keçidi üçün stimulu yüksəlir. Ayrılıqda istifadə edilən advalor vergi qiymət rəqabətini gücləndirə və buna görə ortalama qiymətlərin azalmasına səbəb ola bilər.

Advalor vergini tətbiq etmək və toplamaq daha çətinidir, çünki məhsulun həm həcmi, həm də dəyərini müəyyən etmək lazımdır. Sırf advalor sistemlər, xüsusilə də istehsalçı qiymətləri və ya CIF vergi bazası kimi istifadə edildikdə məhsulun vergi tutulan dəyərinin azaldılması üçün məmulatların qiymətlərinin azaldılması ilə müşayiət oluna bilər. Aşağı qiymətləndirilmə probleminin qarşısı spesifik verginin minimum səviyyəsi ilə alına bilər. Pərakəndə qiymətindən asılı olmayaraq spesifik verginin minimum dərəcəsinin müəyyən edilməsi ilə bütün brendlərdən minimum aksiz vergisinin tutulması təmin edilir.

Əsas vergi gəlirləri həm həcm, həm də qiymətlərdən ibarət olduğundan, advalor vergidən daxilolmaları proqnozlaşdırmaq daha çətinidir, onlar daha az sabitdir və sənayedə baş verən qiymətləndirmə strategiyalarından daha çox asılıdır. Advalor vergilər elə üstünlüyə malikdir ki, onlar inflyasiya səviyyəsinə uyğun olaraq artan qiymətlər şəraitində öz real həcmi saxlayır.



### 3.1.4 Qarışıq spesifik və advalor aksizlər

Aksiz vergilərinin qarışıq (və ya hibrid) strukturları olduqda eyni zamanda spesifik və advalor aksiz vergiləri tətbiq olunur. Qarışıq sistemlərdə, adətən vahid spesifik vergi (daha ucuz brendlərə nisbətən daha çox təsir göstərən) və advalor vergi (daha bahalı brendlərə daha böyük mütləq/absolyut təsiri var) birləşir. Qarışıq sistemdə advalor və ya xüsusi elementin vurğulanması milli şəraitdən və aparılan siyasətin məqsədlərindən asılıdır. Advalor elementi mütləq (absolyut) qiymət fərqlərini gücləndirərsə, nəticədə ictimai səhiyyə məqsədlərinə nail olmağa əngəl törədərək daha ucuz brendlərin istehlakına şərait yaratdığı halda, spesifik element ucuz və bahalı brendlər arasında nisbi qiymət fərqi azaldır və qiymət diapazonunun azalmasına kömək edir.

Qarışıq vergi strukturu sırf spesifik və sırf advalor vergilərin üstünlüklərini birləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onun tətbiq edilməsi və saxlanılması vahid spesifik vergilərin strukturundan daha çox çətinlikdir, çünki məhsulun həm həcmi, həm də dəyərini nəzərə almaq lazımdır.

Sırf advalor sistemdən fərqli olaraq, qarışıq vergi strukturu məhsulun dəyərinin azaldılmasına daha az meyilli olur. Qiymətin azaldılmasına qarşı həssaslığı daha da azaltmaq üçün minimum spesifik vergi dərəcəsi müəyyən edilə bilər. Minimum spesifik vergi səviyyəsinin istifadəsi pərakəndə qiymətlərdən asılı olmayaraq bütün brendlərdən müəyyən olunmuş minimum aksizin toplanmasını təmin edir.

Əsas vergi gəlirləri həm həcm, həm də qiymətlərdən ibarət olduğundan, qarışıq vergi strukturundan daxilolmaları proqnozlaşdırmaq daha çətinlikdir, onlar daha az sabitdir və vahid spesifik vergilər strukturunda vergi daxilolmalarına nisbətən sənayedə baş verən qiymətləndirmə strategiyalarından daha çox asılıdır. Lakin cəmi vergilərin real dəyəri inflyasiyanın təsiri altında daha az dərəcədə azaldılacaq, nəinki vahid spesifik vergilər strukturunun şərtlərində.

### 3.1.5 Tütün məhsullarına aid digər vergilər

Təkcə tütün məmulatlarına aid olmayan digər vergilər (məsələn, DÜV və ya ƏDV) bu rəhbər prinsiplərin predmeti deyil. Baxmayaraq ki, onlar tütün məmulatlarına da tətbiq edilir və tütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir, onlar digər məhsul və xidmətlərin qiymətlərinə nisbətən tütün məmulatlarının qiymətinə təsir göstərmir və müvafiq olaraq əhəlinin sağlamlığına daha az təsir göstərir.

Bəzi ölkələr tütün məmulatlarına aksizlər tətbiq etmir və adətən digər vergilərdən, məsələn, idxal rüsumlarından istifadə edirlər. Bu ölkələr tütün məmulatlarının istehlakını qiymət və vergi siyasəti vasitəsi ilə effektiv şəkildə azaltmaq məqsədilə tütün məmulatları üzrə aksizləri tətbiq etmək imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

### **3.2 Tətbiq edilən vergi dərəcələrinin səviyyəsi**

1.1-ci rəhbər prinsipində qeyd edildiyi kimi Tərəflər, tətbiq edilən vergi dərəcələrinin səviyyəsi də daxil olmaqla, vergitutma siyasətini müəyyən etmək və tətbiq etmək üçün suveren hüquqa malikdirlər. Vergi sistemləri, coğrafi və iqtisadi şərtlər, milli səhiyyə və vergi-büdcə məqsədləri arasındakı fərqlər səbəbindən bütün ölkələrə tətbiq oluna bilən bütün məmulatlarının vahid optimal vergi səviyyəsi yoxdur. Tütün məmulatlarına vergilərin səviyyəsini müəyyən edərkən fərdi vergi dərəcələrinə deyil, son pərakəndə qiymətlərə diqqət yetirilməlidir. Bununla bağlı, ÜST bütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərindəki aksizlərin payına dair tövsiyələr hazırlamışdır.<sup>1</sup>

Pərakəndə qiymətlərin tərkibində vergilərin payının hesablanması üçün ən effektiv bazası müəyyənləşdirildikdə, "orta ölçülmüş qiymət" konsepsiyasından istifadə edilməsinə üstünlük verilir.

Ölkələr ictimai səhiyyə, fiskal və digər sahələrdə məqsədlərinə nail olmaq üçün bütün məmulatlarının öz vergitutma strukturu ilə bağlı uzunmüddətli siyasət aparmalıdırlar. Vacib bir məqam bütün məmulatlarının qiymətə görə əlçatanlığıdır (bölmə 2.2-yə baxın) ki, bu da vergi dərəcələrinin mütəmadi olaraq monitorinqi, artırılması və ya düzəlişlərin edilməsi ilə yanaşı nəzərə alınmalıdır.

Bundan əlavə, dünya ölkələri arasında bütün məmulatlarının pərakəndə qiymətlərinin tərkibində olan vergilərin payında böyük fərqlər var. Bölgələr daxilində və ya qonşu ölkələr arasında vergilər və qiymətlər arasında əhəmiyyətli fərqlər məhsulun əvəzlənməsinə, transsərhəd mağazalarına səfər edilməsinə və qaçaqmalçılığa stimül yaradır və bütün məmulatlarının nisbətən aşağı qiymətə malik olan ölkələr bu stimulların təsirini zəiflətmək məqsədilə qiymətləri artırmaq üçün vergilərin artırılmasını nəzərdən keçirə bilərlər.

#### **Tövsiyə**

Tərəflər öz bütün vergitutma strukturlarına dair davamlı uzunmüddətli siyasət tədbirlərini qəbul etməli və onların vergi dərəcələrinin hədəf göstəriciləri də daxil olmaqla, ictimai səhiyyə və vergi-büdcə sahələrində məqsədlərinə nail olmaq üçün mütəmadi olaraq monitorinq aparmalıdırlar.

Tütün məmulatlarının istifadəsini azaltmaq üçün inflyasiyanın dəyişməsinə və gəlirlərin artımını nəzərə alaraq vergi dərəcələri mütəmadi, potensial olaraq hər il izlənilməli, artırılmalı və ya onlara düzəlişlər edilməlidir.

<sup>1</sup> Tütün vergisinin toplanması üzrə ÜST-nin texniki təlimatı. Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2010-cu il. (Tövsiyə edir ki, bütün məmulatlarının aksizləri bütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərinin ən azı 70%-ni təşkil etsin).

### **3.3 Müxtəlif tütün məmulatları üçün vergi yükünün əhatə dairəsinin tamlığı/bənzərliyi.**

Dünyanın müxtəlif yerlərində müxtəlif növ tütün məmulatları istehlak olunur. Tütün məmulatlarının vergitutma sahəsində Tərəflərin təcrübəsi əsasən sənaye üsulu ilə hazırlanan siqaretlərə aid edilsə də, Tərəflər bütün tütün məmulatları üzərində vergi siyasətinin tətbiqinə ehtiyacın olduğunu tanımalıdırlar. Bundan əlavə, müxtəlif məhsullara vergi qoyarkən məqsədlərin eyniliyini təmin etmək üçün sistemlərin sadələşdirilməsi və uyğunlaşdırılması lazımdır.

Vergi artımına görə tütün məmulatlarının qiymətinin yüksəlməsinə cavab olaraq, bəzi istehlakçılar daha bahalı məhsullardan və ya brendlərdən ucuz olanlara keçərək vergi artımları nəticəsində gözlənilən tütün məmulatlarının ümumi istehlakının azaldılmasını əksildirlər (lakin aradan qaldırmırlar).

Bununla yanaşı, müxtəlif tütün məmulatlarından (məsələn, hazır siqaret və əldə düzəldilən siqaret üçün tütün) fərqli dərəcələrlə vergilərin tutulması, ya da bu və ya digər məhsul kateqoriyasının içərisində (məsələn, bahalı və ucuz siqaretlər) vergi dərəcələri arasındakı fərqə görə qiymət fərqi səbəbindən bəzi istehlakçılar daha ucuz məhsullara keçmək üçün stimül əldə edirlər.

#### **Təvsiyə**

Bütün tütün məmulatları, xüsusilə də əvəzetmə riski olduqda, vəziyyətdən asılı olaraq müqayisə edilə bilən şəkildə vergiyə cəlb edilməlidir.

Tərəflər vergi və ya pərakəndə qiymətlər və digər oxşar bazar təsirlərinin artmasına cavab olaraq istehlakçıların eyni məhsul kateqoriyasında daha ucuz məhsullara və ya daha ucuz tütün məmulatları kateqoriyasına keçmələri stimullarını minimuma endirmək şərtilə vergi sistemlərinin qurulmasını təmin etməlidirlər.

Xüsusilə, bütün tütün məmulatları üzrə vergi yükünü müntəzəm olaraq nəzərdən keçirmək lazımdır və zərurət yarandıqda, onu artırmaq və məqsəduyğun olduqda, eyniliyini təmin etmək lazımdır.

## **4. VERGİTUTMANIN İDARƏ EDİLMƏSİ**

### **4.1 İcazə/lisenzialaşdırma**

Verginin effektiv və səmərəli idarə edilməsi üçün tütün məmulatlarının tədarük zəncirinin monitorinqi vacibdir.

Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin aradan qaldırılması haqqında Protokolun 6-cı maddəsinə uyğun olaraq, tədarük zəncirinin monitorinqi məqsədilə müvafiq subyektlərə dair lisenzialaşdırma sistemləri, müvafiq sanksiyalar və ya nəzarət tətbiq edilməlidir.

## **Təvsiyə**

Tərəflər şəffaf lisenziyalaşdırmanı və ya müvafiq təsdiqləmə, yaxud nəzarət sistemini təmin etməlidirlər.

### **4.2 Anbar sistemi / aksizli malların hərəkəti və vergi ödəmələri**

İstehsal və anbar tipli müəssisələrdə vergi borclarının yığılmasını təmin etmək üçün nəzarətə ehtiyac olduğundan, belə nəzarətə yardım etmək üçün səlahiyyətli orqanların sanksiyası ilə anbar sisteminin dəstəklənməsi lazımdır. Bir çox ölkələr istehsalat fəaliyyəti zamanı aksizli ödənişlərdən müvəqqəti azad olan aksizli malları istehsal etmək, emal etmək, saxlamaq, qəbul etmək və göndərmək üçün fiziki və ya hüquqi şəxsləri (bu anbarların səlahiyyətli sahibləri olanlar) məcbur edirlər. Anbarların sahiblərindən vergilərin ödənilməsinə zəmanət verilməsi tələb oluna bilər. Belə bir sistemin xüsusiyyətləri aşağıdakılardan ibarət ola bilər: icazə verilməsi üçün ciddi meyarlar; icazə verilməzdən əvvəl anbarlara baxış; ehtiyatlara nəzarət üçün müvafiq tədbirlər; aksizli malların və bütün istehsalat prosesinin mənşəyinin yoxlanılması; eləcə də məhsulların kodlaşdırılması və markalanması. Nəzarət vasitələrindən biri kimi kompüter sistemindən istifadə edərək aksiz ödənişlərindən müvəqqəti azad olan aksizli malların hərəkətini monitorinq etmək də mümkündür.

## **Təvsiyə**

Tərəflər bütün məmulatları üzərində aksizli nəzarəti asanlaşdıran tədbirlərin və saxlama və istehsalat anbarında saxlama sistemlərinin qəbul edilməsinə və həyata keçirilməsinə təşviq edirlər.

Vergitutma sistemlərini sadələşdirmək məqsədilə aksizləşdirmə istehsal, idxal və ya saxlama yeri və ya istehsal anbarından istehlakçılara daşınma yerində aparılmalıdır.

Qanunvericiliyə əsasən vergi ödəmələri təyin edilmiş intervallarda və ya hər ayın müəyyən edilmiş tarixində köçürülməli və ideal olaraq brendlər, ödənilməli və ödənilmiş vergilərlə bağlı məlumatları əks etdirən istehsal və/və ya satış həcmi və qiymətləri barədə hesabatla müşayiyyət edilməli və istifadə olunan xammalın miqdarını göstərməlidir.

Vergi orqanları milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan məxfilik qaydalarına əsaslanaraq, məlumatların ictimaiyyətə mövcud, o cümlədən onlayn kanallar vasitəsilə açığa çıxmasına icazə verməlidir.

### **4.3 Əks-qabaqlayıcı tədbirlər**

Bəzi hallarda istehsalçılar və idxalçılar vergilərin dəyişməsinə qabaqcadan görə bilərlər. Bu, vergilərin inflyasiya və ya tanınmış ilkin meyarlara görə indeksləşməsi ilə bağlı ola bilər. Vergi artımlarını gözləyərək, istehsalçılar və ya idxalçılar cari və ya daha aşağı vergilərdən faydalanmağa və istehsalın, ya da məhsulların ehtiyatlarını artırmağa (qabaqlama mənasında) cəhd edə bilərlər.

Bunun qarşısını almaq və istehsalçılarla idxalçıların deyil, səlahiyyətli orqanların vergi artımından əlavə gəlir əldə etməsini təmin etmək üçün Tərəflər aşağıdakı əks-qabaqçayıcı tədbirlərin tətbiqi imkanlarını nəzərə almalıdırlar:

- vergi artımı baş verəcək məqama yaxın bütün məmulatlarının həddindən artıq həcmdə istehsalının məhdudlaşdırılması;
- son istehlakçıya çatdırılmamış, lakin artıq istehsal edilmiş və ya ambarda saxlanılan məhsullardan, o cümlədən pərakəndə şəbəkədə olan məhsullardan yeni verginin tutulması (istehsalat və ya inventar ehtiyatı kimi tanınan).

### **Təvsiyə**

Vergilərin yüksəlməsini gözlədikdə Tərəflər effektiv əks-qabaqçayıcı tədbirlərin görülməsi imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

### **4.4 Fiskal markalanma**

Fiskal markalanma istehsal və idxalın monitorinqi nəticəsində vergi qanunvericiliyinə riayət edilməsini artırmaq üçün, adətən uyğun bir vasitə sayılır. Bundan əlavə, fiskal markalanma qanuni məhsulların qeyri-qanuni məhsullardan seçilməsini asanlaşdırır bilər. Markalanması üçün vergi markaları, təkmilləşdirilmiş vergi markaları (banderol kimi də adlandırılır) və rəqəmsal gerb markaları istifadə olunur. Fiskal markalanma, adətən qutunun müəyyən yerlərində yerləşdirilir. Qutuların müəyyən standart ölçülərinin tətbiqi sayəsində fiskal markalanmanın tətbiqi asanlaşdırılır və vergitutmanın idarə edilməsinin səmərəliliyi artır. ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 15-ci Maddəsinə əsasən, bütün məmulatlarının unikal identifikatorla markalanması da daxil olmaqla, izlənmə və müəşaiət sisteminin yaradılması məhsulun paylanması sisteminin mühafizəsini gücləndirir və qeyri-qanuni ticarət hallarının aradan götürülməsinə kömək edə bilər.

### **Təvsiyə**

Tərəflər müvafiq hallarda vergi qanunvericiliyinə riayət olunmasını gücləndirmək üçün fiskal markalanmanın aparılması barədə tələbin tətbiq olunmasının mümkünlüyünü nəzərdən keçirə bilərlər.

### **4.5 İcra olunmanın təmin edilməsi**

Tütünün effektiv vergi tutmalarını tətbiq etmək üçün aydın şəkildə cavabdeh hüquq-mühafizə orqanları təyin edilməlidir. Vergi orqanları, adətən hüquq-mühafizə orqanlarının səlahiyyət və imkanlarına uyğun olan araşdırma, axtarış, müsadirə, saxlama və ləğv etmə aparmaq üzrə səlahiyyət və imkanlara malik olmalı və tətbiq edilməni təmin etmək üçün müvafiq texnologiyalar da daxil olmaqla, lazımı vəsaitlərlə təmin edilməlidir. Bundan əlavə, icranı təmin edən müəssisələr arasında məlumat mübadiləsi də milli qanunvericiliyə uyğun olaraq hüquq müstəvisində effektiv tətbiq etmə üçün faydalıdır.

Vergi qanunvericiliyinə riayət etməməyə görə sanksiyalara, adətən lisenziyanın dayandırılması və ya ləğv edilməsi, yaxud daha ciddi lisenziya şərtləri, cərimə və/və ya həbs cəzası, məhsulların müsadirəsi, istehsal və ya məhsulların bölüşdürülməsi üçün istifadə olunan avadanlığın, o cümlədən maşın və nəqliyyat vasitələrinin müsadirəsi, qeyri-qanuni fəaliyyətin davam etdirilməsini qadağan edən qərarlar, habelə digər müvafiq inzibati tədbirlər daxildir. Cərimələr və faizlər vergi ödəmələrinin gecikdirilmə hallarında tutulur və vergi borcu ödənilmədiyi hallarda vergi qalığı və cərimə vergiləri tutulur.

### **Təvsiyə**

Tərəflər vergilərin ödənilməsinə nəzarət üçün aidiyyəti orqanları təyin etməli və onlara müvafiq səlahiyyət verməlidirlər.

Tərəflər milli qanunvericiliyə uyğun olaraq icranı təmin edən orqanlar arasında məlumat mübadiləsini nəzərdə saxlamalıdırlar.

Tərəflər vergi qanunvericiliyinə əməl edilməməsinin qarşısını almaq üçün müvafiq sanksiyalar toplusunu nəzərdə saxlamalıdırlar.

## **5. GƏLİRLƏRİN İSTİFADƏSİ – TÜTÜNLƏ MÜBARİZƏNİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ**

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6.2-ci Maddəsinə uyğun olaraq, Tərəflər vergitutma siyasətini müəyyən etmək və qurmaq üçün öz suveren hüquqlarını saxlayırlar. Hər bir Tərəfin suveren hüququnun ayrılmaz bir hissəsi bütün vergisindən əldə olunan gəlirdən necə istifadə edilməsi barədə qərar qəbul etməkdir.

Çərçivə konvensiyasının 8, 9 və 10, 12 və 14-cü maddələrinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində qeyd olunduğu kimi tütünə aid aksiz vergiləri tütünlə mübarizənin potensial maliyyə mənbəyi kimi xidmət edir.

Tərəflər ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 26.2-ci Maddəsini və milli qanunvericiliyi nəzərə alaraq, vergi gəlirlərinin tütünlə mübarizə proqramlarına ayrılmasının mümkünlüyünü nəzərə ala bilərlər. Bəzi Tərəflər tütünün vergilərindən gəlirləri tütünlə mübarizə proqramlarına yönəldir, digərləri isə bu yanaşmanı tətbiq etmirlər.

### **Təvsiyə**

Tərəflər ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 26.2-ci Maddəsini və milli qanunvericiliyi nəzərə alaraq, vergi daxilolmalarından gəlirləri tütünlə mübarizə proqramlarına, məsələn, maarifləndirmə işinin artırılması, sağlamlığın təşviqi və xəstəliklərin profilaktikası, tütün məmulatlarından istifadənin dayandırılmasına yardım xidmətləri, iqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli fəaliyyətin alternativ növləri və tütünlə mübarizə məqsədilə müvafiq strukturların maliyyələşdirilməsinə ayırmaq imkanını nəzərdən keçirə bilərlər.

## 6. VERGİLƏRDƏN AZAD / RÜSUMLARDAN AZAD SATIŞ

Hava limanları, beynəlxalq nəqliyyat vasitələrinin rüsumlardan azad dükənlərində və rüsumlardan azad ticarət aparən dükənlərdə tütün məmulatları çox vaxt heç bir aksiz rüsumu olmadan satılır. Bir qayda olaraq, hava limanlarında və ya digər xüsusi yerlərdə vergidən azad və ya rüsumlardan azad satışlar ölkədən tütün məmulatlarını çıxaran səyahət edən şəxslər üçün nəzərdə tutulub və bəzi yerli və ya milli vergi və rüsumlardan azaddır. Lakin bəzi ölkələrdə səyahət edən şəxslər yalnız ölkədən çıxarkən yox, həm də ölkəyə daxil olduqda hava limanlarında yerləşən rüsumlardan azad ticarət aparən dükənlərdən mal ala bilərlər.

Vergidən və rüsumlardan azad satışlar tütün məmulatlarına olan tələbatın azaldılmasına yönəlmiş vergi və qiymət tədbirlərinin təsirini zəiflətməyə meyillidir, çünki vergidən azad tütün məmulatları vergi tutulan məmulatlardan daha ucuz və daha əlçatandır. Bu, vergitutma qarşısında qoyulan sağlamlığın mühafizəsi məqsədlərinə ziddir və fərdi istehlakı təşviq etməklə ictimai səhiyyəyə zərər gətirir. Bundan əlavə, bu cür satışlar vergitutma strukturunda boşluq yaradaraq dövlət gəlirlərinə mənfi təsir göstərə bilər, çünki vergi və rüsumlardan azad məhsulların mənbəyi qeyri-qanuni ticarət ola bilər. Hökumətlərin vergi və ya rüsumlardan azad satışları qadağan etmək və ya məhdudlaşdırmaq üçün addımlar atmasına dair sübutlar artmaqdadır.

Vergi və ya rüsumlardan azad satışlara qadağa qoyulması məqsədlə beynəlxalq tədbirlərin aparılması üçün üç əsas seçim var:

- tütün məmulatlarının vergi və ya rüsumlardan azad satışının qadağan edilməsi;
- vergidən və ya rüsumlardan azad ticarət edən dükənlərdə satılan tütün məmulatlarından aksizlərin tutulması; və ya
- vergi və ya rüsumlardan azad tütün məmulatlarının fərdi idxalını məhdudlaşdırmaq məqsədilə səyahət edən şəxslər üçün təyin edilmiş tütün məmulatlarının normalarına, məsələn, kəmiyyət üzrə məhdudiyətlər təyin edilməklə məhdudiyətin qoyulması.

### Təvsiyə

Tərəflər vergi və ya rüsumlardan azad tütün məmulatlarının beynəlxalq səyahətə edən şəxslərə və/və ya bu şəxslər tərəfindən satılması və/və ya idxal olunmasının qadağan edilməsi və ya məhdudlaşdırılması imkanlarını nəzərdən keçirə bilərlər.



## **7. BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ**

Elmi və hüquqi sahələrdə beynəlxalq əməkdaşlıq, müvafiq təcrübənin təqdim edilməsi, məlumat və bilik mübadiləsi Tərəflərin ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsində nəzərdə tutulan vəzifələrini yerinə yetirmək üçün potensialın gücləndirilməsinin vacib vasitələridir. Xüsusilə də ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 4.3, 5.4, 5.5, 20 və 22-ci Maddələri üzrə bu cür tədbirlər Tərəflərin beynəlxalq əməkdaşlıq ilə bağlı öhdəliklərinə uyğun olmalıdır.

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 21-ci Maddəsində nəzərdə tutulmuş Tərəflərin dövrü hesabatları Konvensiyaya əsasən beynəlxalq mübadilə və əməkdaşlıq üçün daha bir mühüm vasitədir. ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsi göstərir ki, dövrü hesabatlarında Tərəflər bütün məmulatlarının vergi dərəcələri haqqında məlumatları 21-ci Maddəyə uyğun olaraq təqdim edirlər. İdeal olaraq, onlar verginin mütləq (absolyut) səviyyəsinə və qiymətdə verginin payına dair məlumatları ehtiva etməlidirlər.

Beynəlxalq əməkdaşlıq, xüsusilə Konvensiya Katibliyinin müqavilənin həyata keçirilməsi barədə qlobal məlumat bazası vasitəsi ilə vergi və qiymət siyasətində qlobal, regional və milli tendensiyalar və təcrübələrə dair razılaşdırılmış və dəqiq məlumatların təqdim olunmasına kömək edir. Tərəflər öz vergi və qiymət siyasətində beynəlxalq təcrübənin biliklərini dərinləşdirmək üçün digər Tərəflərin hesabatlarını, eləcə də Tərəflər Konfransının hər bir növbəti sessiyasına təqdim edilən qlobal hesabatlardan irəli gələn məlumat və tendensiyaları nəzərdən keçirə bilirlər.

Tərəflər müvafiq siyasət tədbirlərinin həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli mexanizmlər və təşkilatlar çərçivəsində həm də vergi və qiymət siyasətinin çoxsektorlu aspektindən istifadə etmək mümkünlüyünü düşünməlidirlər.

Tərəflərin Konfransı ilə müəyyənləşdiriləcək mexanizm çərçivəsində və qrafikə uyğun olaraq, Tərəflər bu rəhbər prinsiplərin nəzərdən keçirilməsində və zərurət olduqda yeniləşdirməsində əməkdaşlıq etməlidirlər ki, onlar effektiv rəhbər vəsait kimi fəaliyyət göstərməyə davam etsin və Tərəflərə bütün məmulatlarına dair öz vergi və qiymət siyasətinin formalaşdırılmasında kömək etsin.



## 8. ÜMUMİ MƏLUMAT MATERIALLARI

Ценовая и налоговая политика (в связи со Статьей 6 Конвенции): технический доклад Инициативы ВОЗ по освобождению от табачной зависимости. Тəғəflər Konfransının dördüncü sessiyasında təqdim edilən hesabat, Punta del Este, Uruqvay, 2010-cu il. (sənəd: FCTC/COP/4/11). <http://www.who.int/fctc/publications/ru/> saytında mövcuddur.

Effectiveness of tax and price policies for tobacco control (IARC Handbooks of Cancer Prevention: Tobacco Control. Volume 14). Lyon, International Agency for Research on Cancer, 2011.

WHO technical manual on tobacco tax administration. Geneva, World Health Organization, 2010.

Curbing the epidemic: Governments and the economics of tobacco control. Washington, DC, World Bank, 1999.







# Maddə 8

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri



## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 8-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

### **TÜTÜN TUSTÜSÜNÜN TƏSİRİNDƏN QORUNMA**

#### **MƏQSƏD, MƏSƏLƏLƏR VƏ ƏSAS MÜLAHİZƏLƏR**

##### **Rəhbər prinsiplərin məqsədi**

Bu rəhbər prinsiplər ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər müddəalarına və Tərəflərin Konfransının niyyətlərinə uyğun olaraq Tərəflərə 8-ci Maddə üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirməsində kömək göstərilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onlar mövcud olan ən yaxşı məlumatlar və Tərəflərin tütün tustüsünün təsirinin azaldılması üzrə müvəffəqiyyətlə səmərəli tədbirlər tətbiq etmiş təcrübəsi əsasında tərtib edilmişdir.

Rəhbər prinsiplərə müvafiq terminlərin prinsipləri və tərifləri haqqında razılaşdırılmış məlumatlar və həmçinin Konvensiya üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün tələb edilən tədbirlərə dair razılaşdırılmış tövsiyələr daxildir. Bundan əlavə rəhbər prinsiplər ikincili tütün tustüsünün təhlükəsindən səmərəli qorunmağa nail olmaq üçün lazım olan tədbirləri müəyyən edir. Tərəflərə bu rəhbər prinsiplərdən təkəcə Konvensiya üzrə öz hüquqi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün deyil, həm də əhalinin sağlamlığının qorunması zamanı ən yaxşı təcrübəyə riayət olunması üçün istifadə etmək təklif edilir.

##### **Rəhbər prinsiplərin məsələləri**

Bu rəhbər prinsiplərin qarşısında bir-biri ilə əlaqəli iki məsələ durur. Birinci məsələ müqaviləyə riayət etməklə hesabatvermənin yüksək standartının müəyyən edilməsi üçün ikincili tütün tustüsünün təsiri barədə elmi məlumatlara və tustüsüz mühitin yaradılması üçün tədbirlərin həyata keçirilməsinin bütün dünyada mövcud ən yaxşı təcrübəsinə uyğun olaraq Tərəflərə ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 8-ci Maddəsi üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsində kömək edilməsi və sağlamlığın nail oluna biləcək ən yüksək səviyyəsinə yetişməkdə Tərəflərə yardım edilməsindən ibarətdir. İkinci məsələ 8-ci Maddənin tələb etdiyi kimi, tütün tustüsünün təsirindən insanların səmərəli şəkildə qorunması üçün qanunvericiliyin əsas elementlərinin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

##### **Əsas mülahizələr**

Bu rəhbər prinsiplərin hazırlanmasına aşağıdakı fundamental mülahizələr təsir etmişdir:

- (a) 8-ci Maddənin mətninə daxil edilmiş tütün tustüsündən qorumaq öhdəliyi fundamental insan hüquqları və azadlıqları ilə əsaslandırılır. İkincili tütün tustüsü ilə nəfəs alınması ilə bağlı təhlükələri nəzərə alaraq, tütün



tüstüsündən qorumaq üzrə öhdəlik, bir çox beynəlxalq hüquqi sənədlərdə qəbul edildiyi kimi (Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Nizamnaməsi, Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiya, Qadınlara münasibətdə bütün formalarda ayrı-seçkililiyin ləğv edilməsi haqqında Konvensiya və iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Pakt da daxil olmaqla), yaşamaq hüququnda və nail oluna biləcək ən yüksək sağlamlıq səviyyəsi hüququnda xüsusilə nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının preambulasında rəsmi əks etdirilmiş və bir çox ölkələrin konstitusiyalarında qəbul edilmişdir.

- (b) Ayrı-ayrı insanları bütün tüstüsündən qorumaq vəzifəsi insanların fundamental hüquq və azadlıqlarına olan təhlükələrdən onların qorunması üzrə hökumətlərin qanunvericilik qəbul etmək vəzifəsinə uyğundur. Bu vəzifə təkcə əhəlinin müəyyən qruplarına deyil, bütün insanlara şamil edilir.
- (c) Bir sıra nüfuzlu elmi orqanlar müəyyən etmişdir ki, ikincili bütün tüstüsü kanserojen xassəyə malikdir. ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının bəzi Tərəfləri (məsələn, Finlandiya və Almaniya) ikincili bütün tüstüsünü kanserojen kimi təsnif edirlər və iş yerlərində bu cür tüstünün təsirinin qarşısını alınmasını sağlamlıq və təhlükəsizlik sahəsində öz qanunvericiliklərinə daxil etmişlər. Nəticə etibarlı ilə, 8-ci Maddənin tələblərindən savayı, Tərəflər iş yerləri haqqında mövcud qanunlarına və ya, kanserojenlər də daxil olmaqla, zərərli maddələrin təsirini tənzimləyən digər qanunlarına uyğun olaraq bütün tüstüsü təsirinin təhlükəsini qiymətləndirmək vəzifəsinə öz üzərinə götürə bilirlər.

## **TÜTÜN TÜSTÜSÜNÜN TƏSİRİNDƏN QORUNMANIN ƏSASINDA DAYANAN PRİNSİPLƏR VƏ MÜVAFİQ TƏRİFLƏR HAQQINDA AÇIQLAMA**

### **Prinsiplər**

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 8-ci Maddəsində qeyd edildiyi kimi bütün insanların bütün tüstüsünün təsirindən qorunması üzrə tədbirlərin görülməsi üçün qətiyyətli siyasi iradə lazımdır. Konvensiyanın 8-ci Maddəsinin həyata keçirilməsini aşağıdakı razılaşdırılmış prinsiplər müəyyən etməlidir.

#### **Prinsip 1**

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 8-ci Maddəsində bütün tüstüsünün təsirindən qorunmanın təmin edilməsi üzrə nəzərdə tutulan effektiv tədbirlər 100%-lik tüstüsüz mühit yaratmaq üçün konkret bir məkanda və mühitdə siqaret çəkilməsi və bütün tüstüsünün tamamilə istisna edilməsini tələb edir. Tütün tüstüsünün təsirinin təhlükəli olmayan səviyyəsi yoxdur və eləcə də ikincili tüstünün zəhərliliyi üçün astana mənası kimi anlayışları rədd etmək lazımdır, ona görə ki, onlar elmi faktlara ziddir. 100%-lik tüstüsüz mühitin təmin edilməsi yanaşmalarından başqa yanaşmalar, ventilyasiya, havanın filtrasiyası, siqaret çəkmək üçün xüsusi ayrılmış yerlərdən istifadə edilməsi (ayrıca ventilyasiya

### **Prinsip 2**

Bütün insanlar bütün tütüsünün təsirindən qorunmalıdırlar. Binaların daxilindəki bütün iş yerləri və binaların daxilindəki bütün ictimai yerlər bütün tütüsündən azad olmalıdır.

### **Prinsip 3**

İnsanların bütün tütüsünün təsirindən qorunması üçün qanunvericilik lazımdır. Tüstüsüz mühitin yaradılmasına könüllü yanaşmalar dəfələrlə öz səmərəsizliyini sübut etmiş və eyni müdafiəni təmin etmir. Effektiv olmaq üçün qanunvericilik sadə, aydın və tətbiq edilə bilən olmalıdır.

### **Prinsip 4**

Yaxşı planlaşdırma və adekvat resurslar tüstüsüz mühit haqqında qanunvericiliyin uğurla həyata keçirilməsi və tətbiq edilməsi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir.

### **Prinsip 5**

Tüstüsüz mühitlə bağlı tədbirlərə dəstəyin formalaşmasında və əməl edilməsinin təmin olunmasında vətəndaş cəmiyyəti mərkəzi rol oynayır və fəal tərəfdaş qismində qanunvericiliyin hazırlanması, həyata keçirilməsi və tətbiq edilməsi prosesinə qoşulmalıdır.

### **Prinsip 6**

Tüstüsüz mühitə dair qanunvericiliyin həyata keçirilməsi, onun tətbiq olunması və təsiri bütün bunların monitorinqi aparılmalı və qiymətləndirilməlidir. Buraya ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 20.4-cü Maddəsində göstəriləyi kimi qanunvericiliyin həyata keçirilməsini və tətbiq edilməsini pozan bütün sənayesinin fəaliyyətinin monitorinqi və onun fəaliyyətinə reaksiya daxil edilməlidir.

### **Prinsip 7**

Əgər zərurdirsə, insanların bütün tütüsünün təsirindən qorunması gücləndirilməli və genişləndirilməlidir; belə hərəkətlərə yeni elmi məlumatları və praktiki təcrübəni əks etdirəcək yeni və ya düzəliş edilmiş qanunvericilik, təkmilləşdirilmiş tətbiqetmə və digər tədbirlər daxil ola bilər.

## **Təriflər**

Qanunvericiliyi hazırlayarkən əsas terminlərə tərif verilməsində ehtiyatlı olmaq lazımdır. Lazımi terminlərlə bağlı bir çox ölkələrin təcrübəsinə əsaslanan bəzi tövsiyələr aşağıda verilir. Bu bölmədə verilən təriflər artıq ÜST-nin Çərçivə konvensiyasına daxil edilmiş tərifləri tamamlayır.

### **"İkincili bütün tütüsü" və ya "ətraf mühitdəki bütün tütüsü"**

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 8-ci Maddəsində müzakirə edilən tütüsünün növünü təyin etmək üçün bir sıra alternativ terminlərdən geniş istifadə olunur. Onlara "ikincili tütü", "ətraf mühitdəki bütün tütüsü" və "başqa insanlardan gələn tütü" daxildir. "Passiv siqaretçəkəmə" və "tütün tütüsünün qərəzlə edilməyən təsiri" kimi terminlərdən



"könüllü" təsirin qəbul oluna bilən olması haqqında mövqeyinin xeyrinə bu terminlərdən istifadə edə bilər. Bəzən "İTT" abbreviaturası ilə istifadə edilən "ikincili tütün tüstüsü" və bəzən "ƏMTT" abbreviaturası ilə istifadə edilən "ətraf mühitdəki tütün tüstüsü" terminləri daha məqsədəuyğundur; hazırkı rəhbər prinsiplərdə "ikincili tütün tüstüsü" terminindən istifadə edilir.

İkincili tütün tüstüsünə "siqaretin və ya digər tütün məmulatlarının yanmaqda olan sonundan çıxan tüstü, adətən siqaret çəkən şəxsin nəfəsini verərkən xaric etdiyi tüstü" kimi tərif vermək olar.

"Tüstüsüz hava"- bu, tüstüdən 100% azad havadır. Bu tərif özündə tütün tüstüsünü görməyin, hiss etməyin və onu ölçməyin mümkün olmadığı havanı ehtiva edir, amma onunla məhdudlaşmır.<sup>1</sup>

### **"Siqaretçəkmə"**

Bu termini elə müəyyən etmək lazımdır ki, tüstünün fəal şəkildə udulması və ya buraxılmasından asılı olmayaraq o, alışıdırılmış tütün məmulatına malik olmağı, onunla manipulyasiya edilməsini özündə birləşdirsin.

### **"İctimai yerlər"**

Müxtəlif yurisdiksiyalarda "ictimai yerlərin" dəqiq tərfi fərqlidir, vacibdir ki, qanunvericilikdə bu termin daha geniş müəyyən olunsun. Bu tərif qeyri-məhdud dairədə şəxslərin girişi olan bütün yerləri, yaxud mülkiyyət formasından və ya giriş hüququndan asılı olmayaraq kollektiv şəkildə istifadə edilən yerləri əhatə etməlidir.

### **"Bina daxilində" və ya "qapalı sahədə"**

8-ci Maddə "bina daxilindəki" iş yerlərində və ictimai yerlərdə tütün tüstüsündən qorumağı tələb edir. "Bağlı yerlər" anlayışının müəyyən edilməsində anlaşılmaqların baş verməsinin mümkünlüyü ilə əlaqədar olaraq bu terminin müəyyən edilməsində müxtəlif ölkələrin təcrübəsi xüsusilə diqqətlə öyrənilməlidir. Tərif mümkün qədər daha geniş və aydın olmalıdır və "bina daxilində" bəzi yerləri istisna edən kimi şərh oluna bilən siyahıların tərtib olunmasından qaçılmalıdır. "Bina daxilindəki" yerləri (və ya "qapalı sahələri") elə müəyyən etmək məsləhət görülür ki, onlar, dam, divarlar və ya arakəsmələr üçün istifadə edilən materialın növündən asılı olmayaraq və konstruksiyanın daimi və ya müvəqqəti olmasından asılı olmayaraq, damı olan və yaxud bir və ya daha çox divarla və ya arakəsmə ilə məhdudlaşan istənilən yeri əhatə etsin.

### **"İş yeri"**

"İş yeri"nə "insanlar tərəfindən xidmət və ya iş vaxtı istifadə edilən istənilən yer" kimi geniş tərif verilməlidir. Buraya təkə haqqı ödənilən iş deyil, həm də könüllü iş daxil

<sup>1</sup> Tamamilə mümkündür ki, tütün tüstüsünün tərkib elementləri havada elə çox olmayan miqdarda mövcud ola bilər ki, onu ölçmək çətindir. Tütün sənayesi və ya qonaqpərvərlik və əyləncə sektorlarının bu tərfin məhdudiyatlarından istifadə etməyə cəhd edə bilmələrinin mümkünlüyünə diqqət yetirmək lazımdır.



edilməlidir, əgər sonuncu, adətən ödənilən iş növünə aiddirsə. Bundan əlavə "iş yerləri" təkcə iş görülmə yerləri deyil, həm də əmək fəaliyyəti zamanı işləyənlərin tez-tez istifadə etdikləri, məsələn, dəhlizlər, liftlər, pilləkənlər, vestibüllər, bitişik yerlər, kafeteriyalar, tualetlər, istirahət otaqları, bufetlər, eləcə də barak və saray kimi xidməti tikililər daxil olmaqla, onlara bitişik və ya onlarla əlaqəli olan yerləri əhatə edir. İşdə istifadə edilən avtonəqliyyat vasitələri iş yerləridir və bunun belə olması konkret göstərilməlidir.

Eyni zamanda yaşayış evləri və ya yaşayış yerləri də olan iş yerləri, məsələn, həbsxanalar, psixiatriya müəssisələri və ya ahıllar, yaxud əlillər üçün evləri diqqətlə nəzərdən keçirmək lazımdır. Bu yerlər eləcə də tütün tüstüsünün təsirindən qorunmalı başqa insanlar üçün iş yerləridir.

### **"İctimai nəqliyyat"**

İctimai nəqliyyata elə tərif vermək lazımdır ki, adamları adətən ödənişlə və ya biznes məqsədi ilə daşımaq üçün istifadə edilən istənilən nəqliyyat vasitələrini əhatə etsin. Buraya taksi də daxildir.

## **MÖVCUD QANUNVERİCİLİYİN ƏHATƏ DAİRƏSİ**

8-ci Maddə (1) bina daxilində olan iş yerlərində, (2) qapalı ictimai yerlərdə, (3) ictimai nəqliyyatda və (4) "müvafiq hallarda" "digər ictimai yerlərdə" insanların tütün tüstüsünün təsirindən qorunması üzrə effektiv tədbirlər görməyi tələb edir.

Bu, bütün ictimai yerlərin və bina daxilində olan bütün iş yerlərinin, bütün ictimai nəqliyyatın və ola bilsin ki, digər ictimai yerlərin (bağlı olmayan və ya yarımbağlı) ikincili tütün tüstüsünün təsirindən azad olacağı bir vəziyyətin təmini vasitəsinin *ümumi müdafiəsi üzrə öhdəlik* yaradır. Sağlamlıq və ya qanunla bağlı olan arqumentlər əsasında heç bir istisnaya haqq qazandırılmaz. Əgər istisnalara digər arqumentlər əsasında baxılmalıdırsa, onlar minimal olmalıdır. Bundan başqa əgər Tərəf dərhal ümumi əhatəyə nail ola bilmirsə, 8-ci Maddə istənilən istisnaların aradan qaldırılması və ümumi müdafiənin təmin olunması üçün mümkün qədər tez bir zamanda irəliləməklə bağlı daimi öhdəlik yaradır. Hər bir Tərəf onun üçün ÜST-nin Çərçivə konvensiyası qüvvəyə mindikdən beş il ərzində ümumi müdafiəni təmin etməyə çalışmalıdır.

İkincili tütün tüstüsünün təsirinin təhlükəsiz səviyyələri mövcud deyildir, Tərəflərin Konfransı tərəfindən qərar FCTC/COP1(15)-də bundan əvvəl etiraf edildiyi kimi ventilyasiya, havadəyişməsi və siqaret çəkmək üçün ayrılmış yerlərdən istifadə edilməsi kimi mühəndislik yanaşmaları tütün tüstüsünün təsirindən qorunur.

Qoruma, iş yerləri kimi istifadə edilən avtonəqliyyat vasitələri də daxil olmaqla (məsələn, taksi, təcili yardım maşınları və ya çatdırılma üçün istifadə edilən nəqliyyat vasitələri), bina daxilindəki bütün iş yerlərində və bağlı iş yerlərində təmin edilməlidir.



Bu müqavilə təkcə bütün "bağlı" ictimai yerlərdə deyil, həm də "müvafiq hallarda" "digər" (açıq və ya yarımbağlı) ictimai yerlərdə qorunma tədbirləri tələb edir. Belə açıq və ya yarımbağlı ictimai yerlərin tərifini verərkən Tərəflər, əgər qanunvericilik əlverişlidirsə, müxtəlif yerlərdə sağlamlıq üçün mümkün təhlükələr haqqında faktiki məlumatları nəzərdən keçirməli və hər dəfə faktik məlumatlar təhlükənin mövcud olduğunu göstərəndə təsirə qarşı ən effektiv qorunma tədbirlərini yerinə yetirməlidirlər.

## **ƏHALİNİ MƏLUMATLANDIRMAQ, MƏSLƏHƏT VERMƏK VƏ DƏSTƏK VERMƏYƏ VƏ MÜNTƏZƏM HƏYATA KEÇİRİLMƏYƏ CƏLB ETMƏK**

Əhali və liderlər arasında daimi məlumat kampaniyalarının köməyi ilə ikincili tütün tütüsünün təsirinin risklərini dərk etməklə bağlı ictimai rəyin genişləndirilməsi, vətəndaş cəmiyyəti ilə əlbir işləməklə əhali tərəfindən qanunvericilik tədbirlərinin başa düşülməsində və ona dəstək verilməsində hökumət idarələrinin mühüm roludur. Əsas maraqlı iştirakçılar müəssisələr, restoran və hotellərin assosiasiyası, işə götürənlərin qrupları, həmkarlar ittifaqları, peşəkar səhiyyə işçilərinin kütləvi informasiya vasitələri, uşaqları və gəncləri təmsil edən təşkilatlar, təhsil və dini müəssisələr, elmi cəmiyyətlər və geniş əhali təbəqələridir. Dərk etmə səviyyəsinin genişləndirilməsi üzrə sayələr qanunvericiliyin hazırlanmasının gedişində maraqlı dairələr və digər təşkilat və müəssisələrlə məsləhətləşmələri ehtiva etməlidir.

Əsas informasiya mesajları ikincili tütün tütüsünün təsirinin törətdiyi zərər üzərində cəmləşdirilməlidir, o fakt üzərində ki, bina daxilində tütünün ləğv edilməsi bu təsirdən tam müdafiənin təmin edilməsi üçün yeganə elmi cəhətdən əsaslandırılmış həll yoludur; bütün işləyənlərin qanunla bərabər müdafiə hüququnun olması üzərində və o fakt üzərində ki, sağlamlıqla iqtisadiyyat arasında kompromis ola bilməz, belə ki, daha çox yurisdiksiyaların təcrübəsi göstərir ki, tütüsüz mühit bunların hər birinə fayda verir. Əhalinin maarifləndirilməsi üzrə kampaniyalar, eləcə də qanunvericiliyin həyata keçirilə bilinmədiyi və ya məqsəduyğun olmadığı fərdi evlər kimi yerlərə yönəlməlidir.

Maraqlı iştirakçılarla geniş məsləhətləşmələr əhalinin maarifləndirilməsi və səfərbər edilməsi və qanunvericilik qəbul edildikdən sonra ona dəstək verilməsinə kömək edilməsi üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qanunvericilik qəbul edildikdən sonra qanunun qüvvəyə minməsinə, müəssisə sahiblərinin və binaları idarə edənlərin qanunu və onların cavabdehliklərini izah edən məlumatlarla təmin edilməsinə və lövhəcik və kiçik cədvəllər kimi vasitələrin verilməsinin zəruriliyinə aparən maarifləndirmə kampaniyası keçirilməlidir. Bu tədbirlər ardıcıl həyata keçirmə ehtimalını artırır və könüllü riayət etmənin yüksək səviyyəsini təmin edir. Siqaret çəkməyənlərin hüquqları haqqında informasiyanın və qanuna riayət etdiklərinə görə siqaret çəkənlərə minnətdarlığın ifadə edilməsi əhalinin qaydaların tətbiq edilməsində və ardıcıl həyata keçirmə işində iştirak etməsinə kömək edəcək.

## İCRANIN TƏMİN EDİLMƏSİ

### Əməl etmə üzrə vəzifə

Qüvvədə olan qanunvericilik əməl etməklə bağlı həm müvafiq müəssisələrin, həm də ayrı-ayrı siqaret çəkənlərin üzərinə qanuni vəzifələr qoymalı və qanunu pozmağa görə müəssisələrə və ola bilsin ki, siqaret çəkənlərə tətbiq edilməli olan cəzaları nəzərdə tutmalıdır. İcra edilmə, bir qayda olaraq, müəssisələr üzərində cəmləşdirilməlidir. Qanunvericilik binanın sahibinin, rəhbərinin və ya cavabdeh olan başqa şəxsin üzərinə riayət etməklə bağlı cavabdehlik qoymalı və onların görməli olduğu tədbirləri dəqiq müəyyən etməlidir. Bu vəzifələrə daxil edilməlidir:

- (a) girişdə və digər müvafiq yerlərdə siqaret çəkməyə icazə verilmədiyini bildirən aydın lövhələr yerləşdirmək vəzifəsi. Bu lövhələrin formatı və məzmunu səhiyyə orqanları və ya digər hökumət idarələri tərəfindən müəyyənləşdirilməlidir və onlar insanların pozuntular haqqında məlumat verə bilməsi üçün telefon nömrəsini və ya digər mexanizmləri, eləcə də şikayətlərin göndərilməli olduğu bina üzrə cavabdeh şəxsin soyadını göstərə bilərlər;
- (b) binadan bütün kül qablarının yığışdırılması vəzifəsi;
- (c) qaydalara əməl edilməsi üzrə nəzarəti həyata keçirmək vəzifəsi;
- (d) binada siqaret çəkməkdən imtina edən ayrı-ayrı şəxslərin mükafatlandırılması üçün ağıllı konkret addımlar atmaq vəzifəsi. Bu addımlara insana siqaret çəkməmək xahişi ilə müraciət etmək, insana binanı tərk etməyi təklif etmək və qanunun icra edilməsinə cavabdeh olan müəssisəyə və ya başqa orqana müraciət etmək daxil ola bilər.

### Cəzalar

Qanunvericilikdə onun pozulmasına görə cərimələr və ya digər pul cəzaları göstərilməlidir. Bu cərimələrin miqdarının labüd olaraq konkret praktikanı və hər bir ölkənin adətlərini əks etdirəcəyinə baxmayaraq qərar qəbul edilərkən bir neçə prinsipə əsaslanılmalıdır. Ən vacibi odur ki, pozulmanın və ya pozanların etinasız münasibətinin, yaxud əməlin adi xərcləri kimi qəbul edilməsinin qarşısının alınması üçün cərimələr kifayət qədər böyük olmalıdır. Daha böyük həcmdə cərimələr adətən daha az resurslara malik olan ayrı-ayrı siqaret çəkənlərin deyil, bundan daha çox müəssisələrin çəkəndirilməsi üçün lazımdır. Təkrar pozuntulara görə cərimələr artırılmalıdır və digər daha ciddi qanun pozuntularına münasibətdə ölkədə mövcud praktikaya uyğun olmalıdır.

Pul cərimələrindən başqa qanunvericilik işlərin aparılmasına verilən lisenziyanın qüvvəsinin dayandırılması kimi ölkədəki praktika və qanunvericilik sistemində uyğun inzibati sanksiyalar da nəzərdə tuta bilər. Bu cür "ən son cəza tədbirləri" nadir hallarda istifadə olunur, ancaq qanunu dəfələrlə pozan istənilən müəssisəyə münasibətdə qanunun tətbiq olunması üçün çox vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Əgər məqsədəuyğundursa, ölkənin hüquqi və milli-mənəvi konteksti çərçivəsində bu qanun pozuntusuna görə cinayət cəzasının tətbiqi məsələsinə baxmaq olar.



## **İcra etmə infrastrukturu**

Qanunvericilikdə icraya görə məsul orqan və ya orqanlar müəyyən edilməlidir və o, həm icra edilmənin monitorinqi, həm də pozanların təqib edilməsi sistemini özündə birləşdirməlidir.

Monitorinq əməl edilmə məsələsində müəssisələrin yoxlanması prosesini ehtiva etməlidir. Tüstüsüz mühitlə bağlı qanunvericiliyə əməl edilməsinin təmin olunması üçün yeni yoxlama sisteminin yaradılmasına nadir hallarda zərurət meydana çıxır. Əməl edilməyə adətən binaların və müəssisə və ya idarədə iş yerlərinin yoxlanması üçün artıq mövcud olan bir və ya daha çox mexanizmlərin köməyi ilə nəzarət etmək olar. Bu məqsəd üçün adətən müxtəlif imkanlar olur. Bir sıra ölkələrdə əməl edilmə üzrə müfəttişliklər işlərin aparılmasına lisenziya verilməsi üzrə müfəttişliklərə, tibbi-sanitariya müfəttişliklərinə, iş yerlərində sağlamlığın və təhlükəsizliyin mühafizəsi üzrə müfəttişliklərə, yanğın əleyhinə müfəttişliklərə və ya bunlara uyğun proqramlara inteqrasiya edilə bilər. Bəzi hallarda məlumat əldə edilməsi üçün eyni zamanda bir neçə belə mənbədən istifadə etmək məqsədəuyğun ola bilər.

İmkan daxilində yerli səviyyədə icra edilmənin təmin olunması üzrə müfəttiş və ya agentlərdən istifadə etmək tövsiyə edilir; bu icra edilmənin təmin olunması üzrə mövcud resursları artırma və əməl edilmənin səviyyəsini yüksəldə bilər. Bu yanaşma milli miqyasda ardıcıl yanaşmanın tətbiq edilməsi üçün milli koordinasiya mexanizminin yaradılmasını tələb edir.

İstifadə edilən mexanizmdən asılı olmayaraq monitorinq icra edilmənin təmin olunmasının ümumi planına əsaslanmalıdır və müfəttişlərin effektiv hazırlanması prosesini özündə ehtiva etməlidir. Effektiv monitorinq müntəzəm yoxlamaları, planlaşdırılmamış qəfləti yoxlamaları, eləcə də şikayətlərə cavab olan yoxlama səfərlərini özündə ehtiva edə bilər. Bu cür səfərlər qanun qüvvəyə mindikdən sonrakı ilk dövrdə faydalı ola bilər, belə ki, pozuntuların əksəriyyəti, ehtimal ki, qəsdən edilməyəndir. Qanunvericilik, əgər bu səlahiyyətlər hələ mövcud qanunda təsbit olunmayıbsa, müfəttişlərə qanunun qüvvəsinin şamil olduğu binalara daxil olmağa, nümunələr götürməyə və faktik məlumatlar toplamağa icazə verməlidir. Buna bənzər şəkildə, qanunvericilik müəssisələrə müfəttişlərin işində maneçilik yaratmağı qadağan etməlidir.

Effektiv monitorinqin dəyəri həddən artıq deyil. Böyük sayda müfəttiş götürmək lazım deyil, belə ki, yoxlamalar mövcud proqramların və heyətin köməyi ilə yerinə yetirilə bilər və bir də ona görə ki, təcrübənin göstərdiyi kimi tüstüsüz mühit üzrə qanunvericilik öz icrasını (yəni, onun əsasən ictimaiyyət tərəfindən icrasını) özü təmin edir. Əgər qanunvericilik danışıqsız yerinə yetirilsə və müəssisələrin və geniş ictimaiyyətin maarifləndirilməsi üzrə fəal səylər edilirsə, onda qanunla təqib etmə hallarının sayı az ola bilər.

Bu proqramlar bahalı olmamasına baxmayaraq, müəssisələrin maarifləndirilməsi, müfəttişlərin hazırlanması, yoxlama prosesinin əlaqələndirilməsi və müəssisələrin adi iş saatlarından kənar yoxlanmasına görə heyətin mükafatlandırılması üçün resurslar lazımdır. Bu məqsədlə maliyyələşdirmə mexanizmi müəyyən edilməlidir. Effektiv monitorinq proqramları vergi daxil olmalarının məqsədli istifadəsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılmasına görə yığımlar və pozanlar tərəfindən ödənilən cərimələrə görə məqsədli daxil olmalar kimi müxtəlif maliyyələşdirmə mənbələrindən istifadə edir.

## **İcranın təmin olunması strategiyaları**

İcranın təmin edilməsinə strateji yanaşmalar riayət edilməni maksimuma çatdırır, qanunvericiliyin həyata keçirilməsini sadələşdirir və icrası üçün zəruri olan resursların səviyyəsini aşağıya sala bilər.

Xüsusilə də qanun qəbul edildikdən dərhal sonrakı dövrdə icra edilmənin təmin olunması üzrə fəaliyyət qanunun uğur qazanması və gələcək monitorinqin və icranın uğurlu olması üçün həddindən artıq vacib əhəmiyyət kəsb edir. Bir çox yurisdiksiyalarda "yüngül" icra etmənin ilkin dövrü tövsiyə edilir, həmin müddət ərzində pozanlar xəbərdar edilir, amma cəzalandırılmırlar. Bu yanaşma müəssisələrin sahiblərinin qanun üzrə cavabdehliyi haqqında maarifləndirilməsi üzrə fəal kampaniya ilə birləşdirilməlidir və sahibkarlar başa düşməlidirlər ki, ilkin güzəştli dövrdən sonra və ya təxirə salma dövründən sonra daha sətir icra edilmə gəlir.

Fəal icra edilmə başlayanda bir çox yurisdiksiyalar qorxutmanı gücləndirmək üçün yüksək təqib etmə dərəcəsindən istifadə etməyi məsləhət görürlər. Qanuna fəal meydan oxuyan və cəmiyyətə yaxşı məlum olan aşkar surətdə pozanların aşkar edilməsi yolu ilə, dəqiq və cəld tədbirlərin qəbul edilməsi yolu ilə və cəmiyyət tərəfindən bu tədbirlərin mümkün olan qədər daha çox başa düşülməsini təmin etmək arzusu ilə müvafiq orqanlar öz qətiyyətlərini və qanuna ciddi münasibətlərini nümayiş etdirir bilirlər. Bu qanuna könüllü riayət edilməni yüksəldir və gələcək monitorinq və icra edilmənin təmin olunması üçün lazım olan resursları ixtisar edir.

Tüstüsüz mühitin təmin olunması üzrə qanunlar tez bir zamanda yetərli olmasına baxmayaraq, vacibdir ki, müvafiq orqanlar nümayişkarənə surətdə riayət etməmənin istənilən ayrı-ayrı hallarına qarşı tez və qətiyyətlə cavab tədbiri görməyə hazır olsunlar. Xüsusilə o hallarda ki, qanun tez bir zamanda qüvvəyə minir, açıqcasına qanuna tabe olmaqdan imtina etməklə onu pozan nadir şəxslər ola bilər. Belə hallarda qətiyyətli surətdə cavab tədbirləri görülməsi əməl edilmə üçün əsas yaradır ki, bu da gələcək səyləri asanlaşdırır, ancaq qətiyyətsizlik göstərmək pozulma hallarının geniş surətdə yayılmasına gətirib çıxara bilər.

## **İctimaiyyəti səfərbər etmək və cəlb etmək**

Monitorinqin və icranın təmin edilməsi proqramının effektivliyini ictimaiyyətin proqrama cəlb edilməsi nəticəsində artırmaq olar. İctimaiyyətin dəstəyinin cəlb edilməsi və əhalinin əməl etməyə nəzarət edilməsinə və pozulma halları barədə məlumat verilməsinə həvəsləndirilməsi hüquq-mühafizə orqanlarının pozanları aşkar etmək imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir və əməl edilmənin təmin olunması üçün zəruri olan resursları ixtisar edir. Həqiqətən bir çox yurisdiksiyalarda əhalinin şikayətləri əməl edilmənin təmin olunmasında əsas vasitədir. Bu səbəbdən tüstüsüz mühit haqqında qanunvericilik göstərməlidir ki, istənilən şəxs şikayət verə bilər və istənilən şəxsə və ya qeyri-hökumət təşkilatına ikincili tüstünün təsirini tənzimləyən tədbirlərin köməyi ilə əməl edilmənin təmin olunması üçün tədbirlər görməyə icazə verilməlidir. Əhalinin pozulma halları barədə məlumat verməsinə həvəsləndirilməsi üçün icra edilmənin təmin olunması Proqramı pulsuz "qaynar" telefon xəttinin və ya buna oxşar sistemin olmasını özündə ehtiva etməlidir.



## **MONİTORİNQ VƏ TƏDBİRLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

Tütün tütüsünün təsirinin azaldılması üzrə tədbirlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi bir sıra səbəbdən çox vacibdir, məsələn:

- (a) qanunvericilik müddələrinin gücləndirilməsinə və genişləndirilməsinə siyasi və ictimai dəstəyin artırılması üçün;
- (b) digər ölkələrin səyləri barədə məlumat verəcək və onlara dəstək verəcək uğurlu nümunələrin sənədli təsdiqi üçün;
- (c) tədbirlərin həyata keçirilməsinin pozulması üzrə bütün sənayesi tərəfindən edilən səylərin aşkar edilməsi və ictimaiyyətin məlumatlandırılması üçün.

Monitorinq və qiymətləndirmənin dərəcəsi və mürəkkəbliyi mövcud təcrübə və resurslardan asılı olaraq yurisdiksiyalar arasında fərqlənir. Bununla belə istifadə edilmiş tədbirlərin nəticələrini, xüsusilə də iş yerlərində və ictimai yerlərdə ikincili tütün tütüsünün təsirinin əsas göstəricisi üzrə, qiymətləndirmək vacibdir. Xərc nöqtəyindən bəzən nail olmağın səmərəli bir üsulu iş yerlərinin yoxlanması kimi müntəzəm fəaliyyət gedişində toplanmış məlumatlardan və informasiyalardan istifadə edilməsi ola bilər.

Əsas proses və nəticələrin baxılmalı səkkiz göstəricisi mövcuddur<sup>2</sup>.

### **Proseslər**

- (a) bütün əhali və ola bilsin ki, konkret qruplar, məsələn, bar işçiləri arasında tütüsüz mühitin yaradılması üzrə siyasətlə bağlı bilgilər, mövqelər və dəstək;
- (b) tütüsüz mühitin yaradılması üzrə siyasətin köməyi ilə qanunun icrasının və ona əməl edilməsinin təmin olunması;

### **Nəticələr**

- (c) iş yerlərində və ictimai yerlərdə bütün tütüsünün işləyənlərə təsirinin azaldılması;
- (d) iş yerlərində (xüsusilə restoranlarda) və ictimai yerlərdə havada ikincili tütün tütüsünün miqdarının azaldılması;
- (e) ikincili tütün tütüsünün təsirindən ölüm və xəstələnmə hallarının azaldılması;
- (f) xüsusi evlərdə ikincili tütün tütüsünün təsirinin azaldılması;
- (g) siqaret çəkməyin yayılmasındakı və siqaret çəkməklə bağlı davranışlardakı dəyişikliklər;

<sup>2</sup> "ÜST-nin ikincili tütün tütüsünün təsirindən qorunmaq siyasəti məsələləri üzrə tövsiyələri" adlanan nəşrdə bütün bu göstəricilər üzrə digər yerlərdə aparılmış monitorinq sahəsindəki araşdırmalara istinadlar vardır. (ÜST-nin siyasət üzrə tövsiyələr nəşri: ikincili tütün tütüsünün təsirindən qorunma). Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2007-ci il.

## Qanunvericiliyin nümunələrinə və sorğu materiallarına istinadlar

Aşağıda ən yaxşı təcrübənin mövcud rəhbər prinsiplərinə daha çox dərəcədə uyğun gələn, hal-hazırda qüvvədə olan milli və submilli qanunvericilik aktlarına istinadlar verilir:

(a) Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, Sağlamlıq haqqında qanun, 2006-cı il,  
<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/20060028.htm>

(b) Yeni Zelandiya, Tüstüsüz mühit haqqında qanuna düzəliş, 2003-cü il,  
[http://www.legislation.govt.nz/browse\\_vw.asp?content-set=pal\\_statutes](http://www.legislation.govt.nz/browse_vw.asp?content-set=pal_statutes)

(c) Norveç, Tütünün zərərli təsirinin qarşısının alınmasına dair 9 mart 1973-cü il tarixli Qanun No. 14.  
<http://odin.dep.no/hod/engelsk/regelverk/p20042245/042041-990030/dok-bn.html>  
(Ancaq qeyd edilməlidir ki, siqaret çəkmək haqqında bölmələrin seçimi hazırkı rəhbər prinsiplərlə tövsiyə olunmur.)

(d) Şotlandiya, Siqaretçəkmə, sağlamlıq və sosial yardım (Şotlandiya) 2005-ci il Qanunu,  
<http://www.opsi.gov.uk/legislation/scotland/acts2005/20050013.htm>  
Müddəalar: <http://www.opsi.gov.uk/si/si2006/20061115.htm>

(e) Uruqvay, Dekret 40/006,  
<http://www.globalsmokefreepartnership.org/files/132.doc>

(f) İrlandiya, Səhiyyə haqqında qanun, 2004-cü il (Tütün) (Düzəliş)  
<http://193.178.1.79/2004/en/act/pub/0006/index.html>

(g) Bermud Adaları, Tütün məmulatları haqqında 2005-ci il Qanununa düzəliş (ictimai səhiyyə),  
<http://www.globalsmokefreepartnership.org/files/139.DOC>

### Sorğu materialları

1. ÜST-nin aparılmalı siyasətə dair tövsiyəsi: *ikincili tütün tütüsünün təsirindən qorunma*. Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2007...

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

[http://www.who.int/tobacco/resources/publications/wntd/2007/who\\_Protection\\_exposure\\_final\\_25June2007.pdf](http://www.who.int/tobacco/resources/publications/wntd/2007/who_Protection_exposure_final_25June2007.pdf)

2. *Tütün tütüsü və qeyri-ixtiyari tüstü ilə nəfəsalma*. XBAA (IARC) ın insanlara kanserogen təhlükələrin təkamülünə dair monoqrafiyaları, Cild. 83, Lion, Fransa, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı və Xərcəngə dair Beynəlxalq Araşdırma Agentliyi, 2004.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

<http://monographs.iarc.fr/ENG/Monographs/vol83/volume83.pdf>



3. Tütün tütüsünə qeyri-ixtiyari məruz qalmanın sağlamlıq üçün fəsadları: Baş Cərrahın hesabatı. Vaşinqton, KD, ABŞ Səhiyyə və İnsana xidmətlər Departamenti, 2006.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

<http://www.surgeongeneral.gov/library/secondhandsmoke/>

4. Ətraf mühitdəki tütün tütüsünün toksik hava kontaminantı kimi identifikasiyası. San Fransisko, ABŞ, Kaliforniya Ətraf Mühitin Qorunması Agentliyi: Hava Resursları Şurası, 2005.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

<http://repositories.cdlib.org/tc/surveys/CALEPA2005/>

5. Birgə brifinq sənədi: Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 8-ci Maddəsinin həyata keçirilməsi üzrə təklif olunan tövsiyələr. Çərçivə Konvensiya Alyansı və Qlobal Tütün Tütüsündən Azad Tərəfdaşlıq, 2007.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

[http://www.fctc.org/x/documents/Article8\\_COP2\\_Briefing\\_English.pdf](http://www.fctc.org/x/documents/Article8_COP2_Briefing_English.pdf)

6. Tütün tütüsünə qarşı qlobal tərəfdaşlıq veb-saytı. Tütün tütüsündən azad mühitin yaradılması barədə uğurlu işin nümunələri və bu sahədəki problemlər haqqında materiallar yerləşdirilmişdir. Tütünsüz mühitin yaradılması üzrə strategiyalara istinadlar, qiymətləndirmənin nəticələri barədə hesabatlar, qanunvericilik aktları və məlumat-təbliğat kampaniyaları, eləcə də həyata keçirilmələr üzrə tövsiyələr verilir.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

[www.globalsmokefreepartnership.org](http://www.globalsmokefreepartnership.org)

7. Tütü təmizləndəndən sonra: yeni tütüdən azad mühit barədə qanunun təsirinin qiymətləndirilməsi.

Vellinqton, Yeni Zelandiya, Səhiyyə Nazirliyi, 2006.

Bu ünvanda əldə edilə bilər:

<http://www.moh.govt.nz/moh.nsf/by+unid/A9D3734516F6757ECC25723D00752D50?Open>



# Maddələr 9 və 10

## Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri



## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSİYASININ 9 və 10-cu MADDƏLƏRİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN NATAMAM RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

### **TÜTÜN MƏMULATLARININ TƏRKİBİNİN VƏ TÜTÜN MƏMULATLARI HAQQINDA MƏLUMATIN AÇIQLANMASININ NİZAMLANMASI**

## **1. MƏQSƏD, MƏSƏLƏLƏR VƏ İSTİFADƏ OLUNAN TERMİNLƏR**

### **1.1 Məqsəd**

Rəhbər prinsiplərin məqsədi - Tərəflərə Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının (TMÇK) 9 və 10-cu Maddələrindən irəli gələn öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində köməklik göstərməkdir. Tərəflərin ən yaxşı mövcud elmi məlumat və təcrübəsinə əsaslanan rəhbər prinsiplərdə tütün məmulatlarının və onlardan ayrılan məhsulların tərkibinin tənzimlənməsinin köməyi ilə və tütün məmulatları haqqında məlumatların açıqlanmasının tənzimlənməsinin köməyi ilə Tərəflərin tütünə qarşı mübarizə üzrə siyasət tədbirlərinin gücləndirilməsinə imkan verən tədbirlər təklif edilir. Tərəflərə, eləcə də bu rəhbər prinsiplərlə tövsiyə edilən tədbirlər çərçivəsindən kənar çıxan tədbirlərin həyata keçirilməsi təklif edilir.<sup>1</sup>

Əgər 9-cu Maddə tütün məmulatlarının və onlardan ayrılan məhsulların tərkibinin testləşdirilməsi və ölçülməsinə həsr edilmişdirsə, 10-cu Maddə hökumət orqanları və ictimaiyyət üçün belə tərkib və tütün məmulatları haqqında məlumatların açıqlanmasına aiddir. Bu iki maddə arasında sıx əlaqə nəzərə alınaraq onların həyata keçirilməsi üzrə rəhbərlik rəhbər prinsiplərin vahid toplusunda birləşmişdir.

### **1.2 Məsələlər**

#### **1.2.1 Tütün məmulatlarının və onlardan ayrılan məhsulların tərkibinin nizamlanması**

Rəhbər prinsiplərin məsələlərindən biri tütün məmulatlarının effektiv tənzimlənməsinin işlənilib hazırlanmasında Tərəflərə dəstəyin verilməsindən ibarətdir. Tütün məmulatlarının tənzimlənməsi tütün məmulatlarının cazibədarlığının zəifləməsi, onların vərdişliliyinin (asılılıq yaratma qabiliyyəti) azaldılması və ya onların ümumi zəhərliliyinin aşağı salınması yolu ilə tütünlə əlaqələndirilən xəstəliklər və vaxtından əvvəl ölümlərin azaldılmasına potensial səbəb ola bilər.

<sup>1</sup> Tərəflərə bu rəhbər prinsiplərlə əhatə olunmuş mövzular üzrə məlumatların əlavə mənbələri yerləşdirilmiş ÜST-nin TMÇK-nin internet sahifəsinə (<http://www.who.int/fctc/>) baş çəkmək tövsiyə edilir.

### *1.2.1.1 Cazibədarlıq*

Tütün məmulatları, adətən, onların istifadəsini stimullaşdırmaq məqsədi ilə cazibədarlıqla təmin edilir. İctimai səhiyyə baxımından tütün məmulatlarına cazibədarlıq verilməsini yüngülləşdirən ətirli maddələr kimi inqrediyentlərin istifadəsinə icazəyə haqq qazandırmaz. Tütün məmulatlarının cazibədarlığının aşağı salınması üzrə digər tədbirlər ÜST-nin TMÇK-nin 11 və 13-cü Maddələrinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə daxil edilmişdir.

ÜST-nin TMÇK-nin preambulasında etiraf edilir ki, tütün məmulatları zərərli və asılılığı yaradır və saxlayır. Müəyyən inqrediyentlərin aradan qaldırılması və ya miqdarının azaldılması nəticəsində onların cazibədarlığının istənilən dərəcədə zəiflədilməsi heç bir halda o demək deyildir ki, bu tütün məmulatları insanların sağlamlığı üçün daha az təhlükəlidir.

### *1.2.1.2 Vərdişlilik (asılılıq yaratma qabiliyyəti)*

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.<sup>2</sup>)

### *1.2.1.3 Zəhərlilik*

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## **1.2.2 Hökumət orqanları üçün məlumatların açıqlanması**

10-cu Maddəyə uyğun olaraq hökumət orqanları üçün məlumatların açıqlanması haqqında tələblərin başlıca məqsədi istehsalçı və idxalçılardan tütün məmulatlarının və onlardan ayrılan məhsulların tərkibi, eləcə də onların zəhərliyi və vərdişliliyi haqqında müvafiq məlumatların alınmasından ibarətdir. Bu məlumat siyasət, fəaliyyət və normativ təlimatlara dair müvafiq tədbirlərin, məsələn, tütün məmulatlarının və onlardan ayrılan məhsulların tərkibinin gələcək təhlili, bazar tendensiyasının monitorinqi və tütün sənayesinin iddialarının qiymətləndirilməsinin işlənilməsi və hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün zəruridir.

---

<sup>2</sup> Rəhbər prinsiplər tam deyil və onların tamamlanması mərhələli əsasda yeni ölkə təcrübəsi, eləcə də elmi, tibbi və digər faktiki məlumatlar meydana çıxdıqda baş verəcək. Gələcək tərəqqi də testləşdirmənin analitik kimyəvi metodlarının təsdiqindən və siqaretlərin tərkibinin və onlardan ayrılan məhsulların və Tərəflərin Konfransının onun üçüncü sessiyasında qəbul edilmiş qərarına uyğun olaraq aparılan digər işlərin ölçülməsindən asılı olacaq (qərar FCTC/COP(9)).

Rəhbər prinsiplər tam deyil və onların tamamlanması mərhələli əsasda yeni ölkə təcrübəsi, eləcə də elmi, tibbi və digər faktiki məlumatlar meydana çıxdıqda baş verəcək. Gələcək tərəqqi də testləşdirmənin analitik kimyəvi metodlarının təsdiqindən və siqaretlərin tərkibinin və onlardan ayrılan məhsulların və Tərəflərin Konfransının onun üçüncü sessiyasında qəbul edilmiş qərarına uyğun olaraq aparılan digər işlərin ölçülməsindən asılı olacaq (qərar FCTC/COP(9)).

### 1.2.3 İctimaiyyətin məlumatlandırılması

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## 1.3 Terminlərdən istifadə

Cazibədarlıq dedikdə məhsulun istifadəsini stimullaşdırmağa yönələn dad, iy və başqa hissedici əlamətlər, istifadə rahatlığı, dozalara bölünmə sisteminin çevikliyi, qiymət, etibar və imic, təklif edilən risklər, müsbət təsir kimi və digər parametrlər nəzərdə tutulur.<sup>3</sup>

“Tərkib” emal edilmiş tütünə dair “hissələr”i və tütün məmulatlarına dair “inqrediyentlər”i ifadə edir.

- “Hissələr”

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

- “İnqrediyentlər”ə tütün, komponentləri (məsələn, kağız, filtr), o cümlədən bu komponentlərin hazırlanması üçün istifadə edilən materiallar, əlavələr, texnoloji əlavələr, tütündə aşkarlanan qalıq maddələri (saxlanılma və emaldan sonra) və qablaşdırma materialından məhsula daxil olan maddələr (çirkəndirici maddələr inqrediyentlər sırasına daxil edilmir) daxildir.

“Dizayn elementləri” dedikdə tütün məmulatı dizaynının onun tərkibinin və ondan ayrılan məhsulların testləşdirilməsi və ölçülməsi ilə bilavasitə səbəbli əlaqəsi olan hər hansı xüsusiyyəti başa düşülür. Məsələn, siqaret filtrlərinin ətrafındakı ventilyasiya dəlikləri tütünün əsas hissəsinin seyrəlməsi hesabına, aparatın köməyi ilə ölçülən, nikotinin çıxmasının azalmasına səbəb olur.

“Ayrılan maddələr” – tütün məmulatının təyinatı üzrə istifadəsi zamanı ayrılan maddələrdir. Məsələn, siqaret və digər yanan məhsullar halında ayrılan maddələr tütüdə olur. Ağız vasitəsi ilə istifadə üçün tütüsüz tütün məmulatları halında maddələr çeynəmə və sorma prosesində ayrılır, burun vasitəsi ilə istifadə halında isə söhbət iyləmə prosesində ayrılan maddələrdən gədir.

“Həcmcə genişləndirilmiş tütün” – quru buz kimi substratın sürətli buxarlanması nəticəsində həcmcə böyümüş tütündür.

“Bərpa edilmiş tütün” – kağızı xatırladan, başlıca olaraq tütündən ibarət yarpaq materialıdır.

<sup>3</sup>Rəhbər prinsiplər tam deyil və onların tamamlanması mərhələli əsasda yeni ölkə təcrübəsi, eləcə də elmi, tibbi və digər faktiki məlumatlar meydana çıxdıqda baş verəcək. Gələcək tərəqqi də testləşdirilmənin analitik kimyəvi metodlarının təsdiqindən və siqaretlərin tərkibinin və onlardan ayrılan məhsulların və Tərəflərin Konfransının onun üçüncü sessiyasında qəbul edilmiş qərarına uyğun olaraq aparılan digər işlərin ölçülməsindən asılı olacaq (qərar FCTC/COP(9)).

“Tütün sənayesi” – Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 1-ci Maddəsində olan tərifə uyğun olaraq “tütün məmulatlarının hazırlanması, topdan yayılması və idxalı ilə məşğul olanlar”ı göstərir.

“Tütün məmulatları” - Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 1-ci Maddəsindəki tərifə əsasən “çəkmək, sormağ, çeynəmək və ya iylmək üçün istifadə edilməyə hazırlanmış, xammal kimi tam və ya qismən tütün yarpağından istehsal edilmiş məhsuldur”.

## **2. PRAKTİK MÜLAHİZƏLƏR**

### **2.1 9-cu maddəyə uyğun tədbirlərin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi**

ÜST-nin TMÇK-nin 9-cu Maddəsində göstəriləyi kimi hər bir Tərəf, səlahiyyətli milli orqanlar tərəfindən bəyəniləyi halda, tütün məmulatların tərkibinin və onlardan ayrılan məhsulların testləşdirilməsi və ölçülməsi, belə tərkibin və ayrılan məhsulların tənzimlənməsi üzrə effektiv qanunverici, icraedici və inzibati və ya digər tədbirlər görür və həyata keçirir.

Tərəflər, məsuliyyəti və ya ən azı səlahiyyətləri ilə yuxarıda göstərilən tədbirlərin qəbulu, təsdiqi və həyata keçirilməsinə dəstək verən, tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə cavabdeh orqana səlahiyyət verilməsi məsələsinə baxmalıdırlar.

### **2.2 10-cu maddəyə uyğun tədbirlərin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi**

ÜST-nin TMÇK-nin 10-cu Maddəsində göstəriləyi kimi hər bir Tərəf öz milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq, tütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçıları tərəfindən hökumət orqanlarına tütün məmulatlarının tərkibi və onlardan ayrılan məhsullar haqqında məlumatın açıqlanması üçün, eləcə də tütün məmulatlarının və məhsullarının tərkibindəki onlardan ayrılan zəhərli maddələr haqqında ictimaiyyətin məlumatlandırılması üzrə effektiv qanunverici, icraedici, inzibati və ya digər tədbirlər görür və həyata keçirir.

Tərəflər, məsuliyyəti və ya ən azı səlahiyyətləri ilə yuxarıda göstərilən tədbirlərin qəbulu və həyata keçirilməsinə dəstək verən, tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə cavabdeh orqana səlahiyyət verilməsi məsələsinə baxmalıdırlar.

### **2.3 Maliyyələşdirmə**

Tütün məmulatları və onların idarə olunması üzrə proqramlara dair effektiv normativ

təlimatların həyata keçirilməsi üçün Tərəflərin əhəmiyyətli vəsait ayırmaları lazımdır. Dövlət büdcəsinə düşən yükün yüngülləşdirilməsi üçün Tərəflər bu xərclərin bütün sənayesi və pərakəndə ticarətə qoyulması barədə məsələyə baxa bilirlər. Tütün məmulatlarının tənzimlənməsi üzrə tədbirlərin maliyyələşdirilməsinin müxtəlif üsulları mövcuddur.

Aşağıdakı siyahıda Tərəflərin istifadə üçün müzakirə edə biləcəkləri bəzi variantlar ifadə edilmişdir:

- tütünə xüsusi vergi;
- tütünün istehsalı və/və ya idxalına görə lisenziyalaşdırılmış rüsumlar;
- tütün məmulatlarının qeydiyyatına görə rüsumlar;
- tütünün topdan və/və ya pərakəndə ticarətçilərinin lisenziyalaşdırılması;
- müəyyən edilmiş tələblərə riayət edilməməsinə görə tütün sənayesi və pərakəndə ticarətçilərinə qoyulan cərimələr və;
- tütün məmulatlarına nəzarətə görə illik rüsumlar (tütün sənayesi və tütünün pərakəndə ticarətçilərindən).

Tütün məmulatlarının tənzimlənməsi üzrə tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üsullarının təsviri nümunələrinə Əlavə 1-də bax.

#### **2.4 Məlumatların açıqlanması məqsədləri üçün istifadə olunan laboratoriyalar**

Tütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçıları tərəfindən hökumət orqanlarına məlumatların açıqlanması məqsədləri üçün istifadə edilən laboratoriyalar Beynəlxalq standartlaşma təşkilatının (ISO) sertifikatı verən orqanı tərəfindən tanınmış 17025 Standartına (Sınaq və kalibr laboratoriyalarının səlahiyyətlərinə ümumi tələblər) uyğun müəyyən edilir. Təyin etmənin istifadə olunmuş metodlarına ən azı bu rəhbər prinsiplərdə ifadə edilmiş metodlar daxil olmalıdır.

#### **2.5 Müəyyən edilmiş tələblərə riayətin təmin edilməsi məqsədləri üçün istifadə olunan laboratoriyalar**

Müəyyən edilmiş tələblərə riayətin təmin edilməsi məqsədləri üçün Tərəflərin istifadə etdikləri laboratoriyalar ya dövlət laboratoriyaları, ya da birbaşa və ya dolay yolla tütün sənayesinin mənsub olmadığı və nəzarət etmədiyi müstəqil laboratoriyalar olmalıdır. Bundan başqa belə laboratoriyalar əvvəlki bənddə ifadə edilmiş qaydada akkreditə olmalıdır. Tərəflər başqa ölkələrdə olan hökumət və ya müstəqil laboratoriyalardan

istifadə imkanını müzakirə edə bilirlər.

## **2.6 Hökumət orqanlarına məlumatların açıqlanması ilə bağlı məxfilik**

Tərəflər, hökumət orqanları tərəfindən bütün məmulatlarının tərkibi və onlardan ayrılan məhsullar haqqında məlumatın əldə edilməsinə mane olan, bütün sənayesinin məlumatın məxfiliyinə aid iddialarını qəbul etməməlidirlər. Hökumət orqanları bütün məmulatlarının istehsalçı və idxalçılarının iddialarına görə məxfi olan məlumatın toplanması prosesində, bu məlumatın icazəsiz istifadəsi və/və ya yayılmasının qarşısının alınması üçün, milli qanunvericiliyə uyğun olaraq müvafiq qaydaları tətbiq etməlidirlər.<sup>4</sup>

## **2.7 İctimaiyyətin məlumatlandırılması ilə bağlı məxfilik**

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## **2.8 Vətəndaş cəmiyyəti**

Vətəndaş cəmiyyətinin ictimaiyyətin məlumatlandırılmasının artırılması və bütün məmulatlarının tərkibi və onlardan ayrılan məhsulların tənzimlənməsinə dəstəyin gücləndirilməsində və bu tərkib və ayrılan məhsullar haqqında məlumatın açıqlanmasında vacib roludur. Vətəndaş cəmiyyəti fəal tərəfdaş qismində cəlb edilməlidir.

## **3. TƏDBİRLƏR**

### **3.1 Tərkib**

#### **3.1.1 İnqrediyentlər (açıqlanma)**

Bu bölmədə Tərəflərin, bütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçıları tərəfindən inqrediyentlər haqqında məlumatların açıqlanması barədə tələb yeritməsi üçün, qəbul edə biləcəkləri ümumi tədbirlər ifadə edilir.

---

<sup>4</sup> WHO. The scientific basis of tobacco product regulation: Report of a WHO Study Group. WHO Technical report Series 945. Cenevrə, İsveçrə, Ümumdünya səhiyyə təşkilatında dərc edilmişdir; 2007-ci il.



### 3.1.1.1 Sorğu məlumatı

İstehsalçılar və idxalçılar tərəfindən inqrediyentlər haqqında məlumatların açıqlanması barədə tələblərin yeridilməsi hesabına bütün məmullatlarının tərkibi haqqında qiymətli xəbərlər əldə olunacaqdır ki, bu da öz növbəsində hökumət tərəfindən məhsula uyğun effektiv tədbirlərin işlənilib hazırlanmasını yüngülləşdirəcək.

### 3.1.1.2 Təvsiyələr

- (i) Tərəflər, hökumət orqanlarına bütün məmullatlarının istehsalı zamanı istifadə olunan inqrediyentlər haqqında, brendlər çərçivəsində hər məhsulun tipi və hər bir brend üzrə əvvəlcədən şərtləşdirilmiş intervallarda məlumatın açıqlanmasını bütün məmullatlarının istehsalçıları və idxalçılarının öhdəsinə qoymalıdır. İnqrediyentlər barədə məlumatın ümumi siyahı çərçivəsində açıqlanmasından fərqli olaraq onun brendlər üzrə və standart formatda açıqlanması hökumət orqanlarına məhsulun tərkibinə dair tendensiyanı təhlil etməyə və bazarda çətin aşkarlanan dəyişiklikləri izləməyə imkan verəcək.
- (ii) Tərəflər, məmullatın komponentlərindəki inqrediyentlər daxil olmaqla (məsələn, filtr, kağız, yapışqan), istehsalçılar və idxalçılar tərəfindən onların hazırladığı hər bir bütün məmullatında istifadə edilən inqrediyentlər və hər bütün məmullatı vahidində bu inqrediyentlərin keyfiyyəti haqqında məlumatın brendlər fəsiləsinin tərkibində olan hər bir brend üzrə hökumət orqanlarına açıqlanmasını təmin etməlidirlər. Tərəflər inqrediyentlərin kateqoriyaları üzrə bölgüdəki maksimal say haqqında və ya yalnız ümumi say barədə məlumatın açıqlanması ilə razılaşmamalıdır. Belə razılığın verilməsinə aparıla biləcək təhlilin ciddi şəkildə məhdudlaşdırılması demək olardı.
- (iii) Tərəflər istehsalçılar və idxalçıların öhdəsinə onlar tərəfindən istifadə edilən bütün yarpağının parametrləri haqqında əlavə məlumatın açıqlanmasını qoymalıdır, məsələn:
  - (i) bütün yarpağının sortu (sortları) (məsələn, Virciniya, Berli, Oriental) və bütün məmullatında istifadə edilən hər sortun faizi;
  - (ii) istifadə edilən bərpa olunmuş tütünün faizi;
  - (iii) istifadə edilən həcmi genişlənmiş tütünün faizi.

- (iv) Tərəflər, tütün məmulatlarının inqrediyentlərində dəyişiklik baş verdiyi halda, istənilən dəyişiklik barədə hökumət orqanlarının məlumatlandırılmasını tütünün istehsalçıları və idxalçılarının öhdəsinə qoymalıdır.
- (v) Tərəflər, tütün məmulatına hər hansı inqrediyentin daxil edilməsinin məqsədi göstərilməklə,<sup>5</sup> ərizənin və digər müvafiq məlumatın hökumət orqanlarına təqdim olunmasını tütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçılarının öhdəsinə qoymalıdır.
- (vi) Tərəflər, müvafiq hallarda və müəyyən edilmiş tələblərə riayət olunmanın monitorinqi məqsədi ilə Tərəfə tədarükçü tərəfindən məlumatın birbaşa açıqlanmasının yüngülləşdirilməsi üçün, hər inqrediyentin tədarükçüsünün adı, ünvanı və digər əlaqə məlumatının bildirilməsini istehsalçıların öhdəsinə qoymalıdır.

### 3.1.2 İnqrediyentlər (nizamlanma)

Hazırkı bölmədə Tərəflərin inqrediyentlərin tənzimlənməsi məqsədi ilə qəbul ediləcək biləcəkləri ümumi tədbirlər ifadə edilir.

Tərəflər milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, ölkədəki vəziyyət və milli prioritetlər nəzərə alınmaqla, bu bölmədə nəzərdə tutulmuş tədbirləri tətbiq etməlidirlər.

Tərəflər inqrediyentlərə dair yeni tədbirlərin müəyyən edilməsi zamanı elmi məlumatları, digər faktiki məlumatları və kənar təcrübəni müzakirə etməlidirlər, bu zaman onlar həyata keçirə biləcəkləri daha effektiv tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün cəhd göstərməlidirlər.

#### 3.1.2.1 Sorğu məlumatı

Tütün məmulatlarının cazibədarlığının azaldılmasına yönəldilmiş inqrediyentlərin tənzimlənməsi tütündən istifadənin yayılmasının və tütün məmulatlarının yeni və davam edən istehlakçılarının tütündən asılılığının azalmasına təsir edə bilər. Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının preambulasında göstərilir ki, Tərəflər qəbul edirlər ki, "siqaretlər və tütündən ibarət bəzi başqa məmulatlar asılılıq yaratmaq və saxlamaq üçün hazırlanmış yüksək texnoloji məmulatlardır".

---

<sup>5</sup> Nümunələrə yapışdırıcı tərkib, bağlayıcı maddələr, yanmanı dəyişən, asılılığı gücləndirən maddələr, aromatizatorlar, nəmləndiricilər, plastiklik yaradan əlavələr, örtüklər, tüstünü və boyaq maddələrini gücləndirənlər qismində istifadə edilən maddələr daxildir.

Tənzimlənmə tədbirləri barədə məsələnin müzakirəsi zamanı cazibədarlıq və ondan asılılığa təsiri nəzərə alınmalıdır. Tütün məmulatlarının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu barədə Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 13-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində tütün məmulatlarını istehlakçılar üçün daha cazibədar edən elementlərin maksimal mümkün olan sayına dair məhdudiyyət tətbiq etmək tövsiyə edilir. Belə elementlərə rəngli siqaret kağızını və cəzbedici ətirləri daxil edirlər. Eyniliklə hazırkı bölmədə tütündən istifadə üçün sövqədi motivlərin məhdudiyyətinə təsir edəcək tədbirlər ifadə edilir.

### *3.1.2.2. Tütün məmulatları*

#### *(i) Dad keyfiyyətinin artırılması üçün istifadə edilən inqrediyentlər*

Tütün tütüsünün xoşagəlməz və qıcıqlandırıcı dadı sınaqdan keçirilmə və başlanğıc istifadə üçün zəruri maneədir. Tütün sənayesinin sənədlərinin sübut etdiyi kimi bu xoşagəlməz xüsusiyyətləri zəiflətmək üçün əhəmiyyətli qüvvə tətbiq edilir. Xoşagəlməz dadı, müxtəlif inqrediyentlərin əlavə edilməsi, qıcıqlandırıcı xüsusiyyətlərə malik maddələrin aradan qaldırılması, qıcıqlandırmanın digər hissedici effektlərlə tarazlaşdırılması və ya məhsulların tütün məmulatlardan ayrılan kimyəvi xüsusiyyətlərinin konkret maddələrin əlavə edilməsi və ya aradan qaldırılması yolu ilə dəyişdirilməsi daxil olmaqla, müxtəlif üsullarla zəiflətmək olar.

Bəzi tütün məmulatlarına şəkər və şirinləşdirici maddələr əlavə edilir. Şəkərin yüksək miqdarı siqaret çəkənlər üçün tütün məmulatlarının dad keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Bu məmulatlarda istifadə edilən şəkər və şirinləşdirici maddələrin nümunələri sırasında qlükoza, patka, bal və sorbitolu göstərmək olar.

Aromatizatorların köməyi ilə tütün tütüsünün xoşagəlməz dadının zəiflədilməsi tütündən istifadənin irəliləməsinə və saxlanmasına imkan yaradır. Aromatizator maddələrinin nümunələrinə benzaldegid, maltol, mentol və vanilin aiddir.

Tütün məmulatlarının dad cazibədarlığının yaxşılaşdırılması üçün, eləcə də ədviyyələr və aromatik otlar, məsələn, darçın, zəncəfil və nanə istifadə edilə bilər.

#### *Tövsiyə:*

Tərəflər tütün məmulatlarının dad cazibədarlığını artırmaq üçün istifadə edilə bilən inqrediyentlərə dair qadağa və ya məhdudiyyət tətbiq etməklə tənzimləmə həyata keçirməlidirlər.

Tütün məmulatlarının istehsalı üçün zəruri olan və onların cazibədarlığı ilə bağlı olmayan inqrediyentlər milli qanunvericiliyə uyğun olaraq tənzimləmə obyektində olmalıdır.

(ii) Boyayıcı inqrediyentlər

Boyayıcı maddələr yekun məhsulun cazibədarlığını artırmaq üçün tütün məmulatlarının müxtəlif komponentlərinə əlavə edilir. Bəzi ölkələrdə zövq verən rəngli siqaretlər satılır (məsələn, çəhrayı, qara, cins parçanın göy rəngi). Boyayıcıların nümunələri sırasında mürəkkəbi (qabığa bənzətmək üçün) və pigmentləri (məsələn, filtrlərin materialında istifadə edilən titanın 4-oksidi) göstərmək olar.

*Təvsiyə:*

Tərəflər tütün məmulatlarında boyayıcı xüsusiyyətli inqrediyentlərin istifadəsini qadağan etməli və ya məhdudlaşdırmalıdır. Lakin Tərəflər vergi markalanmasının göstərilməsinə və ya sağlamlıq üçün zərərlik barədə xəbərdarlıqlar və məlumatlarda istifadəyə icazə vermək barədə məsələni müzakirə etməlidirlər.

(iii) Məmulatın sağlamlıq üçün xeyirli xüsusiyyətlərə malik olması təəssüratını yaratmaq üçün istifadə edilən inqrediyentlər

Tütün məmulatlarında, belə məmulatların sağlamlıq üçün xeyirli xüsusiyyətlərə malik olması təəssüratının yaradılmasını yüngülləşdirmək, yaxud onların sağlamlıq üçün az təhlükəli olması təəssüratını yaratmaq üçün müxtəlif inqrediyentlər istifadə edilir. Nümunələr sırasına vitamin C və vitamin E kimi vitaminlər, meyvələr və tərəvəzlər (və onların emalı nəticəsində, məsələn, meyvə şirələri alınan məhsullar), amin turşuları, məsələn, sistein və triptofan, yağlı essensiya turşuları, məsələn, omeqa-3 və omeqa-6 aiddir.

*Təvsiyə:*

Tərəflər tütün məmulatlarında onların sağlamlıq üçün xeyirli olması təəssüratını yarada bilən inqrediyentlərin istifadəsini qadağan etməlidirlər.

(iv) Fəallıq və gümrahlıq ilə təəssüratlandırılan inqrediyentlər

Dünyanın bəzi hissələrində gənclər arasında məşhur olan energetik içkilər zehni fəallığı və fiziki iş qabiliyyətini artıran kimi qəbul edilir. Stimullaşdırıcı preparatların nümunələrinə kofein, qarana, taurin və qlükuronolakton aiddir. Tütün sənayesinin sənədlərindən və patent sifarişlərindən görünür ki, bu maddələrdən bəzilərinə (kofein və taurin) tütün məmulatlarında istifadə predmeti kimi də baxılmışdır.

*Tövsiyə:*

Tərəflər bütün məmulatlarında enerjililik və gümrahlıqla assosiasiya edilən inqrediyentlərin, məsələn, stimullaşdırıcı preparatların istifadəsini qadağan etməlidirlər.

### 3.1.3 Tərkibləri (məlumatın açıqlanması)

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

### 3.1.4 Tərkibləri (nizamlanma)

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## 3.2 **Ayrılan maddələr**

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## 3.3 **Məmulatların xarakteristikası**

### 3.3.1 Məlumatın açıqlanması

Hazırkı bölmədə Tərəflərin bütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçıları tərəfindən məmulatlarının xarakteristikaları, məsələn, dizaynın xüsusiyyətləri barədə məlumatın açıqlanması haqqında tələb irəli sürmək üçün qəbul ediləcək ümumi tədbirlər ifadə edilir.

#### 3.3.1.1 *Sorğu məlumatı*

Məhsulların xarakteristikası, məsələn, dizayn elementləri haqqında məlumatın toplanılması Tərəflərə onların ayrılan üstü səviyyəsində bu xarakteristikaların təsirini başa düşməsinə yaxşılaşdırmağa, alınmış ölçüləri lazımı qaydada aydınlaşdırmağa və ən vacibi siqaret dizaynının elementlərində istənilən dəyişikliklərdən məlumatlı olmağa kömək edəcək.

#### 3.3.1.2 *Tövsiyələr*

- (i) Tərəflər, mövcud dövriliyə riayət edilərək bütün sənayesi tərəfindən aparılmış testlərin nəticələri daxil olmaqla, dizayn elementləri haqqında məlumatın hökumət orqanlarına açıqlanmasını siqaretəbənzər bütün məmulatlarının istehsalçıları və idxalçılarının öhdəsinə qoymalıdırlar.
- (ii) Tütün sənayesinin Tərəflərə verdiyi məlumatların razılaşdırılmasının təmin edilməsi və saxlanılması üçün onlar müvafiq hallarda dizayn elementləri barədə məlumatın təqdim olunmasının tövsiyə edilən metodlarını Əlavə 2-də nəzərdə tutulduğu kimi şərtləşməlidirlər.
- (iii) Tərəflər, laboratoriya testləşdirilməsi halında dizaynın hər hansı elementinin ölçülməsi üçün, hər bir istehsalçı və idxalçının laboratoriya tədqiqatının nəticələrinin nüsxələrini, eləcə də analiz aparmış laboratoriyanın akkreditə olmasının təsdiqini hökumət orqanlarına göndərməsini təmin etməlidirlər.
- (iv) Tərəflər siqaretəbənzər bütün məmulatlarının konkret brendinin dizayn elementlərində hər hansı dəyişiklik halında istehsalçıların hökumət orqanlarını bu dəyişiklik barədə məlumatlandırmasını və bu dəyişiklik həyata keçiriləndə yenilənmiş məlumatın təqdim olunmasını tələb etməlidirlər.

### 3.3.2 Nizamlanma

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## **3.4 Hökumət orqanlarına digər məlumatların açıqlanması**

### 3.4.1 Sorğu məlumatı

Məhsulun, o cümlədən inqrediyentlərin effektiv tənzimlənməsinin inkişafı üçün hökumət orqanlarının dəqiq bazar məlumatlarına malik olması əhəmiyyətlidir. Tənzimləmə sahəsində tələbatların və prioritetlərin müəyyən edilməsini asanlaşdırmaq üçün hökumət orqanlarına konkret bütün məmulatının digər məmulatlarla müqayisədə əhəmiyyətinin necə olmasını bilmək vacibdir. Bundan başqa Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının (TMÇK) 20.2-ci Maddəsinə uyğun olaraq bütün kompaniyaları və onların satışları haqqında məlumat tütünün istehlakının miqyasları və dinamikasının qiymətləndirilməsinə kömək edəcək.

### 3.4.2 Tövsiyələr

Tərəflər biznes aparılan əsas yerin və istehsal və idxal edən hər bir müəssisənin adı, poçt ünvanı və əlaqə məlumatının bütün məmulatının istehsalçı və idxalçıları tərəfindən

açıqlanması tələbini müəyyən etməlidirlər. Bu məlumat müəyyən olunmuş tələblərə riayət edilməsinin monitorinqi üçün faydalı ola bilər. Tərəflər məhsulun vahidlərlə satışının həcmi (məsələn, siqaret və ya siqaraların sayı, yaxud eşmə papiros üçün tütünün çəkisi) haqqında məlumatın razılaşdırılmış dövriliklə açıqlanmasının istehsalçı və idxalçıların öhdəsinə qoyulması məsələsini müzakirə etməlidirlər. Bu məlumat milli, müvafiq hallarda isə submilli səviyyədə də açıqlanmalıdır.

### **3.5 İctimaiyyətin məlumatlandırılması**

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## **4. RİAYƏT EDİLMƏ VƏ TƏLƏBLƏRƏ ƏMƏL OLUNMASININ TƏMİN EDİLMƏSİ**

### **4.1 Kompleks yanaşma**

Effektiv qanunverici, icraedici, inzibati və ya digər tədbirlər bütün məmullatının istehsalçı və idxalçılara müəyyən olunmuş normalara riayət edilməsinə görə hüquqi məsuliyyəti və onların pozulmasına görə cəzani nəzərdə tutmalıdır. Qanunverici, icraedici, inzibati və ya digər tədbirlər normalara riayət edilməsinin təmin olunması həvalə edilmiş orqan, yaxud orqanlar müəyyən etməli və həm normalara riayət olunmasının monitorinqi üçün, həm də riayət etməyənlərin məhkəmə təqibi üçün sistemi daxil etməlidir.

### **4.2 İnfrastruktur və büdcə**

Tərəflər normalara riayət olunmasının monitorinqi və normalara riayət edilməsinin təmin olunması üçün zəruri olan infrastrukturun mövcudluğunun təminatı haqqında məsələni müzakirə etməlidirlər. Tərəflər, eləcə də belə fəaliyyət üçün büdcənin müəyyən olunması haqqında məsələni müzakirə etməlidirlər.

### **4.3 Strategiyalar**

Müəyyən olunmuş normalara riayət edilmənin gücləndirilməsi üçün Tərəflər qanun qüvvəyə minənədək onun tələbləri barədə maraqlı tərəfləri məlumatlandırmalıdırlar.

Tərəflər normalara riayət edilmənin təmin olunması üçün istehsalçı və idxalçı obyektlər, eləcə də satış nöqtələrinə qanunun tətbiqi üzrə mütəmadi baş çəkmələrin

aparılmasından ötrü müfəttişlərin və ya agentlərin istifadəsi imkanını müzakirə etməlidirlər. Əgər zərurət yarandıqda xidməti otaqları təftiş etmək üçün genişləndirilə bilən mexanizmlər artıq mövcuddursa, onda yəqin ki, yeni təftiş sistemi yaratmaq tələb olunmayacaq.

#### **4.4 Son müddət – qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış inqrediyentlər**

Tərəflər tütün sənayesi və pərakəndə satıcılar üçün müəyyən olunmuş tələblərə cavab verən tütün məmulatlarını ondan sonra tədarük etməli olduqları son müddəti müəyyən etməlidirlər.

#### **4.5 Təftişlər – qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış inqrediyentlər**

Tərəflər qadağan edilmiş və ya məhdudsiyyət altına düşən hər-hansı inqrediyentin istifadə olunub-olunmamasının yoxlanılması məqsədi ilə istehsalat obyektlərinə baş çəkmək imkanını müzakirə etməlidirlər. Təftişə xammal materiallarının və hazır məhsulun saxlanması yerlərinə birbaşa giriş, eləcə də istehsalat prosesinə bilavasitə müşahidə daxil olmalıdır. Təftiş tütün məmulatlarının bəyənilməsi və sertifikatlaşdırılması, həmçinin onların hazırlanması proseslərinin tanınması mənasını daşımamalıdır.

#### **4.6 Nümunələrin götürülməsi və testdən keçirilmə – qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış inqrediyentlər**

Tərəflər idxalçıların obyektlərində, pərakəndə satış nöqtələrində və zərurət olduqda istehsalçıların obyektlərində tütün məmulatlarının nümunələrinin əldə olunması prosesinin imkanını müzakirə etməlidirlər. Sonradan bu nümunələr qadağan edilmiş və ya məhdudsiyyət altına düşən inqrediyentlərin mövcudluğu ilə bağlı laboratoriyalarda testləşdirilməlidir (bax Əlavə 3).

#### **4.7 Hökumət orqanlarına məlumatların açıqlanmasından sonra yoxlamalar**

Tərəflər tütün məmulatları haqqında əldə olunmuş məlumatın tamlığı və dəqiqliyinin təmin olunması məqsədi ilə istehsalçıların obyektlərində yoxlama aparılması imkanını müzakirə etməlidirlər. Yoxlama tütün məmulatlarının bəyənilməsi və sertifikatlaşdırılması, həmçinin onların hazırlanması proseslərinin tanınması mənasını daşımamalıdır.



#### **4.8 Müəyyən olunmuş tələblərə riayət edilməməsinin nizamlanması**

Tərəflər müəyyən olunmuş normalara riayət edilməməsi hallarına onların hüquq tətbiqedicisi orqanlarının tez və qətiyyətli cavab verməyə hazırlığını təmin etməlidirlər. Hüquq pozmalarının erkən hallarına qətiyyətli və vaxtında cavab tədbirləri aydın göstərər ki, normalara riayət edilmə gözlənilir və bu onlara gələcəkdə riayət edilmənin təmin olunmasını yüngülləşdirər. Tərəflər, qaydalara riayət edilməmə hallarının təhqiq ediləcəyini və lazımi tədbirlər tətbiq olunacağını inandırıcı surətdə göstərmək üçün, hüquq tətbiqedicisi hərəkətlərin nəticələrini elan etmək imkanını müzakirə etməlidirlər.

#### **4.9 Sanksiyalar**

Tərəflər qanuna riayət edilməmənin qarşısını almaq məqsədi ilə lazımi sanksiyaları, məsələn cinayət sanksiyaları, pul cərimələri, düzəliş tədbirləri və hərəkətlərin dayandırılması, hərəkətlərin məhdudlaşdırılması və ya işgüzar fəallığın və idxal əməliyyatlarının həyata keçirilməsinə lisenziyaların ləğv edilməsini təyin etməlidirlər.

#### **4.10 Həbs qoyulma, hüquqlardan məhrum etmə və məhv etmə**

Tərəflər müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olmayan bütün məmullatlarına həbs qoyma, belə məmullatlara hüquqlardan məhrum etmə və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq müşahidə altında onları məhv etmək səlahiyyətlərinə malik olmalarını təmin etməlidirlər.

#### **4.11 Sanksiyalar**

Tərəflər hüquq pozmanın ağırlığına uyğun olan və hüquq pozmanın təkrar olub-olmamasını nəzərə alan cərimələrin və ya digər cəzaların diapazonunu təyin etməlidirlər.

### **5. BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ**

Beynəlxalq əməkdaşlıq bütün məmullatlarının tənzimlənməsində və onlar haqqında məlumatın açıqlanmasında tərəqqiyə nail olmanın vacib şərtidir. Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının bir neçə maddəsində onun həyata keçirilməsinə köməklik məqsədi ilə bilik və təcrübə mübadiləsi nəzərdə tutulur. Konvensiyasının 22-ci Maddəsində göstərilirdiyi kimi belə əməkdaşlıq qarşılıqlı razılıq əsasında elmi-texniki və hüquqi təcrübə və texnologiyanın ötürülməsinə imkan verməlidir. Bu, hazırkı rəhbər prinsiplərin effektiv həyata keçirilməsinə gətirib çıxarar və bütün məmullatlarının tərkibinin tənzimlənməsi üzrə ən yaxşı mümkün tədbirlərin işlənilib hazırlanmasını yüngülləşdirər.

## **6. MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ**

(Bu bölmə rəhbər göstərişlərin gələcəkdə təklif ediləcəyini göstərmək üçün bilərəkdən doldurulmamış saxlanılmışdır.)

## **7. KONVENSIYANIN DİGƏR MADDƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏ**

Əgər Tərəflər Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 11 və 13-cü Maddələrinin üslubunda tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında istənilən reklamı qadağan edən tədbirləri artıq görməmişlərsə (11 və 13-cü Maddələr üzrə rəhbər prinsiplərdə ümumi xüsusiyyətlərdə göstəriləyi kimi), onda Tərəflər qablaşdırılmasında qadağan edilmiş və ya müvafiq hallarda yuxarıda qeyd edilən tövsiyələrə uyğun olaraq məhdudiyət altına düşən hər hansı inqrediyentin mövcudluğu göstərilən tütün məmulatlarının satışına qadağanın təyin edilməsi barədə məsələni müzakirə etməlidirlər.

### **ƏLAVƏ 1**

#### **Tütün məmulatlarının tənzimlənməsi üzrə tədbirlərin maliyyələşmə vəsaitlərinin təsviri nümunələri**

(a) Xüsusi tütün vergiləri

Xüsusi tütün vergiləri halında tütün məmulatlarına qoyulan vergi gəlirlərinin bir hissəsi hər hansı şərtləşdirilmiş məqsəd və ya məqsədlərə, məsələn, tütünlə mübarizə proqramına və ya sağlamlığın möhkəmləndirilməsi fonduna ayrılmalıdır. Tütün məmulatlarına vergilərdən gəlirlərin bu payını gəlirlərdən faiz (məsələn, 1%) və ya məhsul vahidindən cəlb edilmiş pul məbləği (məsələn, daxilində 20 siqaret olan qablaşdırmadan 25 sent) formasında ifadə etmək olardı. Tütün məmulatlarına xüsusi vergilər bəzən "xüsusi məqsədlər üçün ehtiyatda saxlanılan tütün vergiləri" və ya "təhkim edilmiş tütün vergiləri" adlanır.

(b) Tütün məmulatlarının istehsalı və/və ya idxalına görə lisenziya yığılmaları

Tütün məmulatlarının istehsalçıları və/və ya idxalçılarından lisenziya yığılmalarını bir neçə üsulla təmin etmək olardı. Yığılma öz-özlüyündə ölçüsündən asılı olmayaraq hər bir firmadan tutulan şərtləşdirilmiş pul məbləği ola bilərdi. (Hər bir istehsal və ya idxal obyektindən ayrıca yığılma barədə tələb irəli sürmək olardı.). Yığılma məhsul vahidindən tutulan eyniləşdirilmiş pul məbləği ola bilərdi (məsələn, müəyyən tip siqaret və ya siqaret qablaşdırılması, yaxud tütün məmulatı qramından müəyyən məbləğ). Yığılmanı bazarda bu və ya digər kompaniyanın payı əsasında bütün kompaniyalar üçün ümumi məbləğdən təyin etmək olardı (məsələn, əgər bütün kompaniyalar tərəfindən ödənilməli ümumi

məbləğ 100 milyon ABŞ dolları və hər hansı kompaniyanın bazar payı 20% təşkil edirsə, onda onun lisenziya yığılması 20 milyon ABŞ dolları təşkil edərdi). Nəzərdə tutulmuş yığılma şərtləşdirilmiş dövriliklə, məsələn, illik dövrün başlanğıcınadək ödənilə bilər. Yığılma satılan məhsulun vahidindən pul məbləği olan hallarda ödəmənin daha tez intervallarını, məsələn, aylıq təyin etmək olardı.

(c) Tütün məmulatlarından qeydiyyat yığılmaları

Tütün məmulatlarından qeydiyyat yığılmaları istehsalçı və/və ya idxalçının, yaxud potensial topdan satış ticarətçisinin kompaniya tərəfindən satılan hər bir tütün məmulatını qeydiyyatdan keçirmək və bərabər yığılmanı ödəmək öhdəliklərinin müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Yığılmanın məbləğini elə bir səviyyədə müəyyən etmək olardı ki, hökumətin bu məmulatla bağlı, məsələn, testləşdirmə, ölçmələrin aparılması və hüquq tətbiqedicisi fəaliyyət üçün xərcləri (və ya orta xərclər) tam və ya qismən ödənilsin. Nəzərdə tutulmuş yığılma təyin edilmiş dövriliklə, məsələn, illik dövrün başlanğıcınadək ödənilə bilər.

(d) Tütünün topdansatış və/və ya pərakəndə ticarətçilərinin lisenziyalaşdırılması

Lisenziya yığılmasını topdan və ya pərakəndə ticarətçilərdən, ya da hər ikisindən tutmaq olardı. Bu yığılma öz-özlüyündə firmanın ölçülərindən asılı olmayaraq hər bir ticarət nöqtəsindən tutulan şərtləşdirilmiş pul məbləği ola bilərdi. (Hər bir istehsalçı və/və ya idxalçı obyektədən ayrıca yığılmanın tutulmasını təyin etmək ola bilərdi.). Yığılma topdan satış və/və ya pərakəndə ticarətçinin ölçülərindən asılı olaraq, məsələn, satışın həcminə əsaslanmaqla dəyişə bilər. Yığılmanı satışın həcmindən asılı olaraq dəyişən məbləğ, məsələn, əgər satış A məbləğini aşmırsa müəyyən yığılma, əgər satış A və B məbləğləri arasındadırsa daha yüksək yığılma, əgər satış B məbləğini aşarsa daha da yüksək yığılma formasında müəyyən etmək olardı. Şərtləşdirilmiş dövriliklə, məsələn, illik dövrün başlanğıcınadək təyin edilmiş yığılmanı ödəmək öhdəliyini qoymaq olardı.

(e) Müəyyən edilmiş tələblərə riayət edilməsinə görə tütün sənayesindən və pərakəndə ticarətçilərdən toplanmalar

Gəlirləri inzibati pul cərimələri hesabına təmin etmək olardı. İnzibati pul cəzası inzibati orqanın onun köməyi ilə qanunsuz fəaliyyətə görə kompensasiya qaydasında fərddən və ya hüquqi şəxsədən pul ödəməsinə nail olduğu mülki-hüquqi sanksiyanın növüdür. Gəlirləri, həm də məhkəmələrin qoyduğu cərimələr hesabına təmin etmək olardı.

(f) Tütün məmulatlarına nəzarətə görə illik yığılmalar (tütün sənayesi və pərakəndə ticarətçilər)

Tütün məmulatlarına nəzarətə görə illik yığılmalar tütün sənayesi və/və ya pərakəndə ticarətçilərin monitorinq və hüquq tətbiqedici fəaliyyətə görə ödəməli olduqları məbləğlərin təyin edilməsini nəzərdə tutur. Tütün məmulatlarının istehsalçıları/idxalçıları/topdansatış ticarətçiləri halında bu hər bir kompaniyadan cəlb edilmiş məbləğ, satılan brendin hər bir növündən cəlb edilmiş məbləğ, satılan məhsul vahidindən cəlb edilmiş məbləğ və ya bazarın payı əsasında müəyyən edilən məbləğ ola bilər. Tütün məmulatlarının pərakəndə ticarətçiləri (və ya digərləri) üçün ayrıca lisenziya və hər bir pərakəndə ticarət nöqtəsindən yığılma barədə tələb müəyyən etmək olardı.

## **ƏLAVƏ 2**

### **Siqaretlərin dizayn elementləri <sup>6</sup>**

- Ölçülər, diametr və çəki
- Filtrin uzunluğu, eninə kəsik forması
- Halqa kağızının uzunluğu
- Tütün özəyinin eninə kəsiyinin ölçüləri və forması
- Ventilyasiya dəlikləri və köyük işarəsi arasında məsafə millimetrlərlə
- ISO 6565-ə uyğun olaraq müəyyən edilən siqaret qullabına müqavimət (tütün və tütün məmulatları - Siqaret qullabına müqavimət və çubuq-fitrin təzyiqinin dəyişməsi – Ölçmənin standart şərtləri)
- ISO 9512-yə uyğun olaraq müəyyən edilən filtrin ventilyasiya edilmə dərəcəsi (siqaretlər - Ventilyasiya dərəcəsinin müəyyən edilməsi – Müəyyən edilmələr və ölçmənin prinsipləri)
- ISO 9512-yə uyğun olaraq müəyyən edilən kağızın ventilyasiya edilmə dərəcəsi (siqaretlər - Ventilyasiya dərəcəsinin müəyyən edilməsi – Müəyyən edilmələr və ölçmənin prinsipləri)
- ISO 2965-ə uyğun olaraq müəyyən edilən istifadə olunan siqaret kağızının tipi və onun hava keçiriciliyi və ya məsaməliliyi (İstiqamətlənmiş keçiricilik zonası olan material daxil edilməklə siqaret kağızı qismində işlədilmiş materiallar, filtr üçün örtüklər və fitrin birləşdirilməsi üçün kağız – Hava keçiriciliyin müəyyən edilməsi)
- Məmulatın bərkliyi (qablaşdırmanın möhkəmliyinin nominal ölçüsü)

---

<sup>6</sup>Bax Horwitz W, Latiner G, eds. Official methods of analysis, 18th ed., Revision 3. Gaithersburg, MD, AOAC International, 2010.

- ISO 6565-ə uyğun olaraq müəyyən edilən fitrin təzyiqinin düşməsi (tütün və tütün məmulatları - Siqaret qullabına müqavimət və çubuq-fitrin təzyiqinin dəyişməsi – Ölçmənin standart şərtləri)
- Rəsmi kimyaçı-analitiklərin Assosiasiyasının rəsmi 966.02 metoduna uyğun olaraq müəyyən edilən rütubətin miqdarı (tütünün quruma zamanı(rütubətin) itkisi)<sup>7</sup>
- Filtrin tipi (məsələn, sellülozların asetatlarından) və tətbiq edildiyi hallarda başqa xarakteristikalar (məsələn, ağac kömürünün miqdarı).

### ƏLAVƏ 3

#### İnqrediyentlərə dair analitik metodlar

(a) Müəyyən olunmuş tələblərə riayət edilmənin monitorinqi və təmin edilməsi ilə bağlı hallar qadağan edilmiş və ya məhdudiyət altına düşən inqrediyentlərin mövcudluğunun təsdiqi üçün analitik metodlar tələb olunduqda baş verə bilər. Belə metodlar, adətən, bir neçə müxtəlif addımdan ibarət olur: nümunələrin götürülməsi, nümunələrin hazırlanması, məlumatların bölünməsi, eyniləşdirilməsi, kəmiyyət müəyyən edilməsi və analizi.

(b) Analitik prosedurlar lazımi qaydada hazırlanmış heyət tərəfindən müvafiq şəkildə təchiz edilmiş laboratoriyada həyata keçirilməlidir. Belə prosedurlar tez-tez təhlükəli materialların istifadəsi ilə müşayiət edilir. Bu prosedurların düzgün və təhlükəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması üçün vacibdir ki, laboratoriyanın heyəti təhlükəli materiallarla iş zamanı təhlükəsizliyin təmin olunmasının standart prosedurlarına riayət etsin.

(c) İnqrediyentlərin, həm də qida əlavələri olduğu halda münasib analitik metodları *Combined compendium of food additive specifications (volume 4)*<sup>8</sup>-da tapmaq olar. Bu sənəd qida məhsullarında və ya qida istehsalında istifadə edilən əlavələrin eyniləşdirilməsinə dair analitik metodlar üzrə arayışları özündə cəmləşdirir.

<sup>7</sup> Qida əlavələri üzrə FAO/ÜST-nin ekspertlərin birləşmiş komitəsi. Combined compendium of food additive specifications. Volume 4: analytical methods, test procedures and laboratory solution used by and referenced in the food additive specifications. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2006 (FAO JECFA Monograph No.1) (<http://www.fao.org/docrep/009/a0691e/A0691E00.htm>, 1 aprel 2010-cu ilə olan vəziyyət üzrə).

<sup>8</sup> Qida əlavələri üzrə FAO/ÜST-nin ekspertlərinin birləşmiş komitəsi. Combined compendium of food additive specifications. Volume 4: analytical methods, test procedures and laboratory solution used by and referenced in the food additive specifications. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2006 (FAO JECFA Monograph No.1) (<http://www.fao.org/docrep/009/a0691e/A0691E00.htm>, 1 aprel 2010-cu ilə olan vəziyyət üzrə).

(d) Belə inqrediyentlərin aşağı qaynama nöqtəli (yəni aşağı temperaturlarda asan buxarlanır) olduğu halda "maye üstündə qaz mərhələsinin xromatoqrafiyası" adlı metodikani istifadə etmək olar. Bu metodun təsvirini *Combined compendium of food additive specifications (volume 4)*-da tapmaq olar.

(e) Qaz xromatoqrafiyası/mass-spektrometriyası ilə bölünməsi, eyniləşdirilməsi və kəmiyyət müəyyən edilməsi üçün aşağı qaynama nöqtəli inqrediyentlərin nümunələrinin götürülməsinin daha bir laboratoriya metodu "bərk mərhələdə mikroayırılma" adlanır.<sup>9</sup> O maye üstündə analizlə çox oxşardır, lakin onun fərqi ondadır ki, qaz mərhələsi qatılışdırılmışdır.

---

<sup>9</sup> Pawliszyn J et al. Solid-phase microextraction (SPME). *The chemical educator*, 1997, 2(4):1-7(<http://www.springerlink.com/content/h72xx3624q122085/fulltext.pdf>, 1 aprel 2010-cu ilə olan vəziyyət üzrə).

# Maddə 11

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri







## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 11-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRINSİPLƏRİ**

### **TÜTÜN MƏMULATLARININ QABLAŞDIRILMASI VƏ MARKALANMASI**

### **MƏQSƏD, PRINSİPLƏR VƏ TERMINLƏRDƏN İSTİFADƏ EDİLMƏSİ**

#### **Məqsəd**

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının digər müddəalarına və Tərəflərin Konfransının məqsədlərinə uyğun olaraq bu rəhbər prinsiplər Konvensiyanın 11-ci Maddəsi üzrə öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində Tərəflərə kömək etmək və qablaşdırılma və markalanma haqqında öz tədbirlərinin səmərəliliyini artırmaq məqsədilə Tərəflərin istifadə edə biləcəyi tədbirlərin təklif edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. 11-ci Maddədə deyilir ki, Konvensiyanın hər bir Tərəf üçün qüvvəyə mindiyi andan sonra həmin Tərəf üç il müddətində qablaşdırılma və markalanma haqqında effektiv tədbirlər qəbul edir və yerinə yetirir.

#### **Prinsiplər**

Konvensiyanın və onun protokollarının məqsədlərinə nail olunması və eləcə də onun müddəalarının uğurla yerinə yetirilməsi üçün Konvensiyanın 4-cü Maddəsində deyilir ki, Tərəflər, xüsusilə bu prinsipi əldə rəhbər tuturlar ki, hər bir insan tütündən istifadənin və tütün tütüsünün təsirinin sağlamlıq üçün ağır nəticələri, narkotik xarakteri və ölümcül təhlükəsi barədə məlumatlandırılmalıdır.

Tütünün istifadəsi və tütün tütüsünün təsiri ilə əlaqədar xəstəliklərə risklərini və vaxtsız ölümü bütün dünyada bir çox adamlar bütövlükdə dərk etmir, düzgün başa düşmür və ya kifayət qədər qiymətləndirmirlər. Tütün məmulatlarının qablaşdırılması üzərində yerləşdirilən sağlamlığa zərər haqqında yaxşı düşünülmüş xəbərdarlıqlar və məlumatlar tütünün istifadəsinin sağlamlığa təsiri haqqında əhalinin məlumatlandırılmasının artırılması üsulları və tütünün istifadəsinin azaldılmasının səmərəli üsulları baxımından faydalıdır. Tütün məhsullarının qablaşdırılması və markalanması ilə əlaqədar sağlamlığa zərər haqqında faydalı xəbərdarlıqlar və məlumatlar tütünə qarşı mübarizəyə hərtərəfli və kompleks yanaşmanın əsas komponentləridir.

Tərəflərə, qablaşdırılma və markalanma haqqında yeni tədbirlərin müəyyən edilməsi zamanı digər Tərəflərin faktiki məlumatlarına və praktiki təcrübəsinə baxmaq və həyata keçirə biləcəkləri daha çox səmərəli tədbirlər tətbiq etməyə cəhd etmək lazımdır.

Konvensiyanın 20-ci və 22-ci Maddələrində nəzərdə tutulduğu kimi, beynəlxalq əməkdaşlıq və qarşılıqlı dəstək Konvensiyanın 11-ci Maddəsinin tam həyata keçirilməsi və səmərəliliyinin artırılması üçün Tərəflərin potensialının möhkəmləndirilməsinin başlıca prinsipləridir.



## **Terminlərdən istifadə edilməsi**

Bu rəhbər prinsiplərin məqsədləri üçün:

- "hüquqi tədbirlər" müvafiq yurisdiksiyanın qanunlarına uyğun olaraq öhdəlikləri, tələbləri və ya qadağaları özündə birləşdirən və ya müəyyən edən istənilən hüquqi sənəd deməkdir. Belə sənədlərin nümunələrinə aktlar, qanunlar, normalar, inzibati qərarlar və ya icra sərəncamları daxildir, lakin bununla məhdudlaşmır;
- "daxili əlavə" pərakəndə ticarətdə istehlakçının aldığı fərdi qablaşdırılma və/və ya blokun daxilində istənilən informasiya daşıyıcısını bildirir, məsələn, kiçik buklet və ya kitabça;
- "xarici əlavə" pərakəndə ticarətdə istehlakçının aldığı fərdi qablaşdırılma və/və ya blokun üzərinə yapışdırılmış, istənilən informasiya daşıyıcısını bildirir, məsələn, üst selofan örtüyün altına yerləşdirilmiş və ya siqaret qutusunun xarici səthinə yapışdırılmış kiçik kitabça.

## **QABLAŞDIRILMA VƏ MARKALANMAYA DAİR SƏMƏRƏLİ TƏLƏBLƏRİN HAZIRLANMASI**

Sağlamlığa zərər haqqında yaxşı düşünülmüş xəbərdarlıqlar və məlumatlar sağlamlıq üçün risklər və tütünün istifadəsinin azaldılması barədə informasiyanın verilməsi üzrə səmərəli tədbirlərin bir hissəsidir. Faktiki sübutlar var ki, sağlamlıq üçün zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların səmərəliliyi onların görünüşünün böyüdülməsindən asılı olaraq artırılır. Sağlamlığa zərər haqqında yalnız məndən ibarət kiçik xəbərdarlıqlarla müqayisədə şəkilli daha iri xəbərdarlıqlar daha böyük ehtimalla nəzərə çarpacaq, sağlamlıq üçün zərərli risklər haqqında informasiyanı daha yaxşı çatdıracaq, yüksək emosional reaksiya yaradacaq və tütündən istifadə edənlərin tütündən istifadəni dayandırmağa və azaltmağa motivasiyasını artıracaq. Şəkilli daha iri xəbərdarlıqlar da vaxtaşırı öz səmərəliliyini daha yaxşı saxlayır və aşağı səviyyəli savada malik əhaliyə, uşaqlara və gənclərə sağlamlığa təsir haqqında informasiyanın verilməsində xüsusilə səmərəlidir. Səmərəliliyi artıran digər elementlərə əsas markalanmış səthlərdə və həmin əsas markalanmış səthlərin üst hissəsində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların yerləşdirilməsi; ağ-qara təsvirlər əvəzinə rəngli təsvirlərdən istifadə edilməsi; sağlamlığa zərər haqqında bir neçə xəbərdarlığın və məlumatın eyni vaxtda təsvir edilməsi haqqında tələb; və sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların müntəzəm təkrar yoxlanılması daxildir.

### **Dizayn elementləri**

#### ***Yerləşdirilmə***

Konvensiyanın 11.1(b)(iii)-ci Maddəsində göstərilmişdir ki, hər bir Tərəf sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların iri, aydın, görünən və asan oxunan olması

üçün səmərəli tədbirlər qəbul edir və həyata keçirir. Qablaşdırılma üzərində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların yerləşdirilməsi və tərtib üsulu maksimal görünüşü təmin etməlidir. Araşdırmalar onu göstərir ki, belə xəbərdarlıqlar və məlumatlar qutuların üz və əks tərəfinin alt hissəsindən daha çox, üst hissəsində daha görünən olur. Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatların aşağıda göstərilən yerlərdə yerləşdirilməsini tələb etmək lazımdır:

- qablaşdırılmanın əksər növlərinin üz tərəfinin istehlak üçün daha görünüşlü olduğunu nəzərə alaraq, sağlamlıq üçün zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların böyük görünüşünü təmin etmək üçün hər bir ayrıca qutu və qablaşdırılmanın yalnız bir tərəfində deyil, üz tərəfində olduğu kimi, əks tərəfində də (və ya ikidən çoxdursa, bütün əsas üz tərəflərində);
- görünüşü artırmaq üçün əsas markalanmış səthin aşağı hissəsindən daha çox əsas markalanmış səthdə, xüsusilə yuxarı səthdə; və
- beləliklə qablaşdırılmanın adı qaydada açılması zamanı sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlığın mətni və ya təsviri pozulmasın və ya örtülməsin.

Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında 8-ci bənddə göstərilən xəbərdarlıqlara və məlumatlara əlavə olaraq qablaşdırılmanın bütün tərəflərində digər belə xəbərdarlıqların və məlumatların və eləcə də daxili və xarici əlavələrin vurulmasını tələb etmək imkanını nəzərdən keçirmək lazımdır.

Tərəflərə markalanma və qablaşdırılma üzərində tələb edilən digər informasiya və ya kommersiya əlavələri və xarici daşıyıcılar tərəfindən sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların qarşısının örtülməməsini təmin etmək lazımdır. Tərəflərə, eləcə də Konvensiyanın 15-ci Maddəsində təyin edilən digər markalanmanın, məsələn, vergi marka və qeydlərinin ölçülərinin təyin edilməsi və yerləşdirilməsi zamanı, bu markalanmanın sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların heç bir hissəsinin üstünü örtməməsini təmin etmək lazımdır.

Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıq və məlumatların siqaret filtrinin üst örtüyündə və/və ya siqaret üçün istifadə edilən giliz köynəklərin, filtrlərin və kağızların qablaşdırılması kimi digər uyğun materialların üzərində, eləcə də qəlyan çəkilməsində istifadə edilən digər vasitələrin üzərində çap edilməsi tələbi də daxil olmaqla, yerləşdirilməsinə aid olan digər yeni tədbirlərin qəbul edilməsi imkanını nəzərdən keçirmək lazımdır.

### **Ölçülər**

Konvensiyanın 11.1(b)(iv)-ci Maddəsində göstərilmişdir ki, tütün məhsullarının qablaşdırılması və markalanması üzərində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar əsas markalanmış səthin 50%-ni və ya daha çox hissəsini təşkil etməli, lakin heç bir halda əsas markalanmış səthin 30%-dən az olmamalıdır. Sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların səmərəliliyinin ölçülərin böyüdülməsi vasitəsilə artması faktını nəzərə alaraq, Tərəflərə əsas markalanmış səthin 50%-dən çoxunu tutan sağlamlığa zərər haqqında belə xəbərdarlıqların və məlumatların istifadə edilməsi imkanını müzakirə etmək və belə məlumatlarla əsas markalanmış səthin



mümkün qədər böyük hissəsini örtməyə cəhd etmək lazımdır. Sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların mətni ümumi görünüşü və oxunuşu gücləndirən qalın və asan oxunan şriftlə, qarnitur və rənglə (rənglərlə) çap edilməlidir.

Çərçivəyə salınma tələb edilirsə, sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların tutduğu əsas markalanmış səthin faizinin hesablanması zamanı Tərəflərə çərçivəyə salınma üçün ayrılmış boş yerin xəbərdarlıqların və məlumatların öz sahəsindən çıxarılmasının mümkünlüyünü müzakirə etmək; çərçivəyə salınma üçün ayrılmış boş yeri sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların boş yerinin ümumi faizinə əlavə etmək, lakin onu həmin xəbərdarlıqlar və məlumatların tutduğu yerə daxil etmək lazımdır.

### **Şəkillərdən istifadə edilməsi**

Konvensiyanın 11.1(b)(v)-ci Maddəsində deyilir ki, tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında və markalanmasında sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar şəkillər və piktoqramlar formasında, ya da onların əlavə edilməsi ilə yerinə yetirilə bilər. Faktiki məlumatlar onu bildirir ki, sağlamlığa zərər haqqında şəkil və mətn məzmunlu xəbərdarlıqlar və məlumatlar tək-cə mətndən ibarət olanlardan daha səmərəlidir. Onların əlavə üstünlüyü həm də ondan ibarətdir ki, onlar aşağı səviyyəli savada malik insanlara və sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların mətninin yazıldığı dili (dilləri) bilməyənlərə aydın ola bilər. Qablaşdırılma və markalanma haqqında Tərəflərə öz tələblərində tam rəngli, mədəni qəbul edilən şəkillərin və piktoqramların daxil edilməsinin vacibliyini göstərmək lazımdır. Tərəflərə əsas markalanmış səthlərin hər iki tərəfində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların (və ya ikidən çoxdursa, bütün əsas tərəflərdə) şəkil formasında istifadə edilməsinin mümkünlüyünə baxmaq lazımdır.

Sübutlar vardır ki, sağlamlığa zərər haqqında şəkilli xəbərdarlıq və məlumatlar yalnız mətndən ibarət olanlarla müqayisədə:

- daha tez görünəcək;
- istifadəçilər tərəfindən daha faydalı hesab edilir;
- vaxt keçdikcə daha tez görünən olur;
- tütündən istifadənin sağlamlıq üçün riskləri haqqında informasiyanı daha yaxşı çatdırır;
- tütündən istifadənin sağlamlıq üçün riskləri barədə və tütündən istifadənin dayandırılması barədə düşünməyə daha çox həvəsləndirir;
- tütündən istifadəni dayandırmaq üçün motivasiya və qətiyyəti gücləndirir; və
- tütündən istifadəni dayandırmaq üçün daha çox səylərlə assosiasiya edilir.

Sağlamlığa zərər haqqında şəkilli xəbərdarlıqlar və məlumatlar, eləcə də qablaşdırılmaya yapışdırılan markanın təsirini korlaya bilər və qablaşdırılmanın ümumi cəlbediciliyini azalda bilər.

Tütün məmulatlarının qablaşdırılmasının üzərində istifadə edilmək üçün çəkilmiş təsvirlərin yaradılması zamanı imkan daxilində Tərəflərə həmin təsvirlərə aid sahiblik və ya müəlliflik hüquqlarının qrafik-dizaynerlərə və ya digər mənbələrə verilməsi əvəzinə, özlərinin əldə etmələri lazımdır. Bu, kütləvi informasiya vasitələrində kompaniyalar və internetdən istifadə də daxil olmaqla, tütünə qarşı mübarizə üzrə digər tədbirlər üçün təsvirlərin istifadəsi zamanı maksimum çevikliyi təmin edir. Bu, eləcə də Tərəflərə digər yurisdiksiyalara təsvirlərdən istifadə üçün lisenziya təqdim etmək imkanı verə bilər.

### **Rəng**

Ağ-qara təsvirlərdən fərqli olaraq rəngdən istifadə edilməsi sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların illüstrasiya edilmiş elementlərinin ümumi görünüşünə təsir edir. Ona görə də Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların illüstrasiya edilmiş ağ-qara elementlərinin çapından daha çox tam rəngli (dörd rəngli) olmasını tələb etmək lazımdır. Tərəflər sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların mətn elementlərinin görünüşünü gücləndirmək və oxunuşunu maksimum həddə çatdırmaq üçün fon və mətnin ziddiyyətli rənglərini seçməlidirlər.

### **Vaxtaşırı dəyişdirilmə**

ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının 11.1(b)(ii)-ci Maddəsində deyilir ki, sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar vaxtaşırı dəyişdirilməlidir. Bunu sağlamlığa zərər haqqında eyni zamanda mövcud olan bir neçə xəbərdarlığın və məlumatın köməyi ilə və ya sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların məzmununun dəyişdiriləcəyi tarixin müəyyən edilməsindən sonra həyata keçirmək olar. Tərəflərə hər iki növ dəyişdirilmənin istifadə edilmə imkanına baxmaq lazımdır.

Sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların yeniliyinin təsiri vacibdir, belə ki, mövcud məlumatlara görə vaxt keçdikcə təkrar olunan xəbərdarlıqların və məlumatların təsiri azalma tendensiyasına malik olduğu halda xəbərdarlıqlarda və məlumatlarda dəyişiklik effektivliyin artması ilə bağlıdır. Sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların dəyişdirilməsi və onların dizaynının və tərkibinin dəyişdirilməsi görünüşün saxlanması və təsirin güclənməsi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında eyni vaxtda görünən xəbərdarlıqların və məlumatların sayını göstərmək lazımdır. Onlara həm də tələb etmək lazımdır ki, konkret məmulatların seriyasında sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar ehtiva edildikdə çap edilməlidir ki, onların hər biri pərakəndə qablaşdırılmalarda eyni miqdarında, sadəcə markalı məmulatların hər bir kateqoriyası üçün deyil, eləcə də qablaşdırılmanın hər ölçüsü və növü üçün markalı məmulatların kateqoriyası tərkibinin hər markası üçün təsvir edilsin.

Tərəflərə müəyyən vaxt müddətindən sonra, məsələn, hər 12-36 aydan bir dəyişdirmək üçün lap əvvəldən sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatların iki və ya daha çox dəstinin tərtib edilməsi imkanına baxmaq lazımdır. Keçid müddətində sağlamlığa zərər haqqında köhnə xəbərdarlıqların və məlumatların yenisi ilə dəyişdirildiyi zaman Tərəflərə bir dəstəni tədricən digəri ilə dəyişdirilməsi müddətini nəzərdə tutmaq lazımdır, bu müddətdə hər iki dəst eyni vaxtda istifadə edilə bilər.



### **Məlumatın məzmunu**

Sağlamlığa zərər haqqında müxtəlif xəbərdarlıqların və məlumatların istifadə edilməsi təsir ehtimalını artırır, belə ki, sağlamlığa zərər haqqında müxtəlif xəbərdarlıqlar və məlumatlar müxtəlif adamlarda əks-səda yaradır. Sağlamlığa zərər haqqında müxtəlif xəbərdarlıqlara və məlumatlara bütün tüstüsünün sağlamlıq üçün zərərli nəticələri və təsiri ilə yanaşı tütündən istifadə ilə əlaqədar müxtəlif məsələlər də daxil olmalıdır, məsələn:

- istifadənin dayandırılması barədə tövsiyə;
- tütünün narkotik xarakteri;
- mənfi iqtisadi və sosial nəticələr (məsələn, tütün məmulatlarının əldə edilməsi üçün illik xərclər); və
- tütündən istifadənin başqa adamlara (məsələn, atanın siqaret çəkmə ilə əlaqədar vaxtıdan əvvəl xəstəliyi və tütün tüstüsünün təsirindən yaxın adamların ölümü).

Tərəflərə həm də digər məlumatların yeni məzmunundan, məsələn, ətraf mühit üçün zərərli nəticələr haqqında və tütün sənayesinin təcrübəsi haqqında informasiyadan istifadə etmək imkanına baxmaq lazımdır.

Sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların səmərəli tərzdə verilməsi vacibdir; ümumi ton qiymətləndirici deyil, nüfuzlu və informasiya xarakterli olmalıdır. Sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar sadə, aydın, qısa və mədəniyyət baxımından qəbul edilən dildə ifadə olunmalıdır. Belə xəbərdarlıqlar və məlumatlar müxtəlif formatlarda, məsələn, tövsiyələr, müsbət və dəstəkverici informasiya formasında təqdim edilə bilər.

Məlumatlar onu göstərir ki, sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıq və məlumatlar tütünün istifadəsi ilə bağlı mənfi emosional assosiasiyalar yaradırsa və əgər sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların daha inandırıcı və fərdiyyətə uyğun olması üçün informasiya təcəssüm etdirilmişsə, daha səmərəli ola bilər. Qorxu kimi mənfi emosiyalar yaradan sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar tütündən istifadə edənlərin motivasiyasını gücləndirmək və onları istifadəni dayandırmağı bacaracaqlarına inandırmaq üçün nəzərdə tutulan informasiya ilə birlikdə xüsusilə səmərəli ola bilər.

Tütünün qablaşdırılmasında istifadənin dayandırılması baxımından məsləhətverici köməyin və belə köməyin konkret mənbələrinin, məsələn, veb saytların və ya pulsuz telefon nömrələrinin göstərilməsinin tütün istifadəçiləri üçün davranışlarının dəyişilməsində vacib əhəmiyyəti ola bilər. Tərəflərə nəzərə almaq lazımdır ki, tütündən istifadənin dayandırılması üzrə artan xidmətlər tələbatın artması barədə əlavə resurslar tələb edə bilər.

### **Dil**

Konvensiyanın 11.3-cü Maddəsində deyilir ki, hər bir Tərəf 11.1(b)-ci Maddədə və 11.2-ci Maddədə göstərilmiş xəbərdarlıqların və digər mətnəndən ibarət informasiyanın bütün məmulatlarının hər bir qutusunun və qablaşdırılmasının üzərində və belə məmulatların istənilən xarici qablaşdırılmasının və markalanmasının üzərində Tərəflərin əsas dilində və ya dillərində göstərilməsini tələb edir.

Birdən artıq əsas dilin istifadə edildiyi yurisdiksiyalarda sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar hər bir markalanmış əsas səthdə birdən çox dildə təsvir edilə və ya müxtəlif markalanmış əsas səthlər üçün müxtəlif dillərdən istifadə edilə bilər. Məqsəduyğunluq üçün müxtəlif dillər və ya dillərin uyğunluğundan da yurisdiksiyanın müxtəlif regionlarında istifadə edilə bilər.

### ***Mənbənin göstərilməsi***

Belə göstərilmə bütün məlumatlarının qablaşdırılması üzərində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatların müəyyən mənbəyi barədə məlumat verir. Lakin onların sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların bir hissəsinin olub-olmaması haqqında müxtəlif rəylər mövcuddur. Bir sıra yurisdiksiyalar sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlara və məlumatlara inamı artırmaq üçün mənbəni göstərirlər, digərləri mənbənin göstərilməsini onunla əlaqədar daxil etməməyi qərara almışlar ki, o, xəbərdarlığın təsirini azalda bilər. Mənbənin göstərilməsinin tələb edildiyi hallarda, o, sıx-sıx sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlığın sonunda xəbərdarlığın öz mətnindən daha kiçik şriftlə yerləşdirilir. Son nəticədə əhəlinin hədəf yarımqrupları arasında Tərəflərin etibar və nüfuz kimi konkret cəhətləri mənbənin göstərilməsinin etibarını artırıb-artırmayacağını və ya təsiri azaldacağını müəyyən etməyə imkan verəcək.

Zəruri halda mənbə haqqında bəyanatda mötəbər ekspert mənbəni, məsələn, milli səhiyyə orqanını göstərmək lazımdır. Bəyanatın ölçüsü diqqəti yayındırmaması və məlumatın görünüşünü və təsirini azaltmaması üçün kiçik, lakin oxunuş üçün kifayət qədər böyük olmalıdır.

### **Komponentlər və ayrılan məhsullar haqqında informasiya**

Konvensiyanın 11.2-ci Maddəsində göstərilmişdir ki, 11.1(b)-ci Maddədə nəzərdə tutulmuş xəbərdarlıqlara əlavə olaraq bütün məlumatlarının hər qutusunda və qablaşdırılmasında, eləcə də belə məlumatların istənilən xarici qablaşdırılmasında və markalanmasında, milli orqanların təyin etdiyi kimi, bütün məlumatlarının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan məhsullar haqqında informasiya verilməlidir.

Tərəflərə bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsi zamanı hər qutuda və qablaşdırılmada bütün məlumatlarından ayrılan məhsulların müvafiq keyfiyyət xüsusiyyətlərinin göstərilməsini tələb etmək lazımdır. Belə bəyanatların nümunələri bunlar ola bilər: "Bu siqaretlərin üstüsündə benzol var, onun xərçəng yaratdığı məlumdur" və "Siqaretçəkmə sizi xərçəng yarıdan 60-dan çox kimyəvi maddənin təsirinə məruz qoyur". Tərəflərə eləcə də bu informasiyanın sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar və məlumatlar üçün istifadə edilməyən əsas markalanmış səthin sahələrində və ya alternativ markalanmış səthdə (məsələn, qablaşdırılmanın yan tərəflərində) yerləşdirilməsini tələb etmək lazımdır.

Tərəflər bütün məlumatlarının qablaşdırılmasında və markalanmasında bütünün komponentləri və onlardan ayrılan məhsulların kəmiyyət və keyfiyyət məlumatlarında təkid etməməlidirlər, bu bəyanatlar nəzərdə tuta bilər ki, bir ticarət markası digərindən az zərərliyə, məsələn, qatranın, nikotinin və ya karbon oksidinin tərkibi haqqında "Bu siqaretlərdə daha aşağı nitrozamin səviyyəsi var" kimi məlumatlar.

Yuxarıdakı üç bəndi 43-45-ci bəndlərlə əlaqəli təfsir etmək lazımdır.



## **QABLAŞDIRILMA VƏ MARKALANMA HAQQINDA SƏMƏRƏLİ TƏLƏBLƏRİN HAZIRLANMASI PROSESİ**

### **Məmulatların kateqoriyalarına baxılması**

Konvensiyanın 11.1(b)-ci Maddəsi tütün məmulatlarının hər qutusunun və qablaşdırılmasının üzərində və belə məmulatların istənilən xarici qablaşdırılmasında və markalanmasında sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların məzmununun təmin edilməsi üçün səmərəli tədbirlər qəbul etməyi və həyata keçirməyi hər bir Tərəfdən tələb edir. Məmulatların kiçik partiyalarını hazırlayan kompaniya və şirkətlər üçün və ya tütün məmulatlarının müxtəlif növləri üçün heç bir istisna mövcud olmamalıdır. Tərəflərə hər bir məmulatla bağlı sağlamlığa zərərli nəticələrdə fikirlərini daha yaxşı toplamaq üçün siqaretlər, siqarlar, tüstüsüz tütün, bidilər, qəlyan üçün tütün kimi müxtəlif növ tütün məmulatları üçün sağlamlığa zərər haqqında müxtəlif xəbərdarlıqların və məlumatların tələb edilməsinin zəruriliyini müzakirə etmək lazımdır.

### **Qablaşdırılmanın müxtəlif növləri**

Tərəflərə tütün məmulatlarının onların yurisdiksiyasında olan çox müxtəlif növ qablaşdırılmasının geniş başa düşülməsini təmin etmək və tənəkə qutular, qutular, kisələr, qapaqlı qutular, aralanan və ya qaldırılaraq açılan qapağa malik qələmdan formasında qutular, şəffaf bükmə, şəffaf qablaşdırılma və ya məmulatın bir vahidinin qablaşdırılması kimi hər növə və formaya malik qablaşdırılmanın üzərində sağlamlığa zərər haqqında təklif edilən xəbərdarlıqların və məlumatların necə tətbiq ediləcəyini göstərmək lazımdır.

### **Əhalinin yarımqruplara oriyentasiyası**

Tərəflərə əhalinin gənclər kimi ayrıca yarımqrupları üçün nəzərdə tutulmuş xəbərdarlıqlar işləyib hazırlamaq və sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların miqdarını və dəyişdirilməsini müvafiq tərzdə uyğunlaşdırmaq lazımdır.

### **Satışdan əvvəl testdən keçirilmə**

Mövcud vasitələrdən və vaxtdan asılı olaraq Tərəflərə əhalinin nəzərdə tutulmuş hədəf qrupları üçün sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün satışdan əvvəl test keçirilməsi imkanını müzakirə etmək lazımdır. Satışdan əvvəlki testdən keçirilmə əvvəlcədən görünməyən nəticələri, məsələn, siqaretçəkmənin qeyri-iradi artımını, eləcə də onların mədəniyyət baxımından uyğunluğunu qiymətləndirməyə imkan verə bilər. Tütün sənayesi ilə əlaqəsi olmayan vətəndaş cəmiyyətinin bu prosesə öz köməyini təklif etmə imkanını müzakirə etmək lazımdır. Son nəticədə satışdan əvvəlki testdən keçirilmə daha gec mərhələdə qanunverici tədbirlərin dəyişdirilməsi ilə müqayisədə daha ucuz ola bilər.

Tərəflərə satışdan əvvəlki testdən keçirilmənin davamlı, mürəkkəb və bahalı olmamasını nəzərə almaq lazımdır. Dəyərli informasiyanı hədəf əhalinin sadə, yığcam qruplarından və ya tez və ucuz alternativ olan internet vasitəsilə məsləhətləşmənin köməyi zamanı əldə etmək olar. Həyata keçirilmədə lazımsız ləngimədən qaçmaq üçün satışdan əvvəlki testdən keçirilmə qanunverici tədbirlərin hazırlanması ilə paralel aparıla bilər.



## **Əhalinin məlumatlandırılması və iştirakı**

Tərəflərə əhalini sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların tətbiq edilməsi təklifləri haqqında məlumatlandırmaq lazımdır. İctimai dəstək sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların tətbiq edilməsində Tərəflərə kömək edəcək. Bununla belə Tərəflərə əhalinin məlumatlandırılmasının və iştirakının Konvensiyanın həyata keçirilməsində lazımsız ləngimələr yaratmamasını təmin etmək lazımdır.

## **İnformasiyanın verilməsi üzrə fəaliyyətin dəstəklənməsi**

Sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların tətbiq edilməsi əhalinin daha geniş, davamlı məlumatlandırılması və maarifləndirilməsi kompaniyaları ilə əlaqələndirilən zaman daha səmərəli olur. Kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılma sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların maarifləndirici təsirini artırma bildiyi üçün bu vasitələrə vaxtında informasiya təqdim etmək lazımdır.

## **QABLAŞDIRILMA VƏ MARKALANMA HAQQINDA EFEKTİV MƏHDUDİYYƏTLƏRİN HAZIRLANMASI**

### **Yanlış fikrə aparan və ya yalançı qablaşdırılma və markalanmanın qarşısının alınması**

Konvensiyanın 11.1(a)-ci Maddəsində göstərilmişdir ki, Tərəflər öz milli qanunvericiliklərinə uyğun effektiv tədbirlər qəbul edir və həyata keçirirlər ki, bütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması bütün məmulatının satışını istənilən yalan, yanıltma və ya aldatma yolu ilə stimullaşdırmaz, bütün məmulatının xarakterik xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri, təhlükəlilik və ya ondan ayrılan məhsullar ilə bağlı yanlış təəssürat yaradan istənilən termin, təsvir, ticarət markası, rəməz və ya hər hansı digər işarə də daxil olmaqla, müəyyən bütün məmulatının digər bütün məmulatından az zərərli olması barədə birbaşa və ya dolay yanlış təəssürat yaranmasını. Bunlar "aşağı qatran tərkibli", "yüngül", "çox yüngül" və ya "yumşaq" kimi terminləri əhatə edə bilər; bununla belə həmin siyahı tam deyil, təqribidir. Tərəflər 11.1(a)-ci Maddə üzrə öhdəliklərini yerinə yetirərkən göstərilən terminlərin qadağan edilməsi ilə məhdudlaşmırlar, lakin həm də istənilən dildə istehlakçıları aldatmağa aparıb çıxaran "ekstra", "ultra" kimi və onlara bənzər terminləri qadağan etməlidirlər.

Tərəflərə qablaşdırılma və markalanmanın üzərində qatran, nikotin və karbon oksidi kimi ayrılan məhsullara dair rəqəmlərin təsvirini, o cümlədən firmanın və ya ticarət markasının hissələrini qadağan etmək lazımdır. Qatranın, nikotinin və karbon oksidinin ayrılması haqqında "siqaret çəkən məhsulun" köməyi ilə əldə edilmiş məlumatlar insana təsir haqqında inandırıcı qiymət vermir. Bundan əlavə belə inandırıcı epidemioloji və elmi məlumatlar yoxdur ki, "siqaret çəkən məhsulun" köməyi ilə əldə edilmiş tüstü ilə ayrılan zəif tərkibli məhsullara malik siqaretlər belə məhsulların daha artıq tərkibinə malik siqaretlərdən az zərərliyədir. Ayrılan qatran və nikotinin göstərilən tərkibinə malik siqaretlərin marketinqi belə siqaretlərin daha az zərərli olması barədə yanlış bir qənaətə gətirib çıxarmışdır.



Tütün məmulatlarından istifadənin istənilən vaxt təhlükəsiz olması nəticəsinə gələrək istehlakçıların aldandığı və ya yalan məlumatlandığı hallarda Tərəflərə tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında və markalanmasında yararlılıq müddətinin sona çatma tarixinin göstərilməsinin qarşısını almaq lazımdır.

### **Sadə qablaşdırılma**

Tərəflərə standart rəng və qarniturla təsvir edilmiş ticarət adı və məmulatın adı (sadə qablaşdırılma) istisna olmaqla, qablaşdırılma üzərində loqotiplərin, firma təsvirlərinin rənglərinin və ya təbliğat məlumatının yerləşdirilməsinin məhdudluğu və ya qadağan edilməsi üçün tədbir görülməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Bu, sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların görünüşünü və effektivliyini artırır, belə məlumatlardan diqqətin yayınmasının qarşısını ala və bəzi məhsulların digərlərindən az zərərli olması təəssüratı yaradan qablaşdırılma haqqında sənaye dizaynı metodlarından istifadə etməyə imkan verməyə bilər.

## **HÜQUQİ TƏDBİRLƏR**

### **Hazırlanma**

Tərəflərə tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması haqqında hüquqi tədbirlərin hazırlanması zamanı kimin inzibati məsuliyyət daşıyacağı, riayət edilmənin təmin olunmasına və hüquqi tədbirlərin tətbiqinə mövcud yanaşmalar və hökumətin iştirak səviyyəsi və ya səviyyələri kimi məsələləri müzakirə etmək lazımdır.

### **İnzibati idarəetmə**

Tərəflərə tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması haqqında tədbirlərin həyata keçirilməsinə nəzarətə görə məsuliyyət daşıyan orqan və ya orqanları təyin etmək lazımdır. Tərəflər tütünü qarşı mübarizə məsələlərinə görə məsuliyyət daşıyan səhiyyə orqanının hüquqi tədbirlər vasitəsilə inzibati idarəetməyə də cavabdeh olmasını təmin etməlidirlər. İnzibati idarəetməyə hökumətin digər sektoru məsuliyyət daşdığı halda, müvafiq səhiyyə orqanı markalanma barədə spesifikasiyanı təqdim etməlidir.

### **Məmulatların əhatə olunması**

Tərəflərə Konvensiyanın 11-ci Maddəsi ilə əlaqədar bütün müddəaların, eləcə də onların yurisdiksiyası hüduqlarında satılan bütün tütün məmulatlarına tətbiq edilməsinə və ölkə daxilində istehsal edilən və idxal edilən və ya Tərəfin yurisdiksiyası daxilində rüsumsuz ticarət üçün nəzərdə tutulan məmulatlar arasında heç bir fərqi qoyulmamasını təmin etmək lazımdır. Tərəflərə ixrac edilən məhsullara tətbiq ediləcək tədbirlərin tətbiq ediləcəyi şəraitləri müzakirə etmək lazımdır.

### **Xərclər**

Tərəflərə qablaşdırılmanın üzərində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların yerləşdirilməsinin, eləcə də komponentlər və ayrılan məhsullar haqqında informasiyanın xərclərinin tütün sənayesi tərəfindən ödənilməsinə təmin etmək lazımdır.

## **Məsuliyyət**

Konvensiyanın 19-cu Maddəsinə uyğun olaraq Tərəflərə, tütündən istifadə və bütün tüstüsünün təsiri nəticəsində sağlamlıq üçün yaranan təhlükələr haqqında istehlakçıların xəbərdar edilməsi üzrə öhdəlik və bununla məhdudlaşmayan öhdəliklər də daxil olmaqla, sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların təbiiq edilməsinin və ya bütün məmulatı haqqında istənilən digər informasiyanın verilməsi tələbinin bütün sənayesini heç bir öhdəlikdən azad etmədiyini və onu azaltmadığını aydın göstərəcək müddəaların daxil edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır.

## **Konkret müddəalar**

Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlara və məlumatlara dair tələblərdən bütün məmulatları istehsalçıların və idxalçıların yayınmasının mümkünlüyünü məhdudlaşdırmaq, eləcə də bütün məmulatları arasında uyğunsuzluğun qarşısını almaq üçün hüquqi tədbirlərdə aydın və ətraflı spesifikasiyanın göstərilməsini təmin etmək lazımdır. Tərəflərə belə tədbirlərin hazırlanmasında, xüsusilə aşağıdakı siyahını müzakirə etmək lazımdır:

- qablaşdırılma və məmulatlar (37-ci bəndə müraciət etmək xahiş edilir); əgər dil birdən çoxdursa, mətnin müxtəlif dillərdə yerləşdirilməsi də daxil olmaqla, qablaşdırılmanın üzərində sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların məcburi mətnində və komponentlər və ayrılan məhsullar haqqında informasiyalarda istifadə edilən dillər;
- sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların, onların eyni vaxtda başlanma sayı daxil olmaqla, dəyişdirilmə təcrübəsi və müddətləri, eləcə də sağlamlığa zərər haqqında yeni xəbərdarlıqların və məlumatların meydana çıxmasının keçid dövrlərinin və son müddətlərinin dəqiq göstərilməsi;
- pərakəndə qablaşdırılmalar üzərində sağlamlığa zərər haqqında eyni xəbərdarlıqların və məlumatların əldə olunması üçün, sadəcə hər markalı malın ailəsi üçün deyil, həm də qablaşdırmanın hər ölçüsü və növü üzrə markalı mallar ailəsi dairəsində hər marka üçün bölüşdürülmə praktikası;
- sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların mətni, şəkilləri və piktoqramları faktiki olaraq qablaşdırılmanın üzərində olduğu kimi (yerin, tərtibatın, ölçünün, rəngin, şriftin, tərkibin, çapın keyfiyyətinin göstərilməsi də daxil olmaqla), eləcə də daxili və xarici əlavələrdə və daxili məlumatlarda təqdim edilməlidir;
- əgər məqsədəuyğundursa, bütün məmulatlarının müxtəlif növləri üçün sağlamlığa zərər haqqında müxtəlif xəbərdarlıqlar və məlumatlar; zəruri halda, yer, mətn və şrift də daxil olmaqla, mənbənin göstərilməsi (sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlara və məlumatlara oxşar ətraflı göstərişlər); və



- Konvensiyanın 11.1(a)-ci Maddəsinə uyğun olaraq satışın uydurma, aldatmağa aparıb çıxaran və ya yalan, yaxud qeyri-düzgün təəssürat yaradan üsulların köməyi ilə stimullaşdırılmasının qadağan edilməsi.

### **Arayış sənədi**

Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında bütün xəbərdarlıqların və məlumatların qablaşdırılma üzərində necə təqdim edilməli olduğu yüksək keyfiyyətli vizual nümunələrinin daxil olduğu "arayış sənədinin" təqdim edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Belə arayış sənədi hüquqi tədbirlərin dürüst ifadə edilməsi kifayət qədər aydın olmadığı hallarda xüsusilə dəyərlidir.

### **Yapışan etiketlər və bükmələr**

Tərəflərə tütün istehsalçılarınun yapışqanlı etiketlərinin, yarlıqlarının, qutularının, bükmələrinin, gilzlərinin, örtüklərinin və təbliğata dair yerləşdirilən daxili və xarici əlavələrinin sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqları və məlumatları örtməməsini, onların qarşısının alınmamasını və mane olmamasını təmin etmək lazımdır. Məsələn, yapışqanlı etiketlərə, onları çıxarmağın mümkün olmadığı hallarda və siqaretlərdən fərqli digər malların saxlanıldığı metal və ağac konteynerlərdə istifadə edildiyi hallarda icazə vermək olar.

### **Yerinə yetirilməyə görə hüquqi məsuliyyət**

Tərəflərə tütün məmulatlarının istehsalçıları, idxalçıları, topdan və pərakəndə ticarət müəssisələrinə qablaşdırılma və markalanma üzrə tədbirlərə əməl edilməsinə görə hüquqi məsuliyyət daşımalarını göstərmək lazımdır.

### **Cəzalar**

Qanuna əməl edilməməsinin qarşısının alınması üçün Tərəflərə qanun pozuntusunun ağırlığı ilə ölçülən və qanun pozuntusunun təkrarlanmasından asılı olan bir sıra cərimələrin və ya cərimə sanksiyalarının göstərilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır.

Tərəflərə cəzaların ifadə edilməsini və tətbiqini, eləcə də işlərin aparılmasına dair lisenziyaların və ixrac lisenziyalarının müvəqqəti geri alınmasını, məhdudlaşdırılmasını və ləğv edilməsini nəzərdə tuta bilən, Tərəflərin hüquq sistemində və mədəni şərtlərinə uyğun istənilən digər cəzanın tətbiq edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır.

### **Qanunun tətbiqi sahəsində səlahiyyətlər**

Tərəflərə, tələblərə uyğun gəlməyən məmulatların müsadirəsi və məhv edilməsi də daxil olmaqla, tələblərə uyğun gəlməyən tütün məmulatlarının geri qaytarılması və belə geri qaytarılma ilə əlaqədar bütün xərclərin ödənilməsi, eləcə də zəruri hesab edilən istənilən sanksiyanın qoyulması səlahiyyətləri vasitəsilə pozanların cəzalandırılması üçün qanunu tətbiq edən orqana səlahiyyətlərin verilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Bundan başqa Tərəflər pozanların adlarını və onların qanun pozuntularının xarakterini aşkar ifşa etmək imkanına malik olmalıdırlar.

## **Tədarükün başlanğıcının ən gecikmiş müddəti**

Hüquqi tədbirlərdə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların vaxtında tətbiqinin təmin olunması üçün konkret son müddət göstərilməlidir ki, bundan sonra istehsalçılar, idxalçılar, topdansaş və pərakəndə ticarət müəssisələri yalnız yeni tələblərə uyğun gələn bütün məhsullarını təchiz edə bilərlər. Ayrılan vaxtın istehsalçılara və idxalçılara yalnız yeni qablaşdırılmaların buraxılmasını təşkil etməyə imkan verilmək üçün kifayət etməsi lazımdır. Əksər şəraitlərdə hüquqi tədbirlərin görülməsi anından başlayaraq 12 aylıq müddət kifayətdir.

## **Yenidən baxılma**

Tərəflərə bütün məlumatlarının qablaşdırılması və markalanması barədə hüquqi tədbirlərin hazırlanmasının birdəfəlik tədbir olmamasını qəbul etmək lazımdır. Hüquqi tədbirlər yeni faktların meydana gəlməsi və sağlamlığa zərər haqqında əvvəlki xəbərdarlıqların və məlumatların köhnəlməsi ilə əlaqədar vaxtaşırı yenidən baxılmalı və təzələnməlidir. Vaxtaşırı yenidən baxılma və təzələnmə zamanı Tərəflərə qablaşdırılma və markalanma haqqında özünün tədbirlər hazırlama təcrübəsini, digər yurisdiksiyaların təcrübəsini və bu sahədə sənayenin praktikasını nəzərə almaq lazımdır. Belə yenidən baxılma və təzələnmə zəif yerləri və boşluqları müəyyən etməyə kömək edə bilər, eləcə də belə tədbirlərin formalaşmasının dəqiqləşdirilməsi tələb edilən sahələri aydınlaşdırma bilər.

## **İCRANIN TƏMİN EDİLMƏSİ**

### **İnfrastruktur və büdcə**

Tərəflərə tələblərə riayət edilməsi və onların yerinə yetirilməsi üzrə fəaliyyət üçün zəruri infrastrukturun mövcudluğunun təmin edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Tərəflər həm də belə fəaliyyət üçün büdcəni nəzərdən keçirməlidirlər.

### **Strategiyalar**

Riayət edilmənin gücləndirilməsi üçün Tərəflərə iştirakçıları qanunun tələbləri barədə o qüvvəyə minənədək məlumatlandırmaq lazımdır. Müxtəlif strategiyalar müxtəlif iştirakçılar, məsələn, bütünün istehsalçıları, idxalçıları və pərakəndə ticarətçiləri ilə əlaqədar olaraq tələb edilə bilər.

Tərəflərə qablaşdırılma və markalanma barədə qanunun tələblərinə riayət edilməsinin təmin olunması üçün istehsal və idxal üzrə müəssisələrdə, eləcə də satış məntəqələrində bütün məlumatlarının müntəzəm seçmə yoxlamalarının aparılması üçün inspektorlardan və agentlərdən istifadə edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Əgər artıq müvafiq obyektlərin tələb edilən yoxlamalarının aparılması üçün genişləndirilə bilən mexanizmlər varsa, yeni yoxlama sisteminin yaradılmasına ehtiyac olmaya bilər. Tətbiq edilə bilən halda iştirakçılara məlumat vermək lazımdır ki, bütün məlumatları satış yerlərində müntəzəm seçmə yoxlamalara məruz qalacaq.

### **Riayət edilməməyə qarşı reaksiya**

Tərəflərə tədbir görmək lazımdır ki, onların icranın təmin edilməsi üzrə orqanları riayət edilməmə halına tez və həlledici münasibət göstərmək üçün hazır olsunlar. İlk hallara 87



qarşı güclü, vaxtında aparılan tədbirlər anlaşılmanı təmin edəcək ki, riayət edilmə məcburidir və gələcəkdə icranın təmin olunmasına imkan yaradacaq. Tərəflərə, riayət edilməmənin araşdırılacağı və tədbirlər görüləcəyi barədə aydın məlumatı göndərmək üçün, təmin edilmə üzrə hərəkətlərin açıq verilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır.

### **Riayət etməmə halları haqqında məlumatlar**

Tərəflərə pozuntu halları barədə məlumat verilməsi və sonradan qanuna riayət edilməyə kömək üçün əhalinin həvəsləndirilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Qanuna riayət edilməməsinin güman edilən halları barədə məlumat verilməsi üçün icranın təmin edilməsi üzrə əlaqə məntəqəsinin yaradılması məqsəduyğun olardı. Tərəflər güman edilən halların araşdırılmasını və onların vaxtında və diqqətlə öyrənilməsinə təmin etməlidirlər.

### **QABLAŞDIRILMA VƏ MARKALANMAYA MÜNASİBƏTDƏ TƏDBİRLƏRİN MONİTORİNQİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

Tərəflərə nəticələrin qiymətləndirilməsi, eləcə də hansı sahələrdə yaxşılaşdırmanın zəruri olduğunu meydana çıxarmaq üçün qablaşdırılma və markalanma barədə monitorinqin və özlərinin tədbirlərinin qiymətləndirilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Monitorinq və qiymətləndirmə həm də digər Tərəflərin qablaşdırılma və markalanma barədə öz tədbirlərini həyata keçirmələri üzrə nəzərdə tutulmuş səylərinə kömək edə biləcək faktiki məlumatların əldə edilməsinə kömək edir.

Tütün sənayesinin riayət edilməsinin monitorinqinə hüquqi tədbirlərin qüvvəyə minməsindən dərhal sonra başlanılması və bunun ardınca daimi aparılması lazımdır.

### **Əhaliyə təsir**

Qablaşdırılma və markalanma haqqında tədbirlərin əhalinin hədəf qruplarına təsirini qiymətləndirmək vacibdir. Tərəflərə belə aspektlər üzrə ölçümlərin aparılmasının mümkünlüyünü öyrənmək lazımdır: sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların görünən olması, başa düşülməsi, inanılması, məlumatlılıq, yadda saxlanması və fərdi uyğunluğu, tibbi-sanitariya bilikləri və risklərin mənimsənilməsi, davranışı dəyişmək niyyəti və davranışın faktiki dəyişməsi.

### **Baza və növbəti tədbirlər**

Tərəflərə qablaşdırılma və markalanma haqqında tədbirlərin təsirinin qiymətləndirilməsi üçün strategiyaların qəbul edilməsinin mümkünlüyünü həm onların praktiki tətbiq edilməsindən əvvəl və həm də sonra müntəzəm vaxt intervalları ilə müzakirə etmək lazımdır.

### **Resurslar**

Tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması haqqında tədbirlərin qiymətləndirilməsi üzrə fəaliyyətin miqyasları və mürəkkəbliyi müxtəlif Tərəflərdə müxtəlif olacaq və məqsədlərdən, mövcud resurslardan və təcrübədən asılı olacaq.

## **Nəticələrin yayılması**

Tərəflərə riayət edilmənin monitorinqi və təsirin qiymətləndirilməsinin gedişində əldə edilmiş nəticələrin çap edilməsi və ya digər Tərəflərə və əhaliyə təqdim edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır.

## **BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ**

Beynəlxalq əməkdaşlıq tütünə qarşı mübarizə kimi belə vacib, daimi dəyişən sahədə əhəmiyyətli məna daşıyır. İnkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid iqtisadiyyatlı ölkələr olan Tərəflərin tələbatına xüsusi diqqət yetirərək, Konvensiyanın bir sıra maddələri həyata keçirilmənin inkişafına kömək etmək üçün informasiya və təcrübə mübadiləsini nəzərdə tutur. 22-ci Maddənin tələb etdiyi kimi, Tərəflər arasında elmi-texniki və hüquqi təcrübənin və texnologiyanın ötürülməsinə kömək üçün əməkdaşlıq Konvensiyanın 11-ci Maddəsinin həyata keçirilməsini bütün dünyada gücləndirəcək. Belə əməkdaşlığın nümunələrindən biri sağlamlığa zərər haqqında özünün illüstrasiya edilmiş xəbərdarlıqlarını istifadə etməyə can atan digər yurisdiksiyalara Tərəflərin tez, sadə və əvəzsiz lisenziyalar təqdim etməsi olacaq. Beynəlxalq əməkdaşlıq həm də tütün məmulatları haqqında ardıcıl və dəqiq informasiyanın qlobal miqyasda yayılmasının təmin edilməsinə kömək edəcək.

Tərəflərə qablaşdırılma və markalanma haqqında tədbirlərə qarşı tütün sənayesinin arqumentlərinə müqavimət üzrə hüquqi və digər təcrübənin mübadiləsinə səy göstərmək lazımdır.

Tərəflərə Konvensiyanın 21-ci Maddəsinin yerinə yetirilməsində qablaşdırılma və markalanma ilə əlaqədar beynəlxalq təcrübə biliyinin yayılması üçün digər Tərəflərin hesabatlarını müzakirə etmək lazımdır.







# Maddə 12

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri





## TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 12-ci MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ

MAARİFLƏNDİRMƏ, İNFORMASIYANIN ÖTÜRÜLMƏSİ, ƏHALİNİN HAZIRLANMASI VƏ  
MƏLUMATLANDIRILMASI

### RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİN MƏQSƏD, MƏSƏLƏLƏR VƏ ƏSAS MÜDDƏALARI

#### Məqsəd

Hazırkı rəhbər prinsiplərin məqsədi Tərəflərə onların 12-ci Maddə və Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər müvafiq maddələri üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirməsində köməklik göstərilməsindən ibarətdir. Onlarda tütünə qarşı mübarizə ilə bağlı məsələlər üzrə əhalinin məlumatlılığını artıran maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahələrində səylərin effektivliyinin artırılması üzrə tədbirlər təklif edilir. Bu rəhbər prinsiplər müqavilənin şərtlərinin yerinə yetirilməsi məqsədi ilə hesabatlılığın yüksək standartlarının yaradılması üçün, eləcə də maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığın köməyi ilə əhalinin sağlamlığının mümkün ən yüksək səviyyəsinə nail olunmasında Tərəflərə köməklik göstərilməsi üçün mövcud elmi əsaslı məlumatlar, ən yaxşı praktika və Tərəflərin təcrübəsinə əsaslanmışdır. Tərəflər, eləcə də Konvensiyanın 2.1-ci Maddəsinə uyğun olaraq Konvensiya və onun protokollarının tələblərindən və ya hazırkı rəhbər prinsiplərdə təklif edilənlərdən başqa istənilən zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsinə görə həvəsləndirilir.<sup>1</sup>

#### Məsələlər

Rəhbər prinsiplərin məsələləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- (a) tütün istehsalı,<sup>2</sup> tütün istehlakı və tütün tüstüsünün təsirinin səhiyyə, sosial, iqtisadi və ekoloji nəticələri məsələləri üzrə uğurlu maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və əhalinin hazırlığı üçün zəruri olan əsas qanunverici, icraedici, inzibati, maliyyə və digər tədbirləri müəyyən etmək;
- və
- (b) belə tədbirlərə dəstək üçün zəruri olan stabil ehtiyatlardan ibarət infrastrukturların yaradılmasında Tərəflər üçün elmi məlumatlara və/və ya yaxşı təcrübəyə əsaslanan rəhbərliyi təmin etmək

<sup>1</sup>Tərəflərə bu rəhbər prinsiplərlə əhatə olunmuş mövzular üzrə məlumatların sonrakı mənbələri verildiyi Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının internet sahifəsinə (<http://www.who.int/fctc/>) müraciət etmək tövsiyə edilir.

<sup>2</sup>Becərilmə, istehsal və marketinq daxil olmaqla..



## **Rəhbər prinsiplər**

12-ci Maddənin həyata keçirilməsinin əsasında aşağıdakı rəhbər prinsiplər durur.

- (i) *İnsanın əsas hüquq və azadlıqlarına riayət edilməsi.* İnsanları maarifləndirmək, onları məlumatlandırmaq və tütünə qarşı mübarizənin zəruriliyini, tütünün istehsalının, istehlakının və tütün tütüsünün təsirinin zərərini, eləcə də tütün sənayesinin tütünə qarşı mübarizə üzrə səylərin sarsıdılmasına yönəlmiş strategiya və təcrübəsini əhalinin dərk etməsinin yüksək səviyyədə təmin olunması üçün hazırlıq aparmaq öhdəliyi Konvensiyadan irəli gəlir və insanın əsas hüquq və azadlıqlarını əks etdirir. Bura, onlarla məhdudlaşmayaraq, *yaşamaq hüququ, sağlamlığın mümkün ən yüksək səviyyəsi hüququ və təhsil hüququ daxildir.*<sup>3</sup> 12-ci Maddənin mandatu bütün tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasında geniş əks olunmuşdur.<sup>4</sup>
- (ii) *Əsas hüquq və azadlıqlar üçün təhlükələrdən müdafiə.* Hökumətlər ayrı-ayrı insanların onların əsas hüquq və azadlıqları üçün təhlükələrdən müdafiəsi üçün effektiv qanunverici, icraedici, inzibati və digər tədbirləri qəbul etməli və həyata keçirməlidirlər.<sup>3,4</sup>
- (iii) *Hərtərəfli çoxsektorlu yanaşma.* Yeni və alternativ məhsullar və onların zəif qruplara mümkün təsiri daxil olmaqla, bütün tütün məmulatlarının istehlakının zərəri, eləcə də tütün sənayesinin tütünə qarşı mübarizə üzrə səylərin sarsıdılmasına yönəlmiş strategiya və təcrübəsi haqqında maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və əhalinin məlumatlandırılmasının effektiv proqramları, bütün bunlar Konvensiyanın 4.4 və 5.2-ci Maddələrində göstəriləyi kimi hərtərəfli, çoxsektorlu yanaşma tələb edir.
- (iv) *İctimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesindən müdafiəsi.* Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsində göstəriləyi və daha sonra 5.3-cü Maddənin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində, o cümlədən 1-ci rəhbər prinsipdə işlənilən hazırlanmış kimi ictimai səhiyyə siyasəti və proqramlarının işlənilən hazırlanması və həyata keçirilməsi tütün sənayesinin kommertiya və korporativ

<sup>3</sup>Bu hüquqlar bir çox beynəlxalq hüquqi sənədlərdə tanınmışdır (İnsan hüquqlarının ümumi deklarasiyasının 3 və 25-ci Maddələri, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Nizamnaməsinin Preambulası, Uşaq hüquqları haqqında konvensiya, Qadınlara qarşı bütün ayrı-seçkililiyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında konvensiya və İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq pakt daxil olmaqla), Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının preambulasına rəsmi daxil edilmiş və bir çox ölkələrin konstitusiyalarında tanınmışdır. Təhsil hüququ İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq paktın 13-cü Maddəsində və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqtisadi və sosial şurasının 13 nömrəli ümumi kommentarisində göstərilmişdir (E/C.12/1999/10).

<sup>4</sup>Bu hüquqlara Çərçivə Konvensiyasının aşağıdakı Maddələrində baxılır: Maddə 2 (Hazırkı Konvensiya və digər müqavilələr və hüquqi sənədlər arasında əlaqə), Maddə 3 (Məqsəd), Maddə 4 (Rəhbər prinsiplər), Maddə 5 (Ümumi öhdəliklər), Maddə 8 (Tütün tütüsünün təsirindən qorunma), Maddə 10 (Tütün məmulatlarının tərkibinin açıqlanmasının nizamlanması), Maddə 11 (Tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanması), Maddə 14 (Tütündən asılılığa və tütündən istifadənin dayandırılmasına aid tələbatın azaldılması üzrə tədbirlər), Maddə 17 (İqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli fəaliyyətin alternativ növlərinə dəstək), Maddə 18 (Ətraf mühitin və insanların sağlamlıqlarının mühafizəsi), Maddə 19 (Məsuliyyət), Maddə 20 (Elmi tədqiqatlar, epidemioloji nəzarət və məlumat mübadiləsi), Maddə 21 (Hesabatlılıq və məlumat mübadiləsi) və Maddə 22 (Elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq və müvafiq təcrübənin verilməsi).

maraqlarından qorunmalıdır.

- v) *Elmi əsaslandırılmış<sup>5</sup> məlumatlar və ən yaxşı təcrübə.* Elmi əsaslandırılmış məlumatlar və ən yaxşı təcrübə hər bir ölkənin şəraitlərinə uyğun olaraq əhalinin tütünə qarşı mübarizə ilə bağlı məsələlər üzrə məlumatlandırılmasına yönəldilmiş maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində proqramların işlənilib hazırlanması, idarə edilməsi və həyata keçirilməsi üçün başlıca əhəmiyyət kəsb edir. Əgər ehtiyatlar imkan verirsə, belə proqramlar Konvensiyanın 20 və 22-ci Maddələrində göstəriləndiyi kimi yerli, milli/federal, regional və/və ya beynəlxalq səviyyələrdə ciddi ilkin testləşdirməyə məruz qalmalıdır.
- vi) *Beynəlxalq əməkdaşlıq.* Beynəlxalq əməkdaşlıq və qarşılıqlı dəstək Tərəflərin, Konvensiyanın 4.3, 5.5, 20 və 22-ci Maddələrində təsvir edildiyi kimi, maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində proqramların işlənilib hazırlanması, idarə edilməsi və həyata keçirilməsi üzrə imkanlarının gücləndirilməsi üçün əsaslı və zəruridir. Elmi əsaslandırılmış nəticələr və daha yaxşı təcrübə müntəzəm olaraq aşkarlanmalı və tətbiq edilməli və Tərəflər arasında mübadilə edilməlidir.
- vii) *Normaların dəyişdirilməsi.* Sosial, ekoloji və mədəni normaları və tütün məmulatlarının istehlakına yol verilmənin, tütün tüstüsünün təsirinin və tütün və tütün məmulatlarının becərilməsi, istehsalı, marketinqi və satışının ayrı-ayrı aspektlərinin qəbul edilməsini dəyişdirmək vacibdir.
- viii) *Ehtiyatların adekvatlığı.* Konvensiyanın 5.6 və 26-cı Maddələrində ifadə edildiyi kimi lazımı hallarda maliyyələşdirmənin ikitərəfli və çoxtərəfli mexanizmlərindən istifadə etməklə maarifləndirmənin, məlumatın ötürülməsinin hərtərəfli çoxsektorlu proqramlarına və əhalinin məlumatlılığının artırılmasının digər proqramlarına dəstək üçün adekvat ehtiyatların mövcudluğunu təmin etmək vacibdir.
- ix) *Məlumatların bütün insanlara ötürülməsi.* Təmin etmək vacibdir ki, hər bir insan məlumatlı olsun və sağlamlıq üçün zərərli nəticələr, istehsalatın, tütünün istehlakının və tütün tüstüsünün təsirinin sosial-iqtisadi və ekoloji nəticələri barədə dəqiq və hərtərəfli məlumatı; tütün istifadəsinin dayandırılmasının və

<sup>5</sup>“Elmi əsaslandırılmış” termini maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq üzrə fəaliyyət və proqramlara dair etibarlı və əsaslı biliklərin əldə olunması üçün ciddi, sistemlik və obyektiv metodologiyaların istifadəsinə aiddir. Belə elmi tədqiqatların aparılması bu halda: (a) faktiki məlumatlar istifadə edilən düşüncələrin məntiqi zəncirinin işlənilib hazırlanması; (b) qoyulmuş məsələlərə uyğun metodları; (c) etibarlı və ümumiləşdirilə bilən nəticələr verən mücərrəd və ya eksperimental hesablamaları və vasitələri; (d) nəticələrin dəstəklənməsi üçün adekvat məlumatları və təhlili; (e) prosedür və nəticələrin, yayıla bildiyi əhalinin göstərilməsi daxil olmaqla, dəqiq və hərtərəfli izahını; (f) kollegial müzakirənin peşəkar normalarına riayət edilməsini; (g) elmi biliklərə kömək üçün nəticələrin yayılmasını; (h) təkrar təhlil, replikasiya və əsas kimi nəticələrin istifadə imkanları üçün məlumatlara açılanlığı; (i) qərəzsiz yanaşma və ümumi tarazlıq daxil olmaqla, tədqiqatların etikasına riayət edilməsini; və (j) tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarından asılı olmağa tələb edir.



tütündən azad həyatın üstünlükləri barədə; eləcə də Konvensiyanın 4.1 və 12-ci Maddələrində ifadə edildiyi kimi tütün sənayesi ilə bağlı müxtəlif məlumatları əldə edə bilsin.

- x) *Əsas fərqlərin müzakirə edilməsi.* Əhalinin gender, yaş, din, mədəniyyət, təhsil, sosial-iqtisadi status, savadlılıq və əlilliklə bağlı qrupları arasında əsas fərqlərin müzakirə edilməsi tütünə qarşı mübarizə üçün maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi zamanı birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir.
- xii) *Vətəndaş cəmiyyətinin fəal iştirakı.* Vətəndaş cəmiyyəti ilə fəal iştiraklılıq və əməkdaşlıq, Konvensiyanın 4.7-ci Maddəsində göstərilədiyi kimi, hazırkı rəhbər prinsiplərin həyata keçirilməsi üçün vacibdir.

## **ƏHALİNİN MƏLUMATLILIĞININ ARTIRILMASI ÜÇÜN İNFRASTRUKTURUN TƏMİN EDİLMƏSİ**

### **Ümumi məlumat**

Əhalinin tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə məlumatlandırılması sosial dəyişikliklərin təmin edilməsi üçün vacibdir. Ona görə əhalinin məlumatlılığının artırılmasının kommunikasiya vasitələri tütünün istehlakı və tütün tütüsünün təsiri ilə bağlı davranış normalarının dəyişməsi üçün vacibdir. Tütünə qarşı mübarizənin hərtərəfli proqramlarına əhalinin məlumatlandırılmasının üç əsası olan maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq üçün elmi əsaslı vasitələr daxildir.

Əhalinin məlumatlılığının artırılması üçün infrastruktur maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığın davamlı proqramlarının təmin olunması üçün zəruri olan təşkilati strukturlara və potensiala aiddir.

O, biliklər əldə olunması, məqsədli fərdi qruplar üçün faydalı və aydın xəbərlərdə tədqiqatların və yaxşı təcrübənin nəticələrinin dəyişdirilməsi, müvafiq xəbərlərin ötürülməsi və sonra bu xəbərlərin biliklərə, mövqelərə və davranışlara dair nəticələrə təsirinin monitorinqinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan vasitə və ehtiyatları təmin edir.

İnfrastruktur effektiv milli koordinasiya mexanizmləri və ya koordinatorlara əsaslanaraq, həm şəhərlərdə, həm də kənd rayonlarında olduğu kimi əhalinin müxtəlif qruplarına çatmağın təmin edilməsi üçün ənənəvi strukturlar daxil olmaqla, yerli, milli/federal və regional xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

## **Tövsiyə<sup>6</sup>**

Tütün istehlakı və tütün tüstüsünün təsirinin qarşısını almaq və ləğv etməkdən ötrü Tərəflər maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığa dəstək üçün infrastrukturunu yaratmalı və əhalinin məlumatlılığının artırılması və sosial dəyişikliklərə kömək üçün onun effektiv istifadəsini təmin etməlidirlər.

## **Praktik hərəkətlər<sup>7</sup>**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan fəaliyyətlərə başlamalıdır.

Konvensiyanın 5.2 (a) Maddəsinə uyğun olaraq koordinasiya mexanizmi yaratmaq və ya koordinator təyin etmək. Tütünə qarşı mübarizənin ümumi strategiyaları çərçivəsində Konvensiyanın 12-ci Maddəsinə əsaslanan tütünə qarşı mübarizə proqramlarının yaxşı planlaşdırılması, idarə olunması və adekvat maliyyələşdirilməsini təmin etmək üçün onun rolunu müəyyənləşdirmək. Belə koordinasiya mexanizmi və ya koordinator maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramlarının praktik həyata keçirilməsində, konkret məsələlərin qoyulması və onların yerinə yetirilməsinin və nəticələrinin sonrakı monitorinqi və qiymətləndirilməsi vasitəsi ilə stimullaşdırıcı, koordinasiya edən və köməkçi rol oynamaqdadır.

Tütünə qarşı mübarizə sahəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığa cavabdeh şəxslər, orqanlar və ya müəssisələri göstərmək və hökumət orqanları daxilində və onlar arasında əməkdaşlığın təmin edilməsi üçün iştirak edən hökumət və qeyri-hökumət orqanlarının rolunu müəyyən etmək (təhsil, elm, sağlamlığın qorunması və istehlakçıların maraqları, maliyyə və gömrük, iqtisadiyyat və texnika nazirlikləri kimi müvafiq orqanlar daxil olmaqla).

Digər ictimai səhiyyə proqramları ilə əlaqəli Konvensiyanın 12-ci Maddəsinə əsaslanan proqramların rolunu müəyyən etmək.

Tütünə qarşı mübarizənin hərtərəfli proqramları çərçivəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahələrində fəaliyyətin həyata keçirilməsi planlarını hazırlamaq.<sup>8</sup>

<sup>6</sup>Tövsiyələr – bu Konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsində Tərəflərə köməklik göstərilməsi üçün ümumi siyasi və proqram təklifləridir.

<sup>7</sup>Praktik hərəkətlər – bu, tövsiyələrə uyğunlaşdırılan, ölçülən məqsədlər, təcrübə və tədbirlərdir. Onlar tövsiyələrin uğurla yerinə yetirilməsinə nail olma vasitələridir.

<sup>8</sup>Tədbirlər planının bəndlərinin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 1-ə bax.



Konvensiyanın 12-ci Maddəsinə əsaslanan proqramların qanuniliyini və rəsmi tanınmasını icraedici orqanlar və ya müəssisələr və hüquq tətbiqedicisi orqanlar arasında geniş məsləhətləşmələr vasitəsi ilə təmin etmək. Belə proqramların elmi əsaslılığını, onların tələbat və ehtiyatların müəyyən edilməsi üçün vəziyyətin müntəzəm təhlili və qiymətləndirilməsindən istifadəsini, əgər məqsədlərə nail olunmursa, eləcə də müddətin ortasında korreksiyanı təmin etmək.

Bu aşağıdakıları əhatə edir, lakin bununla məhdudlaşmır: tütünə qarşı mübarizə sahəsində tədqiqatların cari statusunun müəyyən edilməsi, eləcə də yerli təcrübənin müəyyən edilməsi üçün tədqiqatlarla məşğul olan ayrı-ayrı şəxslər və müəssisələrin eyniləşdirilməsi; və texniki yardım və ehtiyatların bölüşdürülməsini müəyyən etmək üçün kifayət etməyən tədqiqatların aparıldığı sahələrin aşkarlanması.<sup>9</sup>

Proqramların milli/federal və beynəlxalq səviyyələrdə yaradılması və dəstəklənməsi üçün, proqramların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün texniki ekspertlərin xidmətlərindən istifadə ehtimalı ilə, adekvat kadr, maddi və maliyyə ehtiyatlarını vermək. Proqramların stabilliyinin təmin edilməsi üçün Konvensiyanın 26-cı Maddəsinə uyğun olaraq maliyyələşdirmənin mövcud mənbələrindən istifadə etmək və digər potensial mənbələri öyrənmək. Maliyyələşdirmənin potensial mənbələri aşağıdakıları əhatə edir, lakin onlarla məhdudlaşmır: tütün üçün aksiz vergilərinin alınması və xüsusi vergilərin (məsələn, məqsədli təyinatın vergiləri), lisenziya yığılmaları və digər vergi sxemlərinin tətbiq edilməsi. Maliyyələşdirmənin digər mənbələrinin, məsələn, tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və/və ya hazırlıq üçün xüsusi fondların yaradılması mümkündür. Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinə və onun həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə uyğun olaraq maliyyələşdirmənin bütün potensial mexanizmləri tütün sənayesinin müdaxiləsindən müdafiə olunmalıdır.

Tütünə qarşı mübarizə proqramlarına xərclər nöqtəyi nəzərindən effektiv təchizat və idarəetmə dəstəyi vermək.

Tütünə qarşı mübarizə üzrə yeni və inkişaf edən təşkilatların elmi əsaslı hazırlığı, strateji planlaşdırma üzrə hazırlığı və öz vəzifəsini yerinə yetirmək və stabilliyə nail olmaq üçün texniki yardımı əldə etməsini və istifadə etməsini təmin etmək.

Tədqiqatların nəticələrinin məlumatlar bazasının və ya mərkəzi saxlama yerinin yaradılması üçün yerli, milli/federal, regional və beynəlxalq məlumatların toplanılmasını təmin etmək və bu məlumatlara ictimaiyyətin əlçatanlığını təmin etmək.

<sup>9</sup> Elmi əsaslı strategiya və proqramların təxmini siyahısı olduğu Əlavə 2-yə bax.



## **MAARİFLƏNDİRMƏ, MƏLUMATIN ÖTÜRÜLMƏSİ VƏ HAZIRLIĞIN EFFEKTİV PROQRAMLARININ PRAKTİK HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ**

### **Ümumi məlumat**

Konvensiyanın 12-ci Maddəsi tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə əhalinin məlumatlandırılmasına kömək edilməsi və möhkəmləndirilməsi üçün bütün mövcud kommunikasiya vasitələrindən istifadə etməyi tələb edir.

Tütündən asılılıq və tütünün istifadəsinin dayandırılmasına dair maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq tədbirləri üzrə konkret rəhbərlik 14-cü Maddənin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində təklif olunur.

Maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq tütündən istifadə və tütün tütüsünün təsirinə dair əhalinin məlumatlandırılması və sosial dəyişikliklərə nail olma vasitələridir. Bütün əhali arasında sağlamlığın mümkün ən yüksək nail olunan səviyyəsinə çatılması üçün sosial normalar tütün tütüsündən müdafiə edən, tütündən azad həyat tərzinə yardım edən, tütün istifadəçilərinə ondan istifadəni dayandırmağa və digər insanlar, xüsusilə gənclər tərəfindən istifadəyə başlamanın qarşısını almağa kömək edən mühiti təmin etməlidir.

Tütünə qarşı mübarizənin gedişində **maarifləndirməyə** insanlara könüllü qərar qəbul etməyə, öz davranışını dəyişdirməyə və sosial şəraitlərini sağlamlığı möhkəmləndirən tərzdə dəyişdirməyə imkan verən davamlı öyrənmə və dərk etmə daxildir.

Tütünə qarşı mübarizənin gedişində **məlumatın ötürülməsi** tütünün istehsalı, hazırlanması, marketinqi, istehlakı və tütün tütüsünün təsirinə yanaşmanın dəyişdirilməsi, tütündən istifadəyə nifrətin oyanması, tütüncəkməyə qoşulmanın azaldılması və istifadənin dayandırılmasının həvəsləndirilməsi üçün vacib, eləcə də yardımçı mühitin yaradılmasına və davamlı sosial dəyişikliklərə nail olunmasına əhalinin effektiv səfərbərliyi üçün zəruridir.

Tütünə qarşı mübarizənin gedişində **hazırlıq** tütünə qarşı mübarizənin hərtərəfli proqramlarının həyata keçirilməsi üçün, konkret əsas səlahiyyətlərə aid peşəkar və ya praktik bacarıq və biliklərə nail olma vasitəsi ilə, zəruri imkanların yaradılması və dəstəklənməsi prosesini təsvir edir.

**Sosial və ekoloji dəyişikliklərə yardıma** sosial qruplar daxilində, ictimai və ekoloji normalara və davranış strukturlarına görünən və sabit dəyişikliklərə imkan verən strategiyalar, hadisələr və ya hərəkətlər aiddir. O, davranış normalarına tütünün istehsalı, istehlakı və tütün tütüsünün təsiri ilə bağlı dəyişikliklər edilməsinin vacib vasitəsidir.



## **Tövsiyə**

Tərəflər davamlı maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq vasitəsi ilə məlumatlılığın artırılması, yardımçı mühitin təmin edilməsi və davranış və sosial dəyişikliklərə kömək üçün bütün mövcud vasitələrdən istifadə etməlidirlər.

## **Praktik hərəkətlər**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan hərəkətlərə başlamalıdırlar.

### *Ümumi*

Əhalinin məlumatlandırılmasının maarifləndirmə, kommunikasiya, hazırlıq və digər proqramlarının planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsi zamanı əlaqələndirilmiş və elmi əsaslandırılmış yanaşmanı işləyib hazırlamaq.<sup>10</sup>

Prioritet əhalinin geniş iştirakını təmin etmək, əhali qrupları arasında əsas fərqlərə dair tədbirləri müzakirə və qəbul etmək.<sup>11</sup> Praktik tədbirlər effektiv məlumatlardan ibarət olmalı və ayrı-seçkilik olmadan və ya resurslar qeyri-bərabər bölünmədən hər bir insana çatmasına nail olunmalıdır. Xüsusi diqqət, "siqaret çəkənlər sıralarını dolduranlar" kimi məqsədli qruplar olan cavan insanlar, xüsusilə də qızlar kimi, marketinqin və tütündən istifadənin artması təsirinə daha çox məruz qalan insanlara, eləcə də savadsız, təhsil almamış və ya təhsilini tamamlamamış, yoxsul insanlar və əlilliyi olan insanlara yetirilməlidir. Bundan başqa valideynlərin, müəllimlərin, tərbiyəçilərin və hamilə qadınların məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması üçün tədbirlər görülməlidir.

Sağlamlıq üçün mənfi nəticələr, tütünün istehsalı və istehlakı, tütün tütüsünün təsirinin sosial-iqtisadi və ekoloji nəticələri, tütün sənayesinin tütünə qarşı mübarizə üzrə səylərin pozulmasına yönəlmiş strategiyaları və təcrübəsi haqqında məlumatın mümkün qədər geniş yayılmasını və tütün istifadəsinin dayandırılmasının və tütündən azad həyatın üstünlüklərinin vurğulanmasını təmin etmək.<sup>12</sup>

Qoyulan məsələlərə uyğun olaraq proqramlar tərəfindən bilik və məlumatın istifadə edilməsinin, davranış mövqeləri və növlərinin dəyişməsinin effektiv istifadə edilməsinin daha böyük ehtimalını təmin etmək üçün formativ tədqiqatlar, prosesin qiymətləndirilməsi və nəticələrin qiymətləndirilməsini birləşdirmək. Belə tədqiqatlar və qiymətləndirmələr mümkün qədər daha aktual və elmi əsaslandırılmış olmalı, yenilikçi yanaşmaları məhdudlaşdırmamalıdır.

Konvensiyanın 22-ci Maddəsində göstəriləndiyi kimi yerli, milli/federal və regional səviyyələrdə daha yaxşı təcrübəni aşkarlamaq və tətbiq etmək və elmi əsaslı nəticələr və

<sup>10</sup> Elmi əsaslı strategiya və proqramların təxmini siyahısı olduğu Əlavə 2-yə bax.

<sup>11</sup> (x) rəhbər prinsipinə uyğun olaraq

<sup>12</sup> Əhatə üçün sahələrin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 3-ə bax. və digər korporativ maraqlarından asılı olmamağı tələb edir.

daha yaxşı təcrübə mübadiləsi ilə beynəlxalq əməkdaşlığa kömək etmək.

Akademik dairələr, peşəkar assosiasiyalar və hökumət müəssisələri də daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşdırılmadan, maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi, hazırlıq və onlarla bağlı tədqiqatlarda iştirak edən təşkilatlar tərəfindən Konvensiyanın 5.3-cü

Maddəsində və onun həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində göstəriləndiyi prinsiplərə tam riayət edilməsi və bununla da tütün sənayesi tərəfindən heç bir birbaşa və ya dolayı maliyyələşdirməni qəbul edilməməsi vəziyyətinin təmin olunması üçün tədbirlər yeritmək.

Konvensiyanın 8 və 13-cü Maddələrinə və onların həyata keçirilməsinin rəhbər<sup>13</sup> prinsiplərinə uyğun olaraq tütün asılılığından azad olma məlumatlarına əlavə kimi tədris və ya hazırlıq məqsədləri ilə istifadə edilən otaqlarda tütün məmulatlarının istehlakı, reklamı, marketinqi, sponsorluğu və satışı qadağan edilməlidir.

Maarifləndirmə, hazırlıq və məlumatın ötürülməsində iştirak edən şəxslər aşağıdakılarla bağlı tütünün istifadə edilməsindən çəkinməlidirlər:

- (a) onlar bənzətmə üçün nümunədir, tütündən istifadə etdikdə isə onlar ictimai səhiyyənin tütünün sağlamlığa təsiri barədə məlumatlandırıcı xəbərlərini daşıdır; və
- (b) cəmiyyətdə tütün istehlakının qəbul oluna bilməsini azaltmaq vacibdir və maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi, hazırlıqda iştirak edən şəxslər bu baxımdan yaxşı örnək olmalıdırlar.

*Əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatın ötürülməsi üzrə fəaliyyət*

Bütün həyat dövrünə əsaslanan yanaşmanı istifadə etməklə əhalinin müxtəlif səviyyələrdə maarifləndirilməsi üçün proqramlar işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək.<sup>13</sup>

Əhalinin hər bir məqsədli qrupunun tələbatlarına, biliklərinə, mövqeyinə və davranış növünə uyğun mövcud kommunikasiya vasitələrini və kampaniyalar kimi tədbirləri, xüsusilə də onların:

- (a) məqsədli auditoriyaya uyğun olması;
- (b) yüksək tezlik/böyük davamlılığının olması;

<sup>13</sup> Maarifləndirici proqramlar üçün müəssisələrin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 4-ə bax.



- (c) yenilənmiş və məqsədyönlü məlumatlarının olması;
- (d) müxtəlif metodlardan və kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə etməsi;<sup>14</sup>
- (e) digər uğurlu kampaniyalardan ibrət götürməsi; və
- (f) kompleks qiymətləndirməni istifadə etməsinə

istiqamətlənməsi üçün işləyib hazırlamaq və ya uyğunlaşdırmaq.

Əsas məlumatların effektivliyini və əsaslı elmi tədqiqatların nəticələrini mümkün qədər nəzərə almaqla münasib, hərtərəfli, maraqlı, real, dəqiq, inandırıcı və səlahiyyət verən məlumatları ötürmək. Ən müxtəlif münasib olan məlumatın daxil edilməsi vasitəsi ilə həm mənfə, həm də müsbət məlumatların potensial rolunu tanımaq.<sup>15</sup>

Ehtimal edilən auditoriyaya nail olmaq məqsədi ilə müvafiq məqsədli qruplar üçün nail olunma və uyğunluğa əsaslanaraq daha münasib kütləvi informasiya vasitəsini aşkarlamaq. Məlumatın ötürülməsinin və marketinqin yeni və innovasiya vasitələrinin, eləcə də yeni texnologiyanın istifadəsinin mümkünlüyü və potensial riskləri öyrənilməli və tətbiiq edilməli, və ya müvafiq olaraq çıxarılmalıdır.

Kütləvi informasiya vasitələrinin məlumatın ötürülməsinə icma əsaslı (o cümlədən ənənəvi), məsələn, inkişaf edən ölkələrdə əhalinin aşağı gəlirli şəhər və kənd qruplarına çatdırılması üçün istifadə edilə bilən yanaşmalarla tamamlanmasının mümkünlüyünü müzakirə etmək.

Aşağı gəlirli qruplar və kənd əhalisi daxil olmaqla, əhalinin zəif qruplarına yönəltmə vasitəsi ilə maarifləndirici və kommunikasiya kampaniyalarının əhatəsini maksimuma çatdırmaq. Əhatə dairəsini, eləcə də birgə və ya müstəqil tədbirlər və informasiya kampaniyaları vasitəsi ilə hökumət proqramlarına əlavə olaraq, tütünə qarşı mübarizə sahəsində fəal işləyən və tütün sənayesi ilə bağlı olmayan qeyri-hökumət təşkilatlarını və vətəndaş cəmiyyətinin digər üzvlərini həvəsləndirə və dəstəkləyərək genişləndirmək olar. Vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən və onların iştirakı ilə keçirilən kampaniyalar maarifləndirmənin və icmaların səfərbərliyinin mövcud proqramlarına daxil edilə bilər.

Müxtəlif məqsədli qruplarda əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatın ötürülməsi üzrə praktik tədbirlərin monitorinqi və nəticələrinin qiymətləndirilməsini aparmaq və belə monitorinq və qiymətləndirmədə əsas, məsələn, genderə, mədəni səviyyə və təhsil səviyyəsinə, yaş və savadlılığa dair fərqləri nəzərə almaq. Hər bir məqsədli qrup üçün effektiv elmi əsaslı əsas məlumatları müəyyən etmək və onları hər bir qrupun

<sup>14</sup> Kütləvi informasiya metod və vasitələrinin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 5-ə bax.

<sup>15</sup> Elmi əsaslı strategiya və proqramların təxmini siyahısı olduğu Əlavə 2-yə bax.

ehtiyaclarına, xüsusilə daha çox ehtiyacı olan qruplar üçün proqramların çevik reaksiyasının yaxşılaşdırılması üçün istifadə etmək.

### *Hazırlıq<sup>16</sup>*

Yerli, milli/federal, regional və beynəlxalq səviyyələrdə hazırlıqda ehtiyacları aşkarlamaq, müvafiq tədris planı tərtib etmək, eləcə də müxtəlif ehtiyacların toplandığı müxtəlif yerlərdə hazırlıq proqramlarını seçmək, həyata keçirmək və qiymətləndirmək. Nail olma və uyğunluq səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün tədris proqramları ətraf mühitin müxtəlif şəraitlərini (məsələn, kənd, şəhər və şəhər ətrafı), təhsil müəssisələrini (məsələn, rəsmi, qeyri-rəsmi və fasiləsiz təlim müəssisəsi) və tibbi-sanitar yardımını təchiz edənləri (məsələn, xəstəxanalar, ilkin tibbi-sanitar yardım və xalq təbabəti müəssisələri) və s. əhatə edən yerin, insanların və təcrübənin konsepsiyasından istifadə edə bilər.

Həkimlər və digər tibbi-sanitar işçilər; icmalarda işçilər; sosial işçilər; kütləvi informasiya vasitələrinin peşəkar işçiləri; maarifləndirmə işçiləri, qərar qəbul edən şəxslər, məlumatın ənənəvi yayıcıları; təbiblər (xalq təbibləri və ya mənəvi praktiklər); dini və mənəvi məsləhətçilər; inzibatçılar, eləcə də xəzinə, gömrük və hüquq xidmətlərinin rəsmi vəzifəli şəxsləri; tütünün becərilməsi/istehsalı ilə məşğul olan şəxslər, eləcə də digər müvafiq şəxslər daxil edilməklə, əsas peşələrin mütəxəssislərinin lazımi hazırlığını təmin etmək.

Tütünə qarşı mübarizənin effektiv tədbirlərinə dair biliklər və peşəkar və ya praktik bacarıqlar daxil olmaqla, tələb olunan səlahiyyətlər üzrə müvafiq qrupların daimi hazırlığının təmin olunması üçün, onlara nail olunmağa zəruri olan elmi əsaslı tədris planını tərtib etmək. Tədris proqramları tütünə qarşı mübarizə üzrə səylərin pozulmasına yönəlmiş tütün sənayesinin yeritdiyi strategiya və təcrübəsi haqqında məlumatı əhatə etməlidir.

Hər bir məqsədli qrup<sup>17</sup> üçün hazırlığın uyğun metodlarını, o cümlədən hazırlıq proqramlarına yenilikçi yanaşmaların əlavə edilməsini təmin etmək.<sup>18</sup>

Tütünə qarşı mübarizənin müxtəlif aspektlərini, o cümlədən sağlamlıq üçün mənfi nəticələr, tütün istehsalı və istehlakının sosial-iqtisadi və ekoloji nəticələri haqqında məlumatı, eləcə də yeni tütün məmulatı haqqında məlumatı universitetlərin, peşə məktəblərinin və digər müvafiq peşəkar təhsil müəssisələrinin müvafiq tədris planlarına əlavə etmək. Tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə təhsil və ya hazırlığın müvafiq

<sup>16</sup> Tələbatın azaldılması tədbirləri üzrə hazırlığa dair sonrakı tövsiyələr 14-cü Maddənin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində göstərilir (sənəd FCTC/COP/4/8).

<sup>17</sup> Hazırlıq növlərinin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 6-ya bax (konkret məqsədli qrupların hazırlığının nümunələri daxil olmaqla).

<sup>18</sup> Yenilikçi yanaşmaların müxtəlif növlərinin təxmini siyahısı olduğu Əlavə 7-yə bax.



peşələr üçün lisenziya tələblərinə, eləcə də fasiləsiz peşəkar təkmilləşdirməyə aid tələblərə tətbiqinə kömək etmək.

Praktika ilə məşğul olanlar olduğu kimi akademik dairələrdən ekspertləri də, peşəkar assosiasiyalar, tələbə təşkilatları və rəsmi və qeyri-rəsmi təlim və hazırlıqda fəal iştirak edən təşkilatlar daxil olmaqla, potensialın yaradılması və hazırlığın elmi əsaslı vasitələrinin işlənilib hazırlanması üçün cəlb etmək. Hökumətin əlaqələndirici əməkdaşları, siyasətçilər, inzibati işçilər, səhiyyənin peşəkar işçiləri, kütləvi informasiya vasitələri işçiləri və başqaları kimi hazırlıq üzrə fəaliyyəti zənginləşdirə bilən nüfuzlu qrupları və aparıcı modelləri aşkar etmək.

Hər bir məqsədli qrup üçün hazırlığın daha məqsədəuyğun metodlarının müəyyən edilməsi üçün yerli, milli/federal, regional və beynəlxalq səviyyələrdə tədris proqramlarının monitorinqini və nəticələrinin qiymətləndirilməsini aparmaq.<sup>19</sup>

Tədris planlarının həyata keçirilməsi və onların dövrü olaraq yeniləşdirilməsi üçün tələbatların ödənilməsi məqsədi ilə büdcə təminatını qəbul etmək və dəstəkləmək.

## **VƏTƏNDAŞ CƏMIYYƏTİNİN İŞTİRAKI**

### **Ümumi məlumat**

Konvensiyanın 4.7-ci Maddəsinin Preambulasında qeyri-hökumət təşkilatlarının və vətəndaş cəmiyyətinin digər üzvlərinin zənginləşdirmələri qeyd edilir. Vətəndaş cəmiyyətinin<sup>20</sup> iştirakı tütünə qarşı mübarizə üzrə milli və beynəlxalq səylər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində göstəriləyi kimi onların tütün sənayesi ilə bağlı olmaması üçün sayıqlıq göstərilməlidir.

### **Təvsiyə**

Tərəflər planlaşdırma, işləyib hazırlama, həyata keçirmə, maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində proqramların monitorinqi və qiymətləndirilməsi kimi müxtəlif mərhələlərdə vətəndaş cəmiyyətinin üzvlərini fəal cəlb etməlidirlər.

<sup>19</sup> Konkret məqsədli qruplar üçün hazırlığın metodlarına yanaşmaların təxmini siyahısı olduğu Əlavə 8-ə bax.

<sup>20</sup> Maarifləndirmə, məlumatlandırma, təlim və kütləvi-izahedici işlərin proqramlarında iştiraka fəal cəlb olunması məqsədləri ilə vətəndaş cəmiyyətinin üzvlərinin nümunəvi siyahısı olduğu Əlavə 9-a bax.

Tərəflər vətəndaş cəmiyyətinin bütün sənayesi ilə bağlılığı olmayan üzvləri ilə əməkdaşlıqla məhdudlaşmalıdırlar.<sup>21</sup>

### **Praktik hərəkətlər**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan hərəkətlərə başlamalıdırlar.

Müntəzəm məsləhətləşmələr aparmaq, əsas məqsədli qrupları təmsil edən orqanlar daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, tütünə qarşı mübarizə sahəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıqda iştirak edən vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq etmək və effektiv partnyorluq yaratmaq.

Tütünə qarşı mübarizə sahəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq üzrə proqramların planlaşdırılması, işlənilib hazırlanması, həyata keçirilməsi, monitorinqi və qiymətləndirilməsi zamanı, fiziki təqdim edilmə daxil olmaqla, vətəndaş cəmiyyətinin iştirakını və hökumət əlaqələndiricisi mexanizmi və ya əlaqələndirici ilə əməkdaşlığı təmin etmək.

Vətəndaş cəmiyyəti ilə:

- (a) tütündən istifadəyə qarşı mübarizə üzrə fəaliyyətlər üçün ictimai və siyasi dəstəyi formalaşdırın;
- (b) hökuməti onun tütünə qarşı mübarizəsində dəstəkləyən;
- (c) qanunvericilik prioritetlərini müəyyən edən və qanunvericilik tədbirlərini işləyib hazırlamağa və tətbiq etməyə kömək edən;
- (d) tütünə qarşı mübarizənin şüurlu və effektiv olmasını təsdiqləyən;
- (e) tütün sənayesinin müdaxiləsi haqqında məlumatlılığı artırın; və
- (f) ictimaiyyətin gözləri qarşısında maarifləndirmə, hazırlıq və məlumatlandırma üzrə kampaniyalar üçün güclü və mötəbər təsvir yaradan mövqelərin ümumi ab-havasının yaradılmasında işləmək.

Səhiyyə işçiləri, müəllimlər, jurnalistlər və kütləvi informasiya vasitələrinin başqa işçiləri daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, əsas peşəkar işçiləri aşkarlamaq və onları maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində dəyişikliklərin aparıcı modelləri və fəal iştirakçıları qismində cəlb etmək.

<sup>21</sup> Çərçivə konvensiyasının 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə uyğun olaraq bu məhdudiyət tütün sənayesinin özünə, eləcə də tütün sənayesinin maraqlarına kömək edən təşkilatlara və ayrı-ayrı şəxslərə aid edilir.



Tütünə qarşı mübarizə hərəkətini formalaşdırmaq və möhkəmləndirmək və tütünə qarşı mübarizə üzrə effektiv alyansları, məsələn, vətəndaş cəmiyyətinin qruplarına və tütünə qarşı mübarizə üzrə koalisiyalara dəstək üçün ilkin qrantların verilməsi vasitəsi ilə dəstəkləmək.

## **TÜTÜN SƏNAYESİ BARƏDƏ MƏLUMATA GENİŞ ƏLÇATANLIĞIN TƏMİN EDİLMƏSİ<sup>22</sup>**

### **Ümumi məlumat**

Faktiki məlumatlar nümayiş etdirir ki, tütün kompaniyaları tütünə qarşı mübarizəyə əks təsir üçün taktiki vasitələrin geniş diapazonundan istifadə edir.

Belə strategiyalara düzünə və dolayı siyasi lobbiçilik və kampaniyaların təşkili, tədqiqatların maliyyələşdirilməsi, tənzimləyici və ya siyasi mexanizmlərin işinə təsir etməyə cəhdlər və ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə kampaniyaların hissəsi qismində "korporativ sosial məsuliyyət" yaradılması üzrə təşəbbüslərdə iştirak daxildir.

Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri, xüsusilə 5.5-ci tövsiyə nəzərdə tutur ki, Tərəflər tütün sənayesindən və onun maraqlarına kömək edənlərdən məlumatı tələb etməlidirlər. Konvensiyanın 12-ci Maddəsi üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin təmin olunması üçün əhalinin bu məlumatı əldə edə bilməsi lazımdır və bütün proqramlar tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarından müdafiə edilməlidir (Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsində təsvir edildiyi kimi).

### **Tövsiyə**

Tərəflər əhalinin tütün sənayesinin strategiyaları və fəaliyyəti haqqında və onun məhsulu haqqında<sup>23</sup> dəqiq məlumata sərbəst və ümumi yol tapmasını və maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramlarına, Konvensiyanın 12(c) və 20.4(c)-cü Maddələrinə uyğun olaraq tələb edilən, tütün sənayesi haqqında müxtəlif zəruri məlumatların daxil olmasını təmin etməlidirlər.

### **Praktik hərəkətlər**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan hərəkətlərə başlamalıdırlar.

<sup>22</sup> Konvensiyanın 9 və 10-cu Maddələrinə və bu Maddələrin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə uyğun olaraq (sənəd FTC/COP/4/6).

<sup>23</sup> 5.3-cü Maddənin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə, 5.2-ci tövsiyəyə bax.



Konvensiyanın 12(c)-ci Maddəsi və 5.3, 9, 10, 11 və 13-cü Maddələrinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə uyğun olaraq bütün sənayesinin hesabat verməli olmasını və onun tərəfindən dəqiq və şəffaf məlumatın təqdim olunmasını tələb edən effektiv tədbirləri qəbul etmək və həyata keçirmək.

Tütün sənayesinin strategiyaları və fəaliyyətinə aid bütün məlumata bütün əhali üçün əlçatan olan məlumatlar bazası, monitorinq vasitələri və elmi ədəbiyyat kimi üsulların köməyi ilə, eləcə də bütün sənayesi haqqında etibar qazanmış məlumat mənbələri haqqında xəbər vermə vasitəsilə ictimai əlçatanlığı təmin etmək.

Əhalini və hökumətin bütün sektorlarını effektiv məlumatlandırma və maarifləndirə bilən

- (a) maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıqla bağlı, öz qeyri-effektivliyini nümayiş etdirmiş və hətta Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən ümumi pislənmiş, gənclər arasında profilaktika proqramlarının maliyyələşdirilməsi və ya birgə maliyyələşdirilməsi kimi fəaliyyətə bütün sənayesinin müdaxiləsi; və
- (b) Tərəflərin tütünə qarşı mübarizə üzrə siyasətinə bütün sənayesinin müdaxiləsi barədə maarifləndirmə proqramlarının, məlumat-maarifləndirici kampaniyaların və tədris kurslarının yaradılması imkanını müzakirə etmək.<sup>24</sup>

Tədqiqatçıların və digər müvafiq peşəkar işçilərin hazırlanması vasitəsi ilə, eləcə də Konvensiyanın 12(c)-ci Maddəsinin tələb etdiyi kimi bütün sənayesi və onun məhsulu haqqında müvafiq məlumatlara asan əlçatanlığın təmin olunması vasitəsi ilə bütün sənayesinə və onun məhsuluna effektiv monitorinq və nəzarət üçün kifayət qədər potensialın yaradılması üsullarını müzakirə etmək.

Tütün sənayesi və onun məhsulu haqqında məlumatın geniş diapazonuna əhalinin yol tapmasına köməklik üçün məlumatın ötürülməsi vasitələrini işləyib hazırlamaq və tətbiq etmək.<sup>25</sup> Mədəni şəraitlərə nail olma və əlçatanlıq imkanlarının mövcudluğundan asılı olaraq belə kommunikasiya vasitələrinə:

- (a) bütün sənayesinin hüquqi sənədlərinin Kitabxanası kimi bütün sənayesi haqqında məlumatın ümumi kitabxanaları;<sup>26</sup> və
- (b) kütləvi informasiya vasitələrini və/və ya müasir texnologiyanın uyğun növlərini istifadə edən əks-reklam kampaniyaları daxil ola bilər.

<sup>24</sup> Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinin 1.1 və 1.2-ci tövsiyələrində göstərilirdiyi kimi.

<sup>25</sup> Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinin 5.5.-ci tövsiyəsinə uyğun olaraq.

<sup>26</sup> <http://legacy.library.ucsf.edu/bax>.



## **BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞIN MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİ**

### **Ümumi məlumat**

Konvensiyanın 12-ci Maddəsi üzrə öz öhdəliklərinin həyata keçirilməsi və sağlamlıq üçün mənfi nəticələrə, tütünün istehsalı, istehlakı və tütün tütüsünün təsirinə sosial-iqtisadi və ekoloji nəticələrinə əks-təsir göstərməkdə Tərəflərin imkanlarının gücləndirilməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlıq, qarşılıqlı dəstək, informasiya, bilik və müvafiq texniki potensialın mübadiləsi olduqca vacibdir. Konvensiyanın həyata keçirilməsi üçün effektiv tədbirlərin, prosedurların və prinsiplərin işlənilib hazırlanmasında əməkdaşlıq, beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlıq və maliyyələşdirmənin ikitərəfli və çoxtərəfli mexanizmlərinin istifadəsi öhdəliyi Konvensiyanın 4.3, 5.4, 5.5, 20, 21 və 22-ci Maddələrindən irəli gəlir.

### **Təvsiyə**

Tərəflər bütün dünyada əhalinin məlumatlılığının artırılması üçün beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq etməlidirlər.

### **Praktik hərəkətlər**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan hərəkətlərə başlamalıdırlar.

Digər Tərəflərə əhalinin maarifləndirilməsinin planlaşdırılmış və/və ya aparılmış proqramlarına, hazırlığa dair məlumatların və səylərin yayılması üzrə kampaniyalara dair strategiyaları, məlumatları və təcrübəni təqdim etmək, praktik bacarıqlar və əsas sənədləri ötürmək və daha yaxşı təcrübə ilə mübadilə etmək. Məqsədəuyğun halda Konvensiyanın onun yerinə yetirilməsi barədə müntəzəm hesabatlılığa dair sxemləri kimi hesabatlılığının beynəlxalq mexanizmlərindən istifadə etmək və ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrin üstünlüyündən istifadə etmək.

Konvensiyanın çoxsektorlu yanaşmasından istifadə etmək. Konvensiya barədə məlumatlılığın artırılmasının tütünə qarşı mübarizə üzrə müşavirələrlə kifayətlənmədiyi və səhiyyə sektoru ilə məhdudlaşmadığı vəziyyəti təmin etmək məqsədi ilə onun müvafiq beynəlxalq təşkilatlarda, platformalarda və vətəndaş cəmiyyətində həyata keçirilməsi barədə məlumatlılığı artırmaq.

## **RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN MONİTORİNQİ VƏ YENİDƏN BAXILMASI**

### **Ümumi məlumat**

Konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin monitorinq və qiymətləndirilməsi əhalinin məlumatlılığının artırılmasında adekvat vasitələrindən istifadənin təmin olunması üçün vacibdir. Monitorinq və qiymətləndirmə həm milli və həm də beynəlxalq səviyyələrdə Konvensiyanın həyata keçirilməsində nail olunmuş üstünlükləri optimallaşdırır. Ehtiyatlardan effektiv istifadə üçün tərəqqini ölçmək və daha yaxşı təcrübəni aşkarlamaq ölkə səviyyəsində mümkün olur. Beynəlxalq səviyyədə təcrübə və məlumat mübadiləsi Tərəflərə əhalinin məlumatlandırılmasına daha çox təsirin əldə olunması üçün öz strategiya və hərəkətlərini uyğunlaşdırmaq və yaxşılaşdırmaq imkanı verir.

### **Təvsiyə**

Tərəflər müqayisə aparmaq və istənilən tendensiyanı izləmək imkanının olmasından ötrü Konvensiya üzrə öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün milli və beynəlxalq səviyyələrdə məlumatın ötürülməsi, maarifləndirmə və hazırlıq sahəsində monitorinq, qiymətləndirmə və öz tədbirlərinə yenidən baxılmanı aparmalıdır.

Konvensiya üzrə hesabatlılığın mövcud sxemlərinin köməyi ilə hesabat verən Tərəflər maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və əhalinin məlumatlılığının artırılması barədə məlumatı təqdim etməlidirlər.

Tərəflər Konvensiyadan və onun həyata keçirilməsi barədə məlumatlılığın artırılması üçün onun monitorinq vasitələrindən, məsələn, Konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsində uğurlu hallar barədə məlumatlandırmanın və çatışmazlıqların müzakirəsinin köməyi ilə istifadə etməlidirlər. Tərəflər, eləcə də TMÇK-nin tütünə qarşı mübarizənin effektiv beynəlxalq strategiyası kimi əhəmiyyətini yüksəltmək üçün tədbirlərin tətbiq edilməsi imkanını öyrənə bilərlər.

### **Praktik hərəkətlər**

Tərəflər milli şəraitləri, prioritetləri və ehtiyatları nəzərə alaraq aşağıda sadalanan hərəkətlərə başlamalıdır.



Maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramlarının müntəzəm monitorinq və qiymətləndirməsini təmin etmək və proqramların yaxşılaşdırılmasından ötrü nəticələri müqayisə və istifadə üçün təqdim etmək.

Hazırkı rəhbər prinsiplərə əsaslanan tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan tələbatları müəyyənləşdirmək, ölçülən məsələləri formalaşdırmaq və resursları təyin etmək, eləcə də hər bir məsələnin həyata keçirilməsi və nəticələrə nail olunmasında tərəqqinin qiymətləndirilməsi üçün davranışın uyğunluğu, inandırıcılığı və ya dəyişməsi kimi əsas göstəriciləri müəyyən etmək.

Konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsi haqqında məlumatları hökumət, qeyri-hökumət və ya istənilən başqa müvafiq orqanlar tərəfindən təşəbbüs edilən yoxlamaların və digər müvafiq tədqiqatların köməyi ilə müntəzəm toplamaq.

Qəbul olunmuş siyasət və Konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsi üçün qəbul edilmiş digər istənilən tədbirlər barədə məlumatların əldə olunması və məlumatların mübadiləsi üçün Konvensiyanın hesabatlılığı sxemindən istifadə etmək.<sup>27</sup>

## **ƏSAS MƏLUMAT XƏBƏRLƏRİ**

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyanın 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsi ilə bağlı Tərəflər:

- (a) maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığa dəstək üçün, bununla əhalinin məlumatlılığını artıraraq və sosial dəyişikliklərə kömək edərək, infrastruktur və potensial yaratmalı;
- (b) məlumatlılığın artırılması üçün bütün mövcud vasitələrdən istifadə etməli, dəstəkləyici mühiti təmin etməli və davranış və sosial dəyişikliklərə kömək etməli;
- (c) əhalinin məlumatlandırılması proqramlarının müvafiq mərhələlərində vətəndaş cəmiyyətini fəal cəlb etməli;
- (d) maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramlarına tütün sənayesi və onun məhsulu haqqında müxtəlif məlumatların daxil olunmasını təmin etməli;

---

<sup>27</sup> Beynəlxalq səviyyədə hesabatlılıq zamanı müzakirə üçün faydalı məlumatların təxmini siyahısı olduğu Əlavə 10-a bax.

- (e) bütün dünyada əhalinin məlumatlılığının artırılması üçün beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq etməli;
- (f) müqayisələr və istənilən tendensiyaların müşahidəsi üçün imkan verməkdən ötrü maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində milli və beynəlxalq səviyyələrdə monitoring, qiymətləndirmə və tədbirlərin müzakirəsini aparmalı;
- (g) maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq barədə məlumatı Konvensiya üzrə, onun həyata keçirilmənin monitoringi üçün, hesabatlılığın mövcud sxemlərinin köməyi ilə təqdim etməli; və
- (h) Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyasından və onun həyata keçirilməsi barədə məlumatlılığın artırılması üçün onun monitoring vasitələrindən istifadə etməli və Konvensiyanın tütünə qarşı mübarizənin effektiv beynəlxalq strategiyası kimi əhəmiyyətini yüksəltmək üçün tədbirlərin tətbiq edilməsi imkanını müzakirə etməlidirlər.



## **ƏLAVƏ 1**

### **Tütünə qarşı mübarizə üzrə hərtərəfli proqramlar çərçivəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsinə dair hərəkətlər planı üçün təxmini (natamam) siyahı**

- Ümumi görünmə barədə bildirmək
- Missiya haqqında bəyanat tərtib etmək
- Məqsəd və məsələləri xülasə etmək
- Hər bir məsələ üçün strategiya və gözlənilən nəticələri ayırmaq
- Büdcə planı hazırlamaq
- Hər bir fəaliyyət növünə kimin cavab verməsini göstərmək
- Məqsədli müddətləri təyin etmək və zəruri ehtiyatları müəyyən etmək
- Həyata keçirilmənin effektivliyini ölçməyə imkan verəcək tərəqqi göstəricilərini müəyyən etmək
- Həyata keçirilmənin və nəticələrin monitorinq və qiymətləndirilməsini aparmaq
- Əhali, tütünə qarşı mübarizə sahəsində maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlığa görə məsul orqan və müəssisələr arasında nəticələri yaymaq<sup>28</sup>

---

<sup>28</sup> “Əhəlinin məlumatlılığının artırılması üçün infrastrukturun təmin edilməsi” bölməsinin “Praktik hərəkətlər” bəndində göstəriləyi kimi ayrı-ayrı şəxslərə aid edilir.

## **ƏLAVƏ 2**

### **Elmə əsaslandırılmış strategiya və proqramların təxmini (natamam) siyahısı**

- Vəziyyətin və tələbatların qiymətləndirilməsinin mütəmadi təhlilini aparmaq
- Prioritet məqsədli qrupları aşkarlamaq
- Davranışın dəyişməsinə dair məsələləri müəyyən etmək
- Göstəriciləri təyin etmək
- Məlumat xəbərlərini işləyib hazırlamaq və təsdiq etmək
- Praktik tədbirlərin metodlarını seçmək
- Maliyyələşdirmə əldə etmək
- Partnyorları aşkarlamaq
- Monitorinq və qiymətləndirmə aparmaq
- Hökumət və onlarla bağlı orqanlar arasında koordinasiyanı təmin etmək
- Nəticələri, o cümlədən pulsuz vasitələrlə reklam və məlumatları yaymaq

## **ƏLAVƏ 3**

### **Maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi və hazırlıq proqramları ilə əhatə olunma üçün sahələrin təxmini (natamam) siyahısı**

- Tütündən azad həyatın və tütündən istifadənin dayandırılmasının üstünlükləri.
- Tütünün becərilməsi, istehsalı, istehlakının sağlamlığa təsiri, xəstələnmə və ölümdə tütünün payı barədə epidemioloji məlumatlar və yeni tütün məmulatları haqqında məlumat daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, tütün tütüsünün təsiri.
- Tütünün becərilməsi, istehsalı və istehlakının, səhiyyə xərcləri, məhsuldarlıq itkisi, vaxtından əvvəl ölüm halları, ətraf mühitə təsir və yoxsulluğun şiddətlənməsi daxil olmaqla sağlamlıq, cəmiyyət və ekologiya üçün xərc və nəticələri.
- Konvensiya və onun həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, tütünlə və tütünə qarşı mübarizə ilə bağlı yerli, milli/federal, regional və beynəlxalq siyasət və məruzələr.
- Tütün sənayesinin tütünə qarşı mübarizə söylərinin pozulmasına yönəlmiş



strategiyaları və fəaliyyəti və bütün sənayesi tərəfindən maliyyələşdirilən tütünə qarşı mübarizə ilə bağlı tədbirlərin qeyri-effektivliyi, məsələn, gənclərə yönəldilmiş əhəlinin məlumatlandırılması kampaniyaları haqqında məlumat.

- Tütündən asılılığa dair davranışın dəyişdirilməsi üçün effektiv dəstəyin göstərilməsi metodları (məsləhətləşmə bacarıqları).

#### **ƏLAVƏ 4**

##### **Maarifləndirmə proqramları üçün yerlərin təxmini (natamam) siyahısı**

- Evlər
- İbtidai və orta məktəblər, kolleclər və universitetlər daxil olmaqla, məktəblər və digər tədris müəssisələri, eləcə də bütün həyat boyu fasiləsiz təhsil və təlim proqramları
- İdman, istirahət və əyləncə müəssisələri
- İş yerləri
- Tibbi-sanitar müəssisələr
- Yerli icmalar (kommunalar)
- Təkmilləşdirmə və reabilitasiya üçün müəssisələr

#### **ƏLAVƏ 5**

##### **Müvafiq metodlar və kütləvi informasiya vasitələrinin təxmini (natamam) siyahısı**

###### **Metodlara:**

- Pullu reklam;
- Kütləvi informasiya vasitələrində; və
- Jurnalistlərin və əhəlinin diqqətini cəlb edən tədbirlər daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, pulsuz reklam və məlumat vasitələrinin köməyi ilə marketingə müqavimət daxildir.

###### **Kütləvi informasiya vasitələrinə**

- Televiziya;



- Radio;
- Qəzetlər;
- Jurnallar;
- Reklam lövhələri; və
- Elektron kütləvi informasiya vasitələri, məsələn, mətnli xəbərlər, elektron poçt, veb-saytlar, bloqlar, sosial şəbəkələr və digərləri daxildir.

## **ƏLAVƏ 6**

### **Hazırlıq növlərinin təxmini (natamam) siyahısı**

- İstiqamətləndirici hazırlıq və qarşılıqlı təsir (tütünlə bağlı xəstələnmə və əlillik hallarından sonra sağ qalmış şəxslərlə)
- Camaat qarşısında çıxışlar bacarığı (tütünə qarşı mübarizə məsələləri üzrə xəbərlər yayan kütləvi informasiya vasitələrinə və digər təşkilatlara müraciət edən şəxslər üçün)
- Kütləvi informasiya vasitələri ilə təbliğat bacarıqları və bu məsələlər üzrə hazırlıq
- Şəbəkələrin yaradılması üzrə hazırlıq
- Kampaniyaların planlaşdırılması
- Qiymətləndirmə üzrə hazırlıq
- Həmyaşıdların və həmkarların köməyi ilə hazırlıq
- Tütünün mənfi nəticələri və tütünə qarşı mübarizə üzrə tədbirlərin xərclərinin effektivliyi məsələləri üzrə hazırlıq
- Tütünə qarşı mübarizə ilə bağlı məsələlər üzrə xəbər yayan kütləvi informasiya vasitələrinin əməkdaşlarının hazırlığı
- Tütün sənayesinin məktəb hazırlıq proqramlarına və gənclər arasında siqaret çəkmənin qarşısının alınması adlandırılan proqramlara müdaxiləsinə müqavimət üçün potensialın yaradılması
- Sosial şəbəkələr üzrə hazırlıq



## **ƏLAVƏ 7**

### **Novator yanaşmalarının növlərinin təxmini (natamam) siyahısı**

- Elektron təlimlərdə və veb-saytlarda əsaslandırılan yanaşmalar
- Həmyaşdların və həmkarların köməyi ilə maarifləndirmə
- Təlimatçıların hazırlanmasının modelləri
- Reproduktiv sağlamlıq proqramları (o cümlədən HIV/AIDS üzrə də), xəstəliklərin aparılması proqramları (məsələn, DOTS), toksikomanianın qarşısının alınması proqramları (məsələn, alkoqolizm və qeyri-qanuni narkotiklərin istifadəsi ilə mübarizəyə yönəldilmiş) və ya ətraf mühitin mühafizəsi üzrə proqramlar kimi müvafiq proqramlarda qarşılıqlı hazırlıq üçün imkanlar

## **ƏLAVƏ 8**

### **Konkret məqsədli qruplar üçün hazırlıq metodlarına müxtəlif yanaşmaların təxmini (natamam) siyahısı**

Monitoring məlumatlarında, xüsusilə də

- Tədbirlərin keçirilməsi yerləri (məsələn, tədris müəssisələri, iş yerləri, tibbi-sanitar müəssisələr);
- Tədbirləri keçirən insanlar (xidmət göstərənlər, tibb işçiləri, sosial işçilər, müəllimlər və məsləhətçilər); və
- Tətbiq edilən praktikadan (məqsədli auditoriyaya nail olunması üçün istifadə edilən metod, məsələn, radio verilişləri, pyeslər və mühazirələr) asılı olaraq istifadə edilən hazırlığın müxtəlif metodları arasında fərq qoyulmalıdır

## **ƏLAVƏ 9**

### **Maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi, hazırlıq və əhalinin məlumatlandırılması proqramlarında mümkün fəal iştirak üçün vətəndaş cəmiyyətinin üzvlərinin təxmini (natamam) siyahısı**

- Qadınlar, gənclər, ətraf mühitin mühafizəsi məsələləri üzrə qruplar və istehlakçı qrupları daxil olmaqla, qeyri-hökumət təşkilatları
- Fondlar
- Peşəkar təşkilatlar

- Özəl müəssisələr
- Elmi cəmiyyət
- Tədris və hazırlıq müəssisələri
- Tibbi-sanitar müəssisələr

## **ƏLAVƏ 10**

### **Beynəlxalq səviyyədə hesabat zamanı müzakirə üçün faydalı məlumatın təxmini (natamam) siyahısı**

- Maarifləndirmə, məlumatın ötürülməsi, hazırlıq və əhalinin məlumatlandırılması üzrə tədbirlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsinin nəticələri
- Milli səviyyədə tətbiq edilən qiymətləndirmənin nəticələri
- Hər bir ölkədə müəyyən edilən daha uyğun strategiyalar
- Əsas qarşılanan problemlər
- Tütün sənayesinin fəaliyyəti





# Maddə 13

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri





## TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 13-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ

### TÜTÜN MƏMULATLARININ REKLAMI, SATIŞININ STİMULLAŞDIRILMASI VƏ SPONSORLUĞU

#### MƏQSƏDLƏR VƏ MƏSƏLƏLƏR

Bu rəhbər prinsiplərin məqsədi tütünə qarşı mübarizədə ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 13-cü Maddəsi üzrə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində Tərəflərə kömək etməkdir. Onlar tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qarşı effektiv tədbirləri uğurla tətbiq etmiş Tərəflərin mövcud ən yaxşı məlumatlarına və təcrübəsinə əsaslanmışdır. Onlar Tərəfləri tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu üçün tam qadağanın həyata keçirilməsi və tətbiqi üçün təlimatlandırır, özünün konstitusiyasının və konstitusiya prinsiplərinin qüvvəsi ilə tam qadağan tətbiq etmək imkanı olmayan Tərəfləri isə tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna mümkün qədər çox geniş və hərtərəfli məhdudiyətlər tətbiq etmək üçün təlimatlandırır.

Bu rəhbər prinsiplər tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun həm daxili, həm də beynəlxalq səviyyədə səmərəli ləğv edilməsi üçün Konvensiyanın 13-cü Maddəsinin ən yaxşı həyata keçirilməsinə dair təlimatı təmin edir.

Aşağıdakı prinsiplər tətbiq edilir:

- (a) Kifayət qədər sənədli sübutlar mövcuddur ki, tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu tütündən istifadəni artırır və tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun tam qadağan olunması tütündən istifadəni azaldır.
- (b) 13.1 və 13.2-ci Maddələrdə qəbul edildiyi kimi tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna səmərəli qadağan *tam* olmalı və *bütün* reklama, satışın *hər növ* stimullaşdırılmasına və tütünün *bütün* sponsorluğuna tətbiq edilməlidir.
- (c) Konvensiyanın 1-ci Maddəsindəki təriflərə uyğun olaraq tütün məmulatlarının bütün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qoyulan tam qadağan tütün məmulatlarının və ya tütündən istifadənin *birbaşa və ya dolayı yolla stimullaşdırılmasının məqsədinə*, nəticəsinə və ya güman edilən nəticəsinə nail olmaq məqsədilə *kommersiya xarakterli informasiyanın, tövsiyələrin və ya hərəkətlərin bütün* formalarına və istənilən hadisəyə, fəaliyyətə və ya ayrıca şəxsə hər növ dəstəyə tətbiq edilir.
- (d) Tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağan qoyulmasına *transsərhəd reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq* daxil olmalıdır. Buraya göndərilən reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq daxil olduğu kimi (Tərəfin ərazisindən göndərilən) daxil olan

reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq da (Tərəfin ərazisinə daxil olan) daxildir.

- (e) Səmərəli olmaq üçün tam qadağan istehsalda, tütünün reklamının yerləşdirilməsində və/və ya yayılmasında, satışının stimullaşdırılmasında və sponsorluğunda iştirak edən *bütün şəxslərə və ya müəssisələrə* aid olmalıdır.
- (f) *Əhalini güclü maarifləndirmə və məlumatlandırma proqramları* sayəsində dəstəklənən və asanlaşdırılan səmərəli *monitorinq, qanunun tətbiqi və sanksiyalar* tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağanın yerinə yetirilməsi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir.
- (g) *Vətəndaş cəmiyyəti* tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna dair qanunlara riayət edilməsinin dəstəklənməsi, hazırlanması və formalaşdırılmasında mərkəzi rol oynayır və onu fəal tərəfdaş kimi bu prosesə daxil etmək lazımdır.
- (h) Səmərəli *beynəlxalq əməkdaşlıq* tütünün həm daxili, həm də transsərhəd reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun ləğv edilməsi üçün prinsiplə əhəmiyyət kəsb edir.

## **TAM QADAĞAN EDİLMƏNİN ƏHATƏ DAİRƏSİ**

Tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun tam qadağan edilməsinin əhatəsi aşağıdakı "Xülasə" yarım bölməsində ümumi şərtlərdə ifadə edilib (5-11-ci bəndlər), növbəti yarım bölmələrdə isə (12-34-cü bəndlər) tam qadağanın tətbiq edilməsi zamanı tənzimləyici orqanlar üçün xüsusi problemlər yarada bilən aspektlər nəzərdən keçirilir.

### **Xülasə**

Tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qoyulan qadağan onun əhatəsinin geniş olduğu halda səmərəli olur. Birbaşa marketing, ictimaiyyətlə əlaqələr, satışın stimullaşdırılması, şəxsi satış və marketingin interaktiv internet metodları da daxil olmaqla, müasir marketing kommunikasiyalarında əmtəə mallarının reklamına, əldə edilməsinin stimullaşdırılmasına və satışına kompleks yanaşmalardan istifadə edilir. Əgər tütünün birbaşa reklamının yalnız bir neçə növü qadağan edilsə, tütün sənayesi öz xərclərini istər-istəməz tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılmasının və tütündən istifadənin zirək dolayı vasitələrinin köməyi ilə, xüsusilə gənc insanlar arasında, reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun digər strategiyalarına yerləşdirəcək.

Odur ki, tütün istehlakının reklamına qismən qadağan qoyulmasının təsiri məhduddur. Bu, Konvensiyanın 13-cü Maddəsində göstərilib, orada tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun qadağan edilməsi üzrə əsas öhdəliklər ifadə edilib. 13.1-ci Maddəyə uyğun olaraq "Tərəflər qəbul edirlər ki, tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun tam qadağan edilməsi tütün məmulatlarının istehlakının azalmasına gətirib çıxaracaq".



13.1 və 13.2-ci Maddələrdə ifadə edilmiş tam qadağanın həyata keçirilməsi üçün Tərəflər Konvensiyanın 1(c) və 1(g)-ci Maddələrində təyin edildiyi kimi tütünün reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və sponsorluğunu qadağan etməlidirlər. 1(c)-ci Maddədə "Tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılması" dedikdə, tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa, yaxud dolayı yolla stimullaşdırılmasının məqsədi, nəticəsi, yaxud ehtimal edilən nəticəsi ilə bağlı informasiyanın, tövsiyənin və ya hərəkətin ötürülməsinin istənilən növü nəzərdə tutulur. 1(g)-ci Maddədə "Tütünə sponsorluq" dedikdə, tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa, yaxud dolayı yolla stimullaşdırılmasının məqsədi, nəticəsi, yaxud ehtimal edilən nəticəsi ilə bağlı istənilən hadisəyə, tədbirə və ya ayrıca şəxsə istənilən növ pul qoyuluşu nəzərdə tutulur.

Qeyd etmək vacibdir ki, "tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılması" kimi "tütünün sponsorluğu" da təkcə ayrı-ayrı tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılmasını deyil, həm də ümumilikdə tütünün istifadə edilməsini əhatə edir; təkcə satışın stimullaşdırılması məqsədi ilə fəaliyyətləri deyil, həm də satışın stimullaşdırılmasının nəticəyə və güman edilən nəticəyə malik fəaliyyətləri; və satışın təkcə birbaşa deyil, həm də dolayı stimullaşdırılmasını əhatə edir. "Tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılması" "informasiyanın ötürülməsi" ilə məhdudlaşmır, buna həm də "tövsiyələr" və fəaliyyətlər "aidir" ki, onlara ən azı aşağıdakı kateqoriyalar daxildir: (a) satış və/və ya paylanma üzrə müxtəlif tədbirlər<sup>1</sup>; (b) reklam və satışın stimullaşdırılmasının gizli növləri, məsələn, müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrində tütün məmulatlarının və ya tütündən istifadənin təsviri; (c) müxtəlif vasitələrlə tütün məmulatlarının hadisələrlə və müxtəlif məmulatlarla əlaqələndirilməsi; (d) satış stimullaşdırıcı qablaşdırılmanın xüsusiyyətləri və məhsulun dizaynı; və (e) siqaretlərə və ya digər tütün məmulatlarına<sup>2</sup> oxşar malların, məsələn, şirniyyat və oyuncaqların və ya digər əşyaların istehsalı və yayılması. Eləcə də qeyd etmək vacibdir ki, bu növ ödənişin hansı yolla qəbul edilib-edilməməsi və ya yayılıb-yayılmamasından asılı olmayaraq, "tütünə sponsorluğu" tərfi maliyyə və ya digər "istənilən növ ödənişi" əhatə edir".

Birbaşa olduğu kimi, həm də dolayı stimullaşdırıcı təsir tütün məmulatları, istehsalçılar və ya idxalçılarla əlaqədar sözlərin, dizaynın, təsvirlərin, səsələrin və rənglərin, o cümlədən firma adlarının, ticarət markalarının, loqotiplərin, tütün firmalarının və ya idxalçıların adlarının, eləcə də rəngin və ya rəngli kompozisiyaların istifadə edilməsi yolu ilə, eləcə də sözlərin hissəsinin və ya hissələrinin, dizaynın, təsvirlərin və rənglərin istifadə edilməsi ilə aparıla bilər. Tütün şirkətlərinin özlərinin reklam edilməsi (bəzən korporativ reklam kimi), hətta firma adlarının və ticarət markalarının adı çəkilmədən tütün məmulatlarının satışının və tütündən istifadənin stimullaşdırılması formasıdır. Təsvir vasitələrinin daxil olduğu reklam və siqaret çəkmək üçün siqaret kağızı, filtrlər, siqaretin əşilməsi üçün avadanlıq kimi aksesuarların sponsorluğu tütün məmulatlarının imitasiyası kimi eyni dərəcədə tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılması və tütündən istifadə ilə nəticələnə bilər.

Fəaliyyətin mükəmməl hesab edilən və ya hesab edilə bilən, qadağan edilmiş növlərinin siyahısının qanunvericiliyə daxil edilməsindən qaçmaq lazımdır. Qanunvericilikdə

<sup>1</sup> Məsələn, pərakəndə ticarətçilərin həvəsləndirilmə sistemləri, satış məntəqələrində lotereyaların, məmulatların pulsuz paylanması, nümunələrin pulsuz paylanması, güzəştlərin, konkursların (tütün məmulatlarının əldə alınması tələb ilə və ya bunsuz) təsvir edilməsi və satışın stimullaşdırılması və ya sdaqəətə görə mükafatlandırma sistemləri, məsələn, tütün məmulatlarının əldə edilməsi zamanı təqdim olunan pulsuz məhsul almaq üçün kuponlar.

<sup>2</sup> Bu mətnin mənasını əks etdirdiyi 16.1-ci Maddə Tərəfləri məcbur edir ki, "daxili qanunvericiliklə, milli qanunvericiliklə müəyyən edilən yaş həddinə və ya on səkkiz yaşına çatmamış şəxslərə tütün məmulatı satışının qadağan edilməsi üçün hökumət səviyyəsində müvafiq sərəralı qanunvericilik, icra, inzibati və digər tədbirləri qəbul etsinlər və həyata keçirsinlər. Bu tədbirlərə: [] (c) yetkinlik yaşına çatmayanların diqqətini cəlb edən tütün məmulatı formasında konfet, qəlyanaltı, oyuncaq və digər əşyaların istehsalının və satışının qadağan edilməsi daxil ola bilər".

göstərilədiyi vaxt tez-tez qadağan olunmuş fəaliyyətdən nümunələr vermək faydalı olur, aydın göstərmək lazımdır ki, bu, sadəcə fəaliyyətin qadağan edilmiş növlərinin bütün diapazonunu əhatə etməyən nümunələrdir. Bununla əlaqədar "daxil olmaqla, lakin bunlarla məhdudlaşmayan" ifadəsi və ya "tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və ya sponsorluğunun istənilən digər növü" kimi hər şeyi ifadə edən cümlələrin köməyi ilə aydınlaşdırma aparmaq olar. Konvensiyanın 13-cü Maddəsinin fəaliyyətinə aid olan tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və ya sponsorluğu növlərinin təxmini (natamam) siyahısı bu rəhbər prinsiplərin Əlavəsinə daxildir.

### **Tövsiyə**

Tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağan bunları əhatə etməlidir:

- istisna olmadan tütünün bütün reklamı, satışının stimullaşdırılması, eləcə də sponsorluğu;
- tütünün birbaşa və dolaylı reklamı, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğu;
- satışın stimullaşdırılması məqsədilə hərəkətlər və satışın stimullaşdırılmasının nəticəsi və güman edilən nəticəsi ilə bağlı hərəkətlər;
- tütün məmulatlarının satışının və tütündən istifadənin stimullaşdırılması;
- kommersiya informasiyasının, kommersiya tövsiyələrinin və hərəkətlərinin ötürülməsi;
- istənilən hadisəyə, fəaliyyətə və ya şəxsə istənilən dəstək;
- reklam və tütün firmalarının satışının stimullaşdırılması və satışın bütün korporativ stimullaşdırılması; və
- ənənəvi kütləvi informasiya vasitələri (mətbuat, televiziya və radio), bu vasitələrin bütün platformaları və İnternet, mobil telefonlar və digər yeni texnologiyalar daxil olmaqla, eləcə də filmlər.

### **Pərakəndə satış və tütün məmulatlarının təsviri**

Satış məntəqələrində tütün məmulatlarının göstərilməsi özlüyündə reklam və satışın stimullaşdırılmasıdır. Məhsulların göstərilməsi tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılmasının və tütündən istifadənin əsas vasitələrindən, o cümlədən tütündən istifadənin sosial qaydada qəbul oluna bilən təsəvvürünü yaradan və tütündən istifadə edənlərin tərgitməsini çətinləşdirən səbəbli tütün satınalmaları üsullarından biridir. Gənc insanlar məmulatların təsvirinin stimullaşdırıcı təsiri üçün xüsusilə həssasdırlar.

Tütün məmulatlarının satış məntəqələrində satışı stimullaşdıran heç bir elementin olmayacağını nəzərdə tutan bu müddəanın təmin edilməsi üçün Tərəflərə, daimi pərakəndə ticarət müəssisələri və küçə satıcıları da daxil olmaqla, satış məntəqələrində tütün məmulatlarının görünüşünə və istənilən təsvirinə tam qadağanı tətbiq etmək lazımdır. Satışı stimullaşdıran hər hansı element olmadan yalnız məmulatların mətn siyahısına və üzərilərində qiymətlərə icazə verilir. 13-cü Maddənin bütün aspektləri barədə olduğu kimi qadağan bərələrə, təyyarələrə, limanlara və hava limanlarına tətbiq

Ticarət avtomatları qadağan edilməlidir, belə ki, Konvensiyanın<sup>3</sup> şərtlərinə görə onların mövcudluğu reklam və ya satışın stimullaşdırılması üçün vasitədir.

### **Tövsiyə**

Tütün məmulatlarının satış məntəqələrində təsviri və görünməsi reklamı və satışın stimullaşdırılmasını bildirir və odur ki, qadağan edilməlidir. Ticarət avtomatları qadağan edilməlidir, belə ki, onların mövcudluğu reklam və ya satışın stimullaşdırılması üçün vasitədir.

### **Qablaşdırılma və məmulatın xarakteristikası<sup>4</sup>**

Qablaşdırılma reklamın və satışın stimullaşdırılmasının vacib elementidir. Tütünün qablaşdırılması və məmulatın xüsusiyyətlərindən müxtəlif üsullarla istehlakçıların diqqətinin cəlb edilməsi, məmulatın təbliğati və firma markasının fərdiliyinin genişləndirilməsi və təbliğati üçün, məsələn, loqotiplərin, rənglərin, şriftlərin, şəkillərin, qutuların üzərində və qutuların tərkibində və ya ayrı-ayrı siqaretlərin, yaxud digər tütün məmulatlarının üzərində forma və materialların köməyi ilə istifadə edilir.

Qablaşdırılmanın üzərində reklamı və satışı stimullaşdıran təsvirlərin təsirini sadə qablaşdırılma haqqında tələbin köməyi ilə aradan qaldırmaq olar: milli orqanların tələblərinə uyğun olaraq ağ-qara və ya iki digər ziddiyyətli rənglə; sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlar, vergi markaları və hökumətin təyin etdiyi digər informasiya və ya markalanma ilə yanaşı, yalnız firma adının, məmulatın adının və/və ya istehsalçının adının, əlaqə üçün informasiyanın və heç bir loqotip və ya digər xüsusiyyət olmadan, qablaşdırılmadakı məmulatların miqdarının göstərilməsi ilə; şriftin əvvəlcədən göstərilmiş üslubu və ölçüsü ilə; və standartlaşdırılmış formalar, ölçü və materiallarla. Qablaşdırılmanın daxilində və ya xaricində, yaxud ayrı-ayrı siqaretlərin və digər tütün məmulatlarının üzərində reklam və ya satış üçün heç bir reklam və stimullaşdırıcı element olmamalıdır.

Əgər sadə qablaşdırılma hələ məcburi deyilsə, məhdudiyətlər tütün məmulatlarını istehlakçı üçün daha cəlbedici edən, yeniləşdirilmiş və ya fəslə qablaşdırılmaların üzərində heyvanların və ya digər fiqurların təsviri, əyləncəli ifadələr, rəngli siqaret kağızları, cəlbedici qoxular kimi dizayn xüsusiyyətlərini mümkün qədər çox əhatə etməlidir.

### **Tövsiyə**

Məmulatların qablaşdırılması və dizaynı reklamın və satışın stimullaşdırılmasının vacib elementləridir. Qablaşdırılmanın üzərində reklam və satışı stimullaşdıran təsvirlərin təsirindən xilas olmaq üçün Tərəflərə sadə qablaşdırılmanın istifadə edilməsi barədə tələblərin qəbul edilməsinin mümkünlüyünü müzakirə etmək lazımdır. Qablaşdırılmada, ayrı-ayrı siqaretlərdə və ya digər tütün məmulatlarında, məmulatları cəlbedici edən dizayn xüsusiyyətləri daxil olmaqla, reklamlar və ya satış üçün stimullaşdırıcı element olmamalıdır.

<sup>3</sup> Reklamı və satışın stimullaşdırılmasını təmsil etdiyi üçün ticarət avtomatlarının qadağan edilməsi yeniyetmələrin müdafiəsi haqqında 16-cı Maddənin müddəalarını tamamlayır. 16.1-ci Maddədə təsvir edilmiş mümkün tədbirlərə bunlar daxildir: "tütün məmulatının satışı üzrə avtomatların yurisdiksiyada (hər Tərəfin) yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün əlçatmaz olmasını və yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılmamasını təmin edən belə bir vəziyyət", lakin 16.5-ci Maddədə deyilir ki, "Tərəf məcburi qüvvəyə malik yazılı bəyanatla tütün məmulatları satan avtomatların istismasını öz yurisdiksiyası daxilində qadağan etmək barədə öhdəlik götürdüyünü bildirə bilər və ya müvafiq hallarda tütün məmulatları satan avtomatları tam qadağan edə bilər".

<sup>4</sup> Eləcə də 11-ci Maddənin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə baxın: orada sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqlara əlaqədar sadə qablaşdırılmadan və yanlışlığa aparıcı informasiyadan istifadə edilməsi müzakirə edilir.

## **İnternet vasitəsilə satış**

Tütün məmulatlarının İnternet vasitəsilə satışları, Konvensiyada müəyyən etdiyi kimi, reklamı və stimullaşdırılmanı mahiyyət etibarilə özündə birləşdirir. Bu problem reklam və satışın stimullaşdırılması ilə məhdudlaşmır, buraya həm də yeniyetmələrə satış, vergidən yayınma və qanunsuz ticarət daxildir.

İnternetdə tütünün reklamından və satışının stimullaşdırılmasından xilas olmağın ən birbaşa üsulu tütünün İnternet vasitəsilə satışının qadağan edilməsidir<sup>5</sup>. Belə qadağan tək-cə məmulatları satan subyektlərə deyil, ödənişə kömək edən kredit kartı şirkətləri də daxil olmaqla, digər müəssisələrə, eləcə də poçt xidmətlərinə və məmulatların çatdırılması xidmətlərinə də tətbiq edilməlidir.

İnternet satışlarına qadağan hələ tətbiq edilmədiyi üçün, heç bir şəkil və ya satış stimullaşdırıcı xüsusiyyətlər olmadan, yalnız məmulatların qiymətləri göstərilməklə mətn siyahısına icazə verilərək məhdudiyətlər qoymaq lazımdır (məsələn, daha aşağı qiymətlərə istinad edilmədən).

İnternetdə tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılmasının gizli xarakteri və pozuntuların eyniləşdirilməsi və aşkar edilməsinin çətinliyi nəzərə alınaraq, həmin tədbirlərin işləməsi üçün xüsusi daxili resurslar vacibdir. Tütünün transsərhəd reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun ləğv edilməsi üzrə FCTC/COP3(14) qərarında tövsiyə edilmiş tədbirlər, xüsusilə əlaqə məntəqələrinin təyin edilməsi və digər Tərəflərin bildirişlərinə reaksiya verilməsi daxili qanunun tətbiq edilməsi cəhdlərinin heç çıxmamasına kömək edəcək.

### ***Tövsiyə***

Tütünün İnternet vasitəsilə satışlarını mahiyyət etibarilə reklamı və satışın stimullaşdırılmasını özündə birləşdirdiyi üçün qadağan etmək lazımdır.

## **Brendin genişləndirilməsi və brendin eyni vaxtda istifadə edilməsi**

“Brendin genişləndirilməsi” o zaman baş verir ki, tütün məmulatının brendin adı, emblemi, ticarət markası, loqotipi və ya fərqləndirici ticarət nişanı, yaxud istənilən digər fərqləndirici xüsusiyyəti (rənglərin xarakterik ahəngi daxil olmaqla) hər hansı qeyri-tütün məmulatı və ya xidmətlə elə bir yolla birləşdirilir ki, tütün və qeyri-tütün məmulatı və ya xidmətinin birliyi əmələ gələ bilər.

“Brendin eyni vaxtda istifadə edilməsi” o zaman baş verir ki, qeyri-tütün məmulatının adı, emblemi, ticarət markası, loqotipi və ya ticarət nişanı, yaxud istənilən digər fərqləndirici xüsusiyyətinin nişanı (rənglərin xarakterik ahəngi daxil olmaqla) tütün məmulatı və ya tütün şirkəti ilə elə bir yolla birləşdirilir ki, tütün məmulatı və ya tütün şirkəti və qeyri-tütün məmulatı və ya xidməti arasında birlik əmələ gələ bilər.

“Brendin genişləndirilməsi” və “brendin eyni vaxtda istifadə edilməsi” birbaşa və ya dolayı yolla, tütün məmulatının satışının stimullaşdırılması və ya tütündən istifadənin məqsədini, nəticəsini və ya güman edilən nəticəsini nəzərdə tutduğu üçün tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılması kimi müzakirə olunmalıdır.

<sup>5</sup> İnternet vasitəsilə satışın tənzimlənməsinin müxtəlif variantları tütün məmulatlarının qanunsuz ticarəti haqqında Protokola dair danışıqların aparılması üzrə Hökumətlərarası orqan tərəfindən müzakirə edilir.

### **Tövsiyə**

Tərəflər "brendin yayılmasını" və "brendin eyni vaxtda istifadə edilməsini" qadağan etməlidirlər, belə ki, onlar tütünün reklamı və satışının stimullaşdırılmasıdır.

### **Korporativ sosial məsuliyyət<sup>6</sup>**

Tütün şirkətləri dəyərli işlərə ödənişlər edərək və ya digər üsulla özlərinin "sosial məsuliyyətli" işgüzar təcrübələrinin elementlərini fəallaşdıraraq, daha tez-tez özlərini cəmiyyətin maraqlarının qeydinə qalan kimi təqdim etməyə cəhd edirlər.

Bəzi tütün şirkətləri ya birbaşa, ya da digər müəssisələr vasitəsilə kommunal, səhiyyə təşkilatları, sosial təminat və ətraf mühitin mühafizəsi kimi təşkilatlara maliyyə ödənişləri və ya natura ödənişləri aparır. Belə ödəmələr Konvensiyanın 1(g)-ci Maddəsində tütünün sponsorluğunun tərfi ilə üst-üstə düşür və tam qadağan çərçivəsində qadağan edilməlidir, belə ki, belə ödəmələrin nəticəsi və ya güman edilən nəticəsi tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa və ya dolayı yolla stimullaşdırılmasıdır.

Tütün şirkətləri digər tərəflərə ianələr nəzərdə tutmayan "sosial məsuliyyətli" (məsələn, işəgötürən və qulluqçular arasında yaxşı münasibətlər yaradaraq və ya ətraf mühitin idarə edilməsində iştirak edərək) işgüzar praktika həyata keçirməyə cəhd edə bilərlər. Başqa münasibətlərdə bəyənilən belə fəaliyyətə kömək qadağan edilməlidir, belə ki, onun məqsədi, nəticəsi və ya güman edilən nəticəsi tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa və ya dolayı yolla stimullaşdırılmasıdır. Tələb edilən korporasiya hesabatı (məsələn, illik hesabatlar) və ya zəruri inzibati məqsədlər (məsələn, işə qəbul etmə məqsədləri və təchizatçılarla informasiya mübadiləsi üçün) istisna olmaqla, belə informasiyanın ictimaiyyətə yayılmasını qadağan etmək lazımdır.

Tütün firmaları tərəfindən "gənclər arasında siqaretçəkəmənin qarşısının alınması" kimi əhalinin maarifləndirilməsi kampaniyalarını bu əsasla qadağan etmək lazımdır ki, onları digər tərəflər yerinə yetirəndə "ödəmələr" daxil olur və ya tütün sənayesinin özü tərəfindən aparılarda korporativ reklam yaranır.

### **Tövsiyə**

Tərəflər tütün firmalarından istənilən digər qurumlara "sosial məsuliyyətli tədbirlər"ə görə ödəmələri qadağan etməlidirlər, belə ki, bu, sponsorluqdur. Tütün sənayesinin "sosial cəhətdən məsul" biznes praktikasına verilmiş aşkarlığın qadağan edilməsi lazımdır, belə ki, bu, reklamı və satışın stimullaşdırılmasını yaradır.

### **Rəylərin qanuni ifadəsi**

Tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun tam qadağan edilməsinin həyata keçirilməsi jurnalist, bədii və ya elmi rəylərin qanuni ifadə edilməsinə və ya ictimai, yaxud siyasi şərhlərə əngəl törətməməlidir. Nümunələrə tütün məzmunun təsadüfi fonlu yenilikli təsviri, tarixi şəxsiyyətlərin təsviri və ya tənzimləmə, yaxud siyasətə dair rəylərin təsviri daxildir. Buna baxmayaraq müvafiq xəbərdarlıqlar və ya düzəlişlər barədə tələblər irəli sürülə bilər.

<sup>6</sup> Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsi üzrə Tərəflərin Konfransı tərəfindən yaradılmış işçi qrupun hazırladığı rəhbər prinsiplərdə bu məsələ tütüna qarşı mübarizə üzrə ictimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirindən qorunması baxımından müzakirə olunur.



Bəzi hallarda jurnalist, bədii və ya elmi rəy, yaxud ictimai və ya siyasi şərhlərin ifadə olunmasına redaksiya, bədii, elmi, ictimai və ya siyasi səbəblər üzrə əsaslandırılı bilməyən və həqiqətən redaksiya, bədii və ya elmi məzmun, yaxud həqiqətən ictimai və ya siyasi şərh kimi deyil, daha çox reklam, satışın stimullaşdırılması və ya sponsorluq kimi müzakirə olunmalı elementlər daxil ola bilər. Əgər bu daxil edilmə kommersiya və tütünlə bağlı mülahizələr üzrə, məsələn, kütləvi informasiya vasitələrində tütün məmulatlarının və ya təsvirlərin ödənişli yerləşdirilməsinə görə aparılırsa, göz qabağında olur.

### **Təvsiyə**

Tütünün reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağan edilmə fikirlərin ifadə edilməsinin qanuni növlərinə, məsələn, jurnalist, bədii və ya elmi rəylərə, yaxud qanuni ictimai və ya siyasi şərhlərə mane olmamasını təmin etmək vacibdir. Bununla belə Tərəflərə jurnalist, bədii və ya elmi rəy, yaxud ictimai və ya siyasi şərhin tütündən istifadənin stimullaşdırılması və ya tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılması üçün istifadə edilməsinə yol verməmək üçün tədbirlər görmək lazımdır.

### **Kütləvi informasiya vasitələrinin əyləncə məhsulunda tütünün təsviri**

Kütləvi informasiya vasitələrinin əyləncə məhsullarında, məsələn, filmlərdə, teatr tamaşalarında, oyunlarda tütünün təsviri, xüsusilə gənc insanlar arasında tütünün istifadəsinə güclü təsir göstərə bilər. Ona görə Tərəflərə aşağıdakı tədbirləri görmək lazımdır:

- Əyləncə məhsulunda tütün məmulatlarının təsviri göstərilən zaman həmin məhsulun tamaşası, buraxılışı və icarəsində iştirak edən hər şirkətin cavabdeh şəxslərinin belə təsvirə görə heç bir pul, hədiyyələr, pulsuz aşkarlıq, faizsiz borc, tütün məmulatları, ictimaiyyətlə əlaqələrdə kömək və ya dəyəri olan istənilən nə isə alınmadığını inandırmaqlarını tələb edən mexanizmlər yaratmaq.
- Tütün markalarını gücləndirən eyniləşdirilmənin təsviri və ya kütləvi informasiya vasitələrinin istənilən məhsulunun məzmunu ilə və ya məzmunu qismində tütün markalarının təsvirlərini qadağan etmək.
- Tütün məmulatını və ya ondan istifadəni təsvir edən kütləvi informasiya vasitələrinin hər əyləncə məhsulunun başlanğıcında tütün əleyhinə reklam göstərilmiş təsviri tələb etmək.
- Kütləvi informasiya vasitələrinin əyləncə məhsulları üçün tütün məmulatlarının və ya onlardan istifadənin təsvirini nəzərdə tutan (məsələn, yetkinlik yaşına çatmayanların girişini məhdudlaşdıran, "yalnız böyükklər üçün" kateqoriyasının təyin edilməsini tələb edən) və kütləvi informasiya vasitələrinin əyləncə məhsullarının, uşaqlara yönəldilmiş (cizgi filmləri daxil edilməklə), tütün məmulatlarını və ya onlardan istifadəni təsvir etməyəcək belə bir müddəalarını təmin edən kateqoriyalar sistemi və ya təsnifat sistemi hazırlamaq.

### **Təvsiyə**

Tərəflərə, tütünün istənilən təsvirlərinə görə mənfəətin olmaması barədə tələb edilən təsdiqləmə də daxil olmaqla, kütləvi informasiya vasitələrinin əyləncə məhsullarında tütünün təsvirinə dair tütün markalarını və ya onların təsvirlərini gücləndirən eyniləşdirilmənin istifadəsini qadağan edən, tütün əleyhinə reklamı və tütünün təsvirini nəzərə alan kateqoriyalar sistemi və ya təsnifat sistemi yaradılmasını tələb edən ayrıca tədbirlər görmək lazımdır.

## **Tütün ticarəti çərçivəsində informasiyanın verilməsi**

Tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qadağan edilməsi məqsədinə, adətən tütün ticarəti çərçivəsində informasiyanın verilməsinə qadağan qoyulmadan nail olunur.

Tütün ticarəti iştirakçlarına məlumat haqqında məlumat verilməsi məqsədilə tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna qoyulan tam qadağanın istənilən istisnasını təyin etmək və dəqiq tətbiq etmək lazımdır. Belə informasiyaya giriş ticarət qərarları verən şəxslərə və sonda bu informasiyaya ehtiyacı olan şəxslərə məhdudlaşdırılmalıdır.

Tütün məmulatları istehsalçılarının informasiya bülletenləri, yalnız onların müstəsna olaraq tütün məmulatları istehsalçılarının işçiləri, podratçıları, təchizatçıları və digər işgüzar tərəfdaşları üçün nəzərdə tutulduğu halda və yalnız onların yayılması bu şəxslər və müəssisələrlə məhdudlaşan zaman tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna tam qadağandan azad ola bilər.

### ***Tövsiyə***

Tütün ticarəti çərçivəsində informasiya verilməsi üçün tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qoyulan tam qadağanın istənilən istisnasını müəyyən etmək və ciddi surətdə tətbiq etmək lazımdır.

## **Tam qadağan edilmə ilə əlaqədar konstitusiya prinsipləri**

Konvensiyanın 13-cü Maddəsinə uyğun olaraq konstitusiya və ya konstitusiya müddəalarına görə tam qadağan edilmənin həyata keçirilməsində məhdudiyyətləri olan istənilən Tərəf bu maneələri nəzərə alaraq mümkün qədər çox geniş məhdudiyyətlər tətbiq edir. Əgər özlərinin konstitusiyası və ya konstitusiya prinsiplərinin gücü ilə etmək imkanları yoxdursa, Tərəflər tam qadağanı tətbiq edilməsinə borcludurlar. Bu öhdəliyi "tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunun tam qadağan edilməsi tütün məmulatlarının istehlakının azalmasına gətirib çıxaracaq" kontekstində və Konvensiyanın "indiki və gələcək nəsillərin tütündən istifadənin və tütün tüstüsünün təsirindən insan sağlamlığı üçün dağıdıcı nəticələrindən, eləcə də sosial, ekoloji və iqtisadi nəticələrindən qoruması"ndan ibarət ümumi məqsədi nəzərə alınaraq izah etmək lazımdır (Konvensiyanın 3-cü Maddəsi).

Qəbul edilmişdir ki, konstitusiya prinsiplərinin necə nəzərə alınması barədə sual hər Tərəfin konstitusiya sistemi tərəfindən müəyyən edilməlidir.

## **KONVENSIYANIN 13.4-cü MADDƏSİ İLƏ ƏLAQƏDAR ÖHDƏLİKLƏR**

Konvensiyanın 13.2 və 13.3-cü Maddələrinə uyğun olaraq Tərəflər tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağan qoymağa borcludurlar (və ya özlərinin konstitusiyası və ya konstitusiya prinsiplərini nəzərə alaraq mümkün qədər daha tam məhdudlaşdırma etməlidirlər). Konvensiyanın 13.2 və 13.3-cü Maddələri üzrə öz öhdəliklərini hələ yerinə yetirməmiş Tərəflərdə tütünün reklamının, satışının



stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun bəzi formalarının mövcudluğunun davam etməsini gözləmək olar. Bundan başqa müvafiq kommersiya informasiyasına, tövsiyə və ya hərəkətlərə uyğun lap məhdud formaları tam qadağan tətbiq edildikdən sonra mövcud olmaqda davam edə bilər, eləcə də tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun bəzi formaları konstitusiyası və ya konstitusiya prinsipləri tam qadağana mane olan Tərəflərdə mövcud olmaqda davam edə bilər.

Tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun qadağan olunmayan istənilən forması Konvensiyanın 13.4-cü Maddəsinin tələblərinə uyğun olmalıdır. Ayrıılıqda hər bir Tərəf "yanılmağa aparan yalan və ya tütün məmulatının xarakterik xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri, təhlükəsi və ya onlardan ayrılan məhsullar barədə" yanlış təsəvvür yarada bilən digər aldadıcı yollar kimi vasitələrlə tütün məmulatının bazarda irəliləyişini təmin edən bütün reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq formalarını qadağan edir" (13.4(a); "tələb edir ki, sağlamlıq üçün zərərli olması barədə xəbərdarlıq və ya digər müvafiq xəbərdarlıq tütün məmulatının istənilən reklamını və uyğun hallarda satışın stimullaşdırılmasını və sponsorluğu müsbət etsin (13.4(b); və əgər tam qadağan tətbiq etməyibsə, müvafiq dövlət orqanlarından tütün sənayesinin hələ qadağan olunmamış reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa xərcləri barədə informasiyanın açıqlanmasını tələb edir" (13.4(d).

Tərəflərə, tütünün satışını və ya ondan istifadəni birbaşa və ya dolayı yolla, istənilən vasitələrlə stimullaşdıran yalan, yanlışlığa gətirib çıxaran və ya digər aldadıcı yolla, yaxud xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri, istənilən tütün məmulatının ayrılan məhsulları və ya tütün məmulatlarının təhlükəlilikləri və ya tütündən istifadənin sağlamlığa təsiri və təhlükəliliyi barədə yanlış təsəvvür yarada bilən istənilən termin, təsvir, ticarət markası, emblem, marketinq təsviri, loqotip, rənglər, simvolik və ya istənilən digər işarənin<sup>7</sup> istifadəsini qadağan etmək lazımdır. Belə qadağan, xüsusilə yanılmağa aparan və ya yanlış təsəvvür<sup>8</sup> yarada bilən istənilən dildə olan "aşağı faizli qatran", "yüngül", "çox yüngül", "yumşaq" "ekstra", "ultra" terminlərinin istifadə edilməsini və digər terminləri əhatə etməlidir.

Tərəflərə tütünün istənilən reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunu müsbət edən sağlamlığa dair xəbərdarlıqların və ya digər xəbərdarlıqların və məlumatların tərpənilməsinə ən azı tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna bərabər mühüm mövqedən qiymətləndirmək lazımdır. Tələb edilən xəbərdarlıqların və məlumatların məzmunu müvafiq orqanlar tərəfindən müəyyən edilməli və sağlamlıq üçün və tütündən istifadədən narkotik asılılıq riskləri barədə səmərəli məlumatlandırılmalı, tütün məmulatlarından istifadə etmək həvəsindən uzaqlaşdırmalı və tütündən istifadəni tərgitmək motivasiyasını artırmalıdır. Səmərəliliyinin maksimuma çatdırılması üçün Konvensiyanın 13.4(b)-cü Maddəsinə uyğun olaraq Tərəflərdən tələb edilən xəbərdarlıqlar və ya digər məlumatlar qablaşdırılma üzərində Konvensiyanın 11-ci Maddəsinin tələb etdiyi xəbərdarlıqlara və ya digər məlumatlara uyğun olmalıdır.

Tərəflərə tütün sənayesindən iştirak etdikləri istənilən reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun müvafiq hökumət rəhbərlikləri qarşısında

<sup>7</sup> Bu ifadə Konvensiyanın 11.1(a)-ci Maddəsindən "rəng" sözünün əlavə edilməsi ilə götürülüb və işçi qrupun fikrinə görə o, tütün məmulatlarının xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri və təhlükələri barədə yalan təəssürat yaratmaq üçün istifadə edilə bilər.

<sup>8</sup> Bax: 11.1(a)-ci Maddə və Konvensiyanın 11-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri.



meydana çıxarılmasını tələb etmək lazımdır. Belə meydana çıxarılmalar qanunla müəyyən edilmiş müntəzəm vaxt intervallarında və konkret sorğulara cavab olaraq həyata keçirilməlidir. Onlara həm ümumilikdə və həm də ayrı-ayrı markalar üzrə aşağıdakı informasiya daxil olmalıdır:

- reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və ya sponsorluğun növü, onların məzmunu, forması və kütləvi informasiya tipi daxil olmaqla;
- reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun yerləşdirilməsi və dərəcəsi və ya reklamın tezliyi;
- reklam və istehsal şirkətləri də daxil olmaqla, reklamda, satışın stimullaşdırılmasında və sponsorluqda iştirak etmiş bütün müəssisələrin göstərilməsi;
- Tərəfin ərazisindən çıxan transsərhəd reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq halında, orada ola bilməsi və ya həyata keçiriləcəyi güman edilən, ərazi və ya ərazilərin göstərilməsi; və
- reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq üçün istifadə edilən maliyyə və digər resursların məbləği.

Tərəflərə, eyni zamanda ticarət sirlərinin qorunmasını təmin edərək, həmin informasiyanı əhali üçün asanlıqla (məsələn, İnternet vasitəsilə)<sup>9</sup> əlçatan etmək lazımdır.

Konvensiyanın 13.4(d)-cü Maddəsində göstərilən reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa bütün sənayesinin xərcləri haqqında məlumatın hələ qadağan olunmamış açıqlanmasına dair öhdəliklərin yalnız tam qadağana malik olmayan Tərəflərə tətbiq edildiyi halda, bütün Tərəflər 13.4-cü Maddədə ifadə edilmiş öhdəliklərindən kənar tədbirlər görməyə həvəsləndirən 13.5-cü Maddəyə uyğun tövsiyə edilən tədbirləri həyata keçirməlidirlər. Tütün sənayesindən iştirak etdiyi bütün reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun xərclərinin aşılmasının tələb edilməsi, tam qadağanı tətbiq etdiyini hesab edən Tərəflərə bu qadağanla əhatə edilməmiş və ya həmin qadağanı pozaraq bütün sənayesinin iştirak etdiyi istənilən reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun müəyyən edilməsinə kömək edə bilər. Açıqlanma haqqında tələblərin bütün sənayesinin, əks halda iştirak edə biləcəyi, bütün reklamından, satışının stimullaşdırılmasından və sponsorluqdan çəkinməsinə əlavə faydası ola bilər.

### ***Tövsiyə***

Tərəflər qadağan edilməmiş reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğun istənilən formasına aid 13.4-cü Maddənin tələblərini yerinə yetirməlidirlər. Tərəflər bütün məmulatlarının yalan, yanlışlığa aparan, aldadıcı və ya yanlış təsəvvürlər yarada bilən istənilən vasitələrlə satışının stimullaşdırılmasının bütün formalarını qadağan etməlidirlər; sağlamlıq üçün zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların və digər müvafiq xəbərdarlıqların və məlumatların verilməsini tələb etməlidirlər; və tələb etməlidirlər ki, bütün sənayesi iştirak etdiyi istənilən reklamı, satışın stimullaşdırılmasını və sponsorluğu müntəzəm olaraq dövlət orqanı qarşısında açıqlasın. Tərəflərə bu informasiyanı əhali üçün asanlıqla əlçatan etmək lazımdır.

<sup>9</sup> Bu müddəə bütün sənayesi haqqında Konvensiyanın məqsədinə aid müxtəlif növ informasiyalara əhalinin əlçatanlığına kömək barədə 12(c)-ci Maddə üzrə öhdəliyə dəstək verir.

## **UYĞUNLUQ**

Daxili qadağanlar və onların səmərəli həyata keçirilməsi global səviyyədə tütünün reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna istənilən tam qadağanın əsas elementləridir. İnternet kimi müasir kütləvi informasiya vasitələri, filmlər və birbaşa peyk yayımı sərhədləri asanlıqla keçir və daxili qaydalarla tənzimlənən reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğun əksər formaları, məsələn, tədbirlərin sponsorluğu digər dövlətlərə ötürülür və onlarda geniş yayılır. Bundan başqa reklam və satışın stimullaşdırılması tez-tez geyim əşyaları və texniki qurğular kimi məmulatlarla əlaqələndirilir və ya nəşrlərdə ortaya çıxır və beləliklə bu, məmulatlarla birlikdə yerini bir dövlətdən digərinə dəyişir.

Məlumdur ki, beynəlxalq əməkdaşlıq olmadan daxili qadağanların səmərəliliyi pozula bilər.

### **Tərəfin ərazisindən çıxan transsərhəd reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq (göndərilən material)**

Konvensiyanın 13.2-ci Maddəsində bildirilir ki, "tam qadağana ...hüquqi şərtlərə əməl edilməsi və bu Tərəfdə olan texniki vasitələr nəzərə alınmaqla, *onun ərazisindən çıxan* transsərhəd reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tam qadağan daxildir".

Tərəfin ərazisində yaşayan və ya digər dövlətlərin ərazisində yaşayan şəxslər üçün nəzərdə tutulub-tutulmamasından asılı olmayaraq praktiki qadağan Tərəfin ərazisi hüduqlarında çap edilmiş və istehsal edilmiş bütün nəşrləri və məhsulları əhatə etməlidir. Mənşəyi dövlətə yönəldilən və bu dövlətdə istifadə edilən nəşrlər və məhsullar arasında və mənşəyi digər dövlətləri nəzərdə tutan və digər dövlətlərdə istifadə edilən nəşrlər və məhsullar arasında fərqləndirmə aparmaq çox vaxt çətindir.

Materialın Tərəfin ərazisi hüduqlarından kənarında və ya daxilində olan şəxslərə yönəlib-yönəlməməsindən asılı olmayaraq qadağan, eləcə də istənilən şəxs və ya müəssisə tərəfindən tütünün reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun, Tərəflərin ərazisində İnternetdə və ya digər transsərhəd kommunikasiya texnologiyalarında yerləşdirilməsinə tətbiq edilməlidir.

Bundan başqa qadağan, eləcə də tütünün digər ölkədə əldə oluna bilən reklamını, satışın stimullaşdırılmasını və sponsorluğu yayan istənilən şəxsə və ya müəssisəyə tətbiq edilməlidir.

Geriyyə, onun mənşəyi olan dövlətə idxal edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, Tərəfin ərazisindən çıxan tütünün reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qoyulan tam qadağan həmin Tərəfin vətəndaşları - fiziki və hüquqi şəxslərinin - digər dövlətin ərazisində reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluqda iştirak etməmələrini təmin etməlidir.

### **Tərəfin ərazisinə daxil olan transsərhəd reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq**

Konvensiyanın 13.7-ci Maddəsində bildirilir ki, "tütünün reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun bəzi formalarına artıq qadağa qoymuş Tərəflər

onun ərazisinə daxil olan transsərhəd reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun belə formalarını qadağan etmək üçün və daxili reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tətbiq etdiyi sanksiyaları öz milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq onun ərazisindən çıxanlara da tətbiq etmək üçün suveren hüquqlara malikdirlər”.

Qadağanın tətbiq edilməsi, məsələn, Tərəfin ərazisinə daxil olan və ya bu ərazidə şəxslər üçün əvvəlcədən təyin edilən, digər dövlətlərdə çap edilmiş və ya istehsal edilmiş nəşrləri və məhsulları əhatə etməlidir. Tərəflərə, idxal edilən çap nəşrlərinin seçmə yoxlamalarının aparılmasının mümkünlüyünü nəzərdən keçirmək lazımdır. Əgər belə nəşrlər Tərəfin vətəndaşları və ya Tərəfin ərazisində işləyən müəssisələr tərəfindən çap edilmişsə, nəşr edilmişsə və ya yayılmışsa, onlar məsuliyyət daşımalıdırlar və onlara qadağan mümkün<sup>10</sup> qədər maksimal dərəcədə tətbiq edilməlidir. Qadağan, eləcə də Tərəfin ərazisində əlçatan bütün İnternet məzmununa və Tərəfin ərazisində olan şəxslərə yönəlib-yönəlməməsindən asılı olmayaraq, Tərəfin ərazisində yayılan və ya başqa yolla Tərəfin ərazisinə daxil olan istənilən digər audio, vizual və ya audiovizual materiala tətbiq edilməlidir.

### **Təvsiyə**

Tütünün reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağan və ya məhdudiyətlər tətbiq etmiş Tərəflər öz ərazisindən çıxan istənilən reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun tütünün daxili reklamı, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğu ilə eyni tərzdə qadağan edilməsini və məhdudlaşdırılmasını təmin etməlidirlər. Tərəflər bəzi hallarda səmərəli tədbirlərin Protokolda müzakirə olunmasının vacibliyinin mümkünlüyü faktını qəbul edərək, Tərəflərdən və ya qeyri-Tərəflərdən daxil olmasından asılı olmayaraq, Tərəflər tütünün istənilən transsərhəd reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun özlərinin ərazisinə daxil olmasını məhdudlaşdırmaq və ya qarşısını almaq üçün səmərəli tədbirlər görməkdə öz suveren hüquqlarından istifadə etməlidirlər.

## **CAVABDEH SUBYEKTLƏR**

Cavabdeh subyektlər geniş surətdə təyin edilməli və bütün marketinq zəncirini əhatə etməlidirlər. Əsas məsuliyyət tütünün reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun təşəbbüskarlarının üzərinə, adətən, tütün məmulatlarının istehsalçılarının, topdansatış müəssisələrinin, topdan satış ticarətçilərinin, idxalçıların, pərakəndə ticarətçilərin və onların agentlərinin və assosiasiyalarının üzərinə qoyulmalıdır.

Bundan başqa tütünün reklamında, satışın stimullaşdırılmasında və sponsorluğunda iştirak edən bir çox subyektlər də məsuliyyət daşımalıdırlar.

<sup>10</sup> Bəzi hallarda Tərəf vətəndaşlığı olmayanlar barədə də öz qadağanını gücləndirə bilər. Digər Tərəflərin vətəndaşlarını necə müzakirə etmək məsələsi transsərhəd reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq haqqında mümkün protokolun müddələrinin predmeti ola bilər.



Məsuliyyət bütün subyektlərin üzərinə eyni qaydada qoyulmur, belə ki, onların reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun istehsalında, yerləşdirilməsində və yayılmasında iştirakı müxtəlifdir. Tütünün sponsorluğu halında cavabdeh subyektlər istənilən müvafiq formada ödəniş edənlər, istənilən formada ödəniş alanlar və istənilən müvafiq formada ödənişin verilməsinə və ya alınmasına kömək edən vasitəçilərdir. Reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq informasiyanın verilməsi ilə bağlı olduğu halda, subyektlərin üzərinə məsuliyyətin qoyulması üsulu verilən informasiyanın məzmununun istehsalında və yayılmasında onların rolundan və onlara nəzarət imkanlarından asılı olacaq. İnformasiyanı yayan subyekt reklamın və stimullaşdırmanın məzmunundan xəbərdar olduğuna və ya xəbərdar olma imkanına malik olduğuna görə məsuliyyət daşmalıdır. Kütləvi informasiya vasitələrinin tətbiq edilmə texnologiyasından asılı olmayaraq, bu, ədalətlidir, lakin xüsusilə İnternetdə məzmunu və birbaşa peyk yayımının məzmununa nəzarət üçün tətbiq edilir.

Kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələrinin bütün formaları ilə əlaqədar:

- İnformasiya məzmununu istehsal edən və ya nəşr edən şəxslərə və müəssisələrə (məsələn, reklam agentlikləri, dizaynerlər, qəzet və digər çap materiallarını nəşr edənlər, yayım kompaniyaları, filmlərin, televiziya və radio proqramlarının prodüserləri, birbaşa efiərdə görünən oyunlar, eləcə də İnternet, mobil telefonlar, peyk yayımı və oyunlarda məzmunu görə məsuliyyət daşıyan istehsalçılar) tütünün reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və sponsorluğunu daxil etməyi qadağan etmək lazımdır.
- Şəxslərə və müəssisələrə, məsələn, kütləvi informasiya vasitələrində işləyənlərə və tədbirlərin təşkilatçılarna, idmançılara, məşhur adamlara, kino ulduzlarına və digər artistlərə tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunda iştirak etməyi qadağan etmək lazımdır.
- Konkret öhdəlikləri (məzmunu girişdən məhrum edilmə və ya girişin bağlanması kimi) analoji və ya rəqəmsal kütləvi informasiya vasitələrində və kommunikasiyada (ictimai şəbəkə saytları, İnternet xidməti təchizatçıları və telekommunikasiya şirkətləri kimi) iştirak edən digər müəssisələrə tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu barədə onlar tərəfindən xəbərdarlıq aldıqdan sonra tətbiq etmək lazımdır.

Hüquqi şəxs halında məsuliyyət ayrıca qulluqçunun üzərinə deyil, bir qayda olaraq, şirkətin üzərinə qoyulmalıdır.

Əgər tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və ya sponsorluğuna dair kontrakt, müqavilə və ya razılaşma tam qadağanın pozulması ilə bağlanmışsa, onları etibarsız hesab etmək lazımdır.

İnternetlə əlaqədar, məsələn, qadağan qoyulması və üzərinə konkret öhdəlik qoyulması lazım olan cavabdeh subyektin beş əsas kateqoriyası mövcuddur.

- *İnformasiya məzmununun istehsalçıları məzmunu yaradırlar və ya onun yaranmasına təşəbbüskarlıq edirlər. Buraya tütün şirkətləri, reklam agentlikləri, televiziya proqramlarının, filmlərin və internetdə yayılan oyunların prodüserləri daxildir. İnformasiya məzmununun istehsalçılarına istehsal etdikləri informasiya məzmununa tütünün reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və sponsorluğunu daxil etməyi qadağan etmək lazımdır.*

- *İnformasiya məzmununu nəşr edənlərə məzmunu İnternet istifadəçilərinə təqdim olunanadək seçən nəşr edənlər və müəssisələr daxildir (məsələn, yenilikçi və ya İnternetdə yayım saytları). İnformasiya məzmununu nəşr edənlərə təqdim etdikləri informasiya məzmununa tütünün reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və sponsorluğunu daxil etməyi qadağan etmək lazımdır.*
- *İnformasiya məzmununun sahibləri, məzmunu İnternet istifadəçilərinə (məsələn, İnternetin ictimai şəbəkə saytları) təqdim olunanadək seçmədən, digərləri tərəfindən istehsal edilmiş informasiya məzmununun toplandığı müəssisələr də daxil olmaqla, informasiya məzmununun saxlanıldığı İnternetə qoşulan kompüter serverlərinə nəzarət edən müəssisələrdir. Sahiblər məzmun barədə xəbərdarlıq aldıqdan sonra tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna girişdən məhrum etməyə və ya girişi kəsməyə borclu olmalıdırlar.*
- *İnformasiya məzmununun naviqasiya sistemi kommunikasiya xidmətləri istifadəçilərinə informasiya məzmununun yerləşməsinə müəyyən etməyə kömək edən İnternetin axtarış sistemi kimi müəssisələrdir. İnformasiya məzmununun naviqasiya sistemi məzmun barədə xəbərdarlıq aldıqdan sonra tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna girişdən məhrum etməyə və ya girişi kəsməyə borclu olmalıdırlar.*
- *Giriş provayderləri İnternet xidməti provayderləri və mobil telefon şirkətləri kimi kommunikasiya xidmətlərinə son istifadəçilərin girişini təqdim edən müəssisələrdir. Giriş provayderləri məzmun barədə xəbərdarlıq aldıqdan sonra tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna girişdən məhrum etməyə və ya girişi kəsməyə borclu olmalıdırlar.*

İnformasiya məzmunu istehsalçılarının, nəşr edənlərin və sahiblərinin öhdəliklərindən fərqli olaraq Tərəflər texniki cəhətdən mümkün olanları nəzərə alaraq, girişdən məhrum etmə üçün ağılabatan cəhdlər tətbiq edilməklə, informasiya məzmununun naviqasiya sisteminin və giriş provayderlərinin öhdəliklərini məhdudlaşdırma bilərələr.

### **Tövsiyə**

Tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna cavabdeh müəssisələr geniş surətdə müəyyən edilməlidir və onların üzərinə məsuliyyətin qoyulması üsulu onların rolundan asılı olmalıdır.

Əsas məsuliyyət, adətən reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğun təşəbbüskarı olan tütün məmulatlarının istehsalçıları, topdansatış müəssisələri, idxalçılar, pərakəndə ticarətçilər və onların agentləri və assosiasiyalarının üzərinə qoyulmalıdır.

Kütləvi informasiya vasitələrində informasiya məzmununu istehsal və nəşr edən şəxslərə və müəssisələrə tütünün reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və sponsorluğunu istehsal və nəşr etdikləri informasiya məzmununa daxil etməyi qadağan etmək lazımdır.

Şəxslərə və müəssisələrə (tədbirlərin təşkilatçıları, idmançılar və məşhur adamlar kimi) tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunda iştirak etməyi qadağan etmək lazımdır.



Konkret öhdəlikləri (məsələn məzmunun çıxarılması) tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu barədə xəbərdarlıq aldıqdan sonra analoji və ya rəqəmsal kütləvi informasiya vasitələrində iştirak edən digər müəssisələrə tətbiq etmək lazımdır.

## **TÜTÜNÜN REKLAMI, SATIŞININ STİMULLAŞDIRILMASI VƏ SPONSORLUĞU HAQQINDA QANUNLARIN DAXİLİ TƏTBİQ EDİLMƏSİ**

### **Sanksiyalar**

Tərəflərə, effektiv, proporsional və inandırıcı cəzalar təqdim etmək və tətbiq etmək lazımdır (cərimələr, düzəlişedic reklam tədbirləri və lisenziyanın dayandırılması və ya ləğv edilməsi daxil olmaqla). Tətbiq edilən cəzalar effektiv qarşısını alma vasitəsi olması üçün, birinci pozuntu daxil olmaqla, onlar müxtəlif dərəcəli olmalı, pozuntunun (pozuntuların) xarakteri və ciddiliyi ilə ölçülən olmalı və reklamdən, satışın stimullaşdırılmasından və sponsorluqdan əldə edilən potensial iqtisadi mənfəətdən artıq olmalıdır.

Təkrar pozuntularına görə istehsalçı və ya cavabdeh subyekt üçün müstəsna əhəmiyyətli cəza tətbiq edilməlidir. Tez-tez baş verən və kobud pozuntular halında daha güclü sanksiyalar, o cümlədən mümkün dustaqxana həbsi qoyulmalıdır. Sanksiyalara həm də pozuntuları düzəltmək öhdəliyi daxil edilməlidir, məsələn, aşağıdakılar vasitəsilə:

- reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və ya sponsorluğun aradan qaldırılması;
- məhkəmə qərarlarının məhkəmənin təyin etdiyi tərəf və ya tərəflərin xərcləri hesabına, məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş qaydada nəşr edilməsi; və
- düzəldici reklamın və ya əks-reklamın maliyyələşdirilməsi.

Sanksiyalar tək-cə ayrı-ayrı şəxslərə deyil, müəssisənin hərəkətlərinə tətbiq edilməlidir (ərazinin xaricində yerləşən, lakin həmin əraziyə təsir edə bilən, onlarla əlaqəli hüquqi şəxslərin hərəkətlərinə cavabdeh hesab edilə bilən korporasiyalar daxil olmaqla). Sanksiyalar, eləcə də korporasiyaların hərəkətlərinə məsuliyyət daşıdıqları hallarda korporasiyaların menecerlərinə, direktorlarına, vəzifəli şəxslərinə və/və ya hüquqi nümayəndələrinə tətbiq edilməlidir.

Tütün məmulatlarının istehsalçlarına, topdansatış ticarətçilərinə, idxalçılara və pərakəndə ticarətçilərə lisenziyaların verilməsi reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa nəzarətin səmərəli metodu ola bilər. Ərizə verənə yalnız qanuni tələblərə riayət edilməsini təmin edə bildiyi halda lisenziya verilə və ya təzələyə bilər. Riayət edilməmə halında lisenziya müəyyən müddətə geri alınə bilər və ya ləğv edilə bilər. Tütün məmulatlarının istehsalında və ya satışında birbaşa iştirak etməyən korporasiyalar, məsələn, yayım kompaniyaları üçün lisenziya alınması tələb edilərsə, tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna dair müddəalara riayət edilməsi lisenziyanın təqdim edilməsi, təzələnməsi, müvəqqəti məhrum edilmə və ya geri götürülməsi meyarlarına daxil edilməlidir.

Əgər qorxuducu sanksiyalar mövcuddursa, qanun tətbiq edən orqanlar, məhkəmə araşdırması olmadan, qanunsuz praktikaya uğurla son qoya bilər (məsələn, əlaqələrin, iclasların, xəbərdarlıqların, inzibati sərəncamların və müntəzəm cərimə ödənilmələrinin köməyi ilə).

### **Monitoring, qanun tətbiqetmə və ədalətə nail olunma**

Tərəflər monitoring və qanunların tətbiqi üçün səlahiyyətli müstəqil orqan təyin etməli və ona zəruri səlahiyyətlər və resurslar verməlidirlər. Həmin müəssisə şikayətlərin araşdırılması, qanunsuz reklam və ya satışın stimullaşdırılması vasitələrinin müsadirə edilməsi, şikayətlərə və/və ya lazımi məhkəmə proseduruna dair öz rəyini bildirmə üzrə səlahiyyətlərə malik olmalıdır.

Vətəndaş cəmiyyəti və ayrı-ayrı vətəndaşlar monitoringdə və qadağanın səmərəli tətbiq edilməsində iştirak etməlidirlər. Nəzərdə tutulur ki, vətəndaş cəmiyyəti, xüsusilə ictimai səhiyyə, tibbi-sanitariya yardımı, profilaktika, gənclərin sağlamlığının qorunması müəssisələri və ya istehlakçıların təşkilatları ciddi monitoring həyata keçirəcəklər və qanunvericilikdə göstərilməlidir ki, cəmiyyətin üzvləri şikayətlər verə bilərlər.

Bundan başqa tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun qarşısını almaq üçün mülki hüquqa müraciət variantları olmalıdır. Milli qanun istənilən maraqlı şəxsə və ya qeyri-hökumət təşkilatına tütünün qanunsuz reklamına, stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qarşı qanuni hərəkətə təşəbbüs qaldırmağa imkan verməlidir.

Qanunun tətbiq edilməsinin proqramına pulsuz telefonla, İnternetdə veb sayt vasitəsilə və ya oxşar sistemlə qanun pozuntuları barədə əhalinin məlumat verməyə həvəsləndirilməsi imkanı daxil edilə bilər.

### **Tövsiyə**

Tərəflərə, səmərəli, proporsional və inandırıcı cəzalar təqdim etmək və tətbiq etmək lazımdır. Onlara, monitoring və qanunu tətbiq etmək üçün səlahiyyətli müstəqil orqan təyin etmək və ona zəruri səlahiyyətlər və resurslar vermək lazımdır. Vətəndaş cəmiyyəti monitoringdə və qanunların tətbiqində iştirak etməli və ədalət mühakiməsinə daxil ola bilməlidirlər.

## **ƏHALİNİN MAARİFLƏNDİRİLMƏSİ VƏ MƏLUMATLANDIRILMASI**

Tərəflərə, Konvensiyanın<sup>11</sup> 12-ci Maddəsinə uyğun olaraq bütün informasiya verilməsi vasitələrindən istifadə edərək cəmiyyətin bütün sektorlarında tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu barədə əhalinin məlumatlandırılmasını təşviq etmək və gücləndirmək lazımdır. Tərəflərə, tam qadağana xüsusi əhəmiyyət verən, əhəliyə onun zəruriliyini açıqlayan və tütün sənayesinin reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun nə üçün qəbuledilməz olduğunu izah edən, əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılmanın səmərəli, hərtərəfli proqramlara daha geniş girişə malik olmaq üçün, xüsusilə mövcud tədbirləri qəbul etmək lazımdır.

<sup>11</sup> "Maarifləndirmə, informasiyanın verilməsi, hazırlıq və əhalinin məlumatlandırılması".

Riayət edilmənin və tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qarşı qanun pozuntuları haqqında məlumatın monitorinqinə əhalinin dəstəyinin cəlb edilməsi hüquq təbiiqetmənin vacib bir elementidir. Cəmiyyətin üzvlərinin bu rolu yerinə yetirə bilməsi üçün onlar problem haqqında məlumatlandırılmalı, pozuntular zamanı köməyi ilə hərəkət edə biləcəkləri qanun və üsulları başa düşməlidirlər.

Tərəflərə, əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması proqramlarını həyata keçirmək, əhalini tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna qarşı yönəlmiş qanunların mövcudluğu barədə məlumatlandırmaq, tütünün istənilən reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu barədə müvafiq hökumət müəssisələrini məlumatlandırmaq üçün atılan addımlar, eləcə də qanunun pozulması yolu ilə tütünün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu ilə məşğul olan hər hansı şəxsə qarşı qəbul edilə bilən tədbirlər barədə məlumatlandırmaq lazımdır.

### **Təvsiyə**

Tərəflərə, əhalinin cəmiyyətin bütün sektorlarında tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun ləğv edilməsi zərurəti, tütünün reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna qarşı qanunlar, eləcə də köməyi ilə qanun pozuntularına qarşı hərəkət edə biləcəkləri üsullar barədə məlumatlandırılmasını təşviq etmək və gücləndirmək lazımdır.

### **BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ**

Tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun ləğv edilməsi üzrə cəhdlərin səmərəliliyi təkcə ayrı-ayrı Tərəflərin qəbul etdiyi təşəbbüslərdən deyil, həm də tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun aradan qaldırılmasında Tərəflərin əməkdaşlığının səviyyəsindən asılıdır. Səmərəli beynəlxalq əməkdaşlıq tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun həm daxili, həm də transsərhəd ləğvi üçün vacib əhəmiyyətə malik olacaq.

Konvensiyanın Tərəfləri artıq beynəlxalq əməkdaşlığa dair öhdəliklər götürmüşlər, o cümlədən 13.6-cı Maddə (Transsərhəd reklamın ləğvinə kömək üçün zəruri texnologiyaların və digər vasitələrin işlənilib hazırlanmasında əməkdaşlıq); 19-cu Maddə (Məsuliyyət); 20-ci Maddə (Elmi tədqiqatlar, epidemioloji nəzarət və məlumat mübadiləsi), xüsusilə 20.4-cü Maddə (Açıq elmi-texniki, sosial-iqtisadi, kommersiya və hüquqi məlumatların, eləcə də tütün sənayesi təcrübəsinə dair məlumat mübadiləsi); 21-ci Maddə (Hesabat verilməsi və məlumat mübadiləsi), 22-ci Maddə (Elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq və müvafiq təcrübənin təqdim edilməsi) və 26-cı Maddəyə (Maliyyə ehtiyatları) uyğun olaraq.

Bu rəhbər prinsiplərdəki tövsiyələrlə yanaşı, Tərəflərin Konfransı, eləcə də transsərhəd reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun<sup>12</sup> ləğv edilməsinə, Tərəflər arasında informasiya mübadiləsi və digər əməkdaşlığa kömək edəcək digər tədbirləri tövsiyə edir. Tərəflərin yalnız tütünün transsərhəd reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna dair deyil, tütünün bütün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna dair informasiya, nəzəri və praktiki təcrübə mübadiləsindən də faydalanacaqları faktı qəbul edilərək, tütünün daxili reklamının, satışının stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun ləğv edilməsinə dair belə tədbirlərin təbiiq müsbət nəticələr verər.

<sup>12</sup> FCTC/COP3(14) Qərarı.



## **ƏLAVƏ**

### **Tütünün Konvensiyanın şərtlərinə aid reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu növlərinin təxmini (natamam) siyahısı**

- audio, vizual və audiovizual vasitələrin köməyi ilə informasiyanın verilməsi: çap (qəzetlər, jurnallar, kitabçalar, vərəqlər, afişalar, blanklar, lövhə reklamı, plakatlar, işarələr daxil olmaqla), televiziya və radio (yerüstü və peyk daxil olmaqla), filmlər, rəqəmsal videodisklər, videomateriallar və kompakt disklər, oyunlar (kompüter oyunları, videooyunlar və ya internet oyunları) və digər rəqəmsal kommunikasiya platformaları (İnternet və mobil telefonlar daxil olmaqla), lentə yazılmayan teatr və digər tamaşalar, eləcə də avtonəqliyyat vasitələrinin üzərində əmtəə malı nişanları;
- o cümlədən əyləncə tədbirlərinin keçirildiyi yerlərdə və pərakəndə satış yerlərində, eləcə də avtonəqliyyat vasitələrinin və avadanlığın üzərində firma adlarının yerləşdirilməsi (məsələn, firma rənglərinin istifadə edilməsi ilə və ya rənglərin, loqotiplərin, yaxud ticarət markalarının yerləşdirilməsi);
- satış məntəqələrində tütün məhsullarının təsviri;
- tütün məmulatlarının satış avtomatları;
- İnternet vasitəsilə tütün məmulatlarının satışı;
- firma adlarının yayılması və firma adlarının birləşdirilməsi;
- ödənişin əvəzinə və ya digər mülahizəyə görə məhsulun yerləşdirilməsi (yəni informasiyanın verilməsi kontekstində tütün məmulatının, xidmətin və ya ticarət markasının daxil edilməsi və ya ona istinad edilməsi (bax: yuxarıda));
- tütün məmulatlarının alınmasına görə hədiyyələrin və ya məhsulun (açar üçün halqalar, futbol köynəyi, beysbol kaskası, alışqanlar) güzəştə təqdim edilməsi;
- o cümlədən marketing araşdırması və dadına baxılması ilə əlaqədar tütün məmulatlarının pulsuz nümunələrinin təqdim edilməsi;
- bazara şirnikləndirici irəlilətmə və ya düzlüyə görə həvəsləndirmə sistemləri, məsələn, tütün məmulatlarının alınması ilə birlikdə və ya alınmasından asılı olmayaraq ödənişli kuponların təqdim edilməsi;
- tütün məmulatlarının alınmasının tələb edilib-edilmədiyindən asılı olmayaraq, tütün məmulatları və firma adları ilə əlaqədar yarışlar;
- birbaşa poçt göndərişləri, məsafədən marketing, "istehlakçıların yoxlanılması" və ya "tədqiqat" kimi təbliğat materiallarının (və informasiya) köməyi ilə ayrı-ayrı adamlara birbaşa oriyentasiya;



- məhsulların güzəştə satışının stimullaşdırılması;
- zahirən tütün məmulatlarına oxşar oyuncaqların və şirniyyatların satışı və ya göndərilməsi;
- pərakəndə ticarətçilərin stimullaşdırılması da daxil olmaqla, pərakəndə satıcıları həvəsləndirmək üçün və ya məhsulları endirilmiş qiymətlərə satılması məqsədi ilə birbaşa ödənişlər və ya ödənişin digər növləri (məsələn, müəyyən həcmdə satışa nail olmağa görə onların mükafatlandırılması);
- qablaşdırılma və məmulatın dizaynının xüsusiyyətləri;
- pərakəndə ticarət məntəqəsində, hər hansı yerdə və ya hər hansı tədbir zamanı konkret istehsalçının konkret məmulatının və ya məhsulunun müstəsna satışının əvəzinə ödəniş və ya digər mənfəətlər, məmulatın asan görünən təsviri;
- təhsil müəssisələrində, mehmanxanalarda, idman, əyləncə, musiqi, rəqs və ya ictimai tədbirlərin keçirildiyi yerlərdə məmulatların satışı, təchizatı, yerləşdirilməsi və ya nümayiş etdirilməsi;
- tədbirlərə yaradıcılığa, ayrıca şəxslərə və ya qruplara (məsələn, idman və bədii tədbirlərə, ayrıca idmançılara və ya komandalara, ayrıca artist və ya artist qruplarına, xeyriyyə və ya sosial təşkilatlara, siyasətçilərə, siyasi namizədlərə və ya siyasi partiyalara), korporativ sosial məsuliyyətli yaradıcılıq daxil olmaqla, populyarlaşdırmanın əvəzinə edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, maliyyə və ya digər dəstəyin göstərilməsi;
- tütün sənayesi tərəfindən, tədbirlərin keçirildiyi yerlərin, məsələn barlar, klublar və digər istirahət yerlərin istismarına cavabdeh şəxs və təşkilatlara tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılması üçün binanın tikintisi və ya təmirinin, yaxud çadırların və günəş çətirlərinin istifadəsinin və ya təqdim edilməsinin əvəzinə maliyyə və ya digər dəstəyin göstərilməsi.

# Maddə 14

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri



## **TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 14-cü MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNSİPLƏRİ**

### **TÜTÜNDƏN ASILILIQ VƏ TÜTÜNDƏN İSTİFADƏNİN DAYANDIRILMASI İLƏ BAĞLI TƏLƏBATIN AZALDILMASI TƏDBİRLƏRİ**

#### **GİRİŞ**

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə konvensiyanın (TMÇK) 14-cü Maddəsi bildirir ki, "hər bir Tərəf milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla elmi məlumatlara və daha yaxşı təcrübəyə əsaslanmış lazımı, hərtərəfli və kompleks rəhbər prinsipləri işləyib hazırlayır və yayır və tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək və tütündən asılılığın adekvat müalicəsinin təmin olunması üçün effektiv tədbirlər görür".

Müxtəlif mədəniyyətlərdə və müxtəlif dillərdə tütündən asılılığın müalicəsi müxtəlif cür müəyyən edilir. Bəzən bura bütövlükdə əhəlinin tütündən istifadəsinin azaldılması üzrə tədbirlər daxildir, lakin çox vaxt ancaq fərdi səviyyələrdə tədbirləri ifadə edir. Hazırkı rəhbər prinsiplər hər ikisini əhatə edir, ona görə də onlarda "tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək", eləcə də "tütündən asılılığın müalicəsi" ifadəsi işlədilir. Tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək üzrə əlavə effektiv tədbirlər ÜST-nin TMÇK-nin digər maddələrində və onların həyata keçirilməsi üzrə rəhbər prinsiplərdə vardır.

Tərəflər ÜST-nin TMÇK üzrə və əhəlinin sağlamlığının qorunması sahəsində öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin yüngülləşdirilməsi üçün bu rəhbər prinsiplərdən istifadə etməyə çağırılırlar. Onlar, eləcə də Konvensiyanın 2.1-ci Maddəsinin müddəalarına uyğun bu rəhbər prinsiplərdə tövsiyə edilənlərdən əlavə tədbirləri də həyata keçirməyə çağırılırlar.<sup>1</sup>

#### **Məqsəd**

Hazırkı rəhbər prinsiplərin məqsədi, daha yaxşı mövcud elmi məlumatlar əsasında və milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla, Tərəflərə Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin TMÇK-nin 14-cü Maddəsindən irəli gələn, Konvensiyanın digər müddəaları üzrə öhdəliklərinə və Tərəflərin Konfransının məqsədlərinə uyğun olaraq, öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində köməklik göstərilməsidir.

<sup>1</sup>Tərəflər bu rəhbər prinsiplərlə əhatə olunmuş mövzular üzrə məlumatların əlavə mənbələri yerləşdirilmiş ÜST-nin TMÇK-nin internet sahifəsinə (<http://www.who.int/fctc/>) ünvanlandırılırlar.

Bunun üçün rəhbər prinsiplər:

- (i) Tərəfləri tütündən istifadəni dayandırmaq cəhdinə səbəb olan, tütün məmulatlarının onun istifadəsindən imtina etmək arzusunda olan istehlakçıları üçün dəstəyə geniş əlçatanlığı təmin edən və belə dəstəyin təmin olunması üçün ehtiyatların davamlı mənbəyi olan sabit infrastrukturunu möhkəmləndirməyə və ya yaratmağa çağırır;
- (ii) tütündən istifadənin dayandırılmasına köməklik və tütündən asılılığın müalicəsinin tütünə qarşı mübarizənin milli proqramlarına və səhiyyə sisteminə daxil edilməsi üçün zəruri olan əsas effektiv tədbirləri müəyyən edir; və
- (iii) Tərəfləri tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi məqsədləri ilə dəstəyin inkişafı və möhkəmləndirilməsinə köməklik üçün təcrübə ilə bölüşməyə və əməkdaşlıq etməyə çağırır.

### **Terminlərdən istifadə**

Hazırkı rəhbər prinsiplərin məqsədləri üçün aşağıdakı təriflər tətbiq edilir:

- “Tütün istehlakçısı” – istənilən tütün məmulatını istifadə edən şəxs.
- “Tütündən asılılıq/addiksiya” tütündən dəfələrlə istifadədən sonra formalaşan və adətən, tütündən istifadə etməyə güclü istək, onun istifadəsinə nəzarətdə çətinlik, zərərli nəticələrinə baxmayaraq tütündən istifadədə daimilik, başqa fəaliyyət və öhdəliklərin növlərindən tütündən istifadənin daha yüksək prioritetliyi, artan dözümlülüyün və bəzən fiziki abstinensiya vəziyyətinin daxil olduğu davranış, dərk edilən və fizioloji halların məcmusu.<sup>2</sup>
- “Tütündən istifadənin dayandırılması”: kiminsə köməyi ilə və ya bunsuz istənilən tütün məmulatından istifadənin dayandırılması prosesi.
- “Tütündən istifadənin dayandırılmasına köməklik”: tütündən asılılığın müalicəsi daxil olmaqla, tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək edən, bütün əhalini əhatə edən tədbirlər və yanaşmalar.
- “Tütündən asılılığın müalicəsi”: tütün istehlakçılarına onlarda tütündən istifadənin dayandırılmasını yüngülləşdirmək üçün davranış dəstəyinin və ya dərman preparatlarının, yaxud hər ikisinin təmin olunması.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> Bu anlayış: Sağlamlıqla bağlı xəstəlik və problemlərin beynəlxalq statistik təsnifatı, Onuncu yenidən baxılma (ICD-10). Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2007-ci il. - əsasında uyğunlaşdırılmışdır.

<sup>3</sup> Bəzən bu sənəddə “tütündən istifadənin dayandırılmasına dəstək” adlandırılır.

- "Davranış dəstəyi": insanlara, dərman preparatlarından əlavə, onlar tərəfindən tütündən istifadənin dayandırılmasında köməklik göstərilməsinə yönəldilmiş dəstək.
- Ona tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı, çərçivəsində tütündən istifadə və onun dayandırılması barədə biliklər verildiyi, dəstək təmin olunduğu və davranışın dəyişilməsinin bacarıqları və strategiyaları verildiyi köməyin bütün növləri daxil edilə bilər.
- "Qısa məsləhətləşmə": bir qayda olaraq adi məsləhətləşmə və ya qarşılıqlı təsirin gedişində, adətən, bütün istehlakçıların aldığı, bir neçə dəqiqəlik tütündən istifadənin dayandırılması tövsiyəsi.

## **ƏSAS MÜLAHİZƏLƏR**

**Tütündən istifadə güclü asılılıq yaradır.**<sup>4,5</sup> Tütündən istifadə və tütün tüstüsünün təsiri sağlamlıq, iqtisadiyyat, ətraf mühit və sosial dairə üçün ciddi neqativ nəticələrə səbəb olur və insanlar bu neqativ nəticələr və tütündən istifadənin dayandırılmasının faydası barədə məlumatlandırılmalıdırlar.<sup>6</sup> Bu mənfi nəticələri bilmə istifadəçilərin çoxu üçün onun çəkilməsindən imtınanın xeyrinə güclü əsaslandırılan faktordur və ona görə ictimaiyyətin və siyasəti dürüst ifadə edən şəxslərin tamamilə başa düşülmələrini təmin etmək vacibdir.

**Tütünə qarşı mübarizə üzrə digər tədbirlərlə birgə tütündən asılılığın müalicəsi üzrə tədbirlər həyata keçirmək vacibdir.** Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılıqdan müalicəyə köməklik tütünə qarşı mübarizənin hərtərəfli kompleks proqramının vacib elementidir. Tütün istehlakçılarına onların tütündən istifadəni dayandırmaq cəhdində köməklik göstərilməsi və onların tütündən asılılıqdan uğurlu müalicəsi tütünə qarşı mübarizə sahəsində siyasətin ictimaiyyət tərəfindən dəstəyin möhkəmlənməsi və onların qəbul oluna bilinməsinin artması sayəsində digər tədbirlərini gücləndirər. Tütündən istifadənin dayandırılması və müalicənin aparılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi əhali səviyyəsində, ÜST-nin TMÇK-nin digər maddələrinin predmeti olan, tədbirlərlə birlikdə birgə fəaliyyət effektini, beləliklə, onlardan maksimal nəticəni təmin edər.

**Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi strategiyaları effektivlik barədə daha yaxşı mövcud faktiki məlumatlara istinad etməlidir.** Tütündən asılılığın müalicəsinin effektivliyi və onun səmərəli tibbi-

<sup>4</sup> Bax: Sağlamlıqla bağlı xəstəlik və problemlərin beynəlxalq statistik təsnifatı, Onuncu yenidən baxılma (ICD-10). Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2007-ci il.

<sup>5</sup> Azərbaycan dilinə asılılıq kimi tərcümə edilən "addiction" və "dependence" terminləri ÜST-nin TMÇK-nin 4 və 5-ci Maddələrinin preambulasında olduğu kimi bu rəhbər prinsiplərdə bir-birini əvəz edən qismində istifadə olunur.

<sup>6</sup> ÜST-nin TMÇK-nin 12-ci Maddəsində ümumi şəkildə göstərilirdiyi kimi.

sanitar tədbir və beləliklə də, səhiyyə sistemləri tərəfindən məqsədəuyğun investisiya obyektinin olması barədə aydın elmi məlumatlar mövcuddur.

**Müalicə əlçatan və qiymətə görə münasib olmalıdır.** Tütükdən asılılığın müalicəsi geniş yayılmalı, əlçatan və münasib qiymətə malik olmalı və ona tütükdən istifadənin dayandırılmasının mövcud variantlar toplusu barədə məlumatlar<sup>7</sup> daxil olmalıdır.

**Tütükdən istifadənin dayandırılması və tütükdən asılılığın müalicəsi bir birini tamamlayan olmalıdır.** Tütükdən istifadənin dayandırılması və tütükdən asılılığın müalicəsi strategiyaları ilə bağlı gender faktoru, mədəniyyət, din, yaş, təhsil, savadlılıq, sosial-iqtisadi status, əlillik və tütükdən istifadənin yüksək göstəricilərinə malik əhali qruplarının ehtiyacları kimi faktorlar nəzərə alınmalıdır. Tütükdən istifadədən imtinanın təmin olunması strategiyaları maksimal mümkün əhatə dərəcəsiindən fərqlənməli və müvafiq hallarda fərdi tütün istehlakçılarının tələbatlarına uyğunlaşdırılmalıdır.

**Monitoring və qiymətləndirmə vacib əhəmiyyət kəsb edir.** Monitoring və qiymətləndirmə tütükdən istifadənin dayandırılması və tütükdən asılılığın müalicəsi sahəsində uğurlu proqramların vacib elementləridir.

**Vətəndaş cəmiyyəti ilə fəal partnyorluq.** Vətəndaş cəmiyyətinin fəal iştirakı və onunla partnyorluq, ÜST-nin TMÇK-nin 4.7-ci Maddəsinin preambulasında da göstərilədiyi kimi, bu rəhbər prinsiplərin effektiv həyata keçirilməsi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir.

**Bütün kommərsiya və korporativ maraqlardan müdafiə.** ÜST-nin TMÇK-nin 14-cü Maddəsinin həyata keçirilməsi üzrə strategiyaların işlənilib hazırlanması Konvensiyanın 5.3-cü Maddəsinə və onun həyata keçirilməsi üzrə rəhbər prinsiplərə uyğun olaraq tütün sənayesinin kommərsiya və digər korporativ maraqlarından, eləcə də maraqların bütün faktiki və potensial toqquşmalarından müdafiə olunmalıdır.

**Təcrübə mübadiləsinin dəyəri.** Təcrübə mübadiləsi və bir-biri ilə əməkdaşlıq Tərəflərin hazırkı rəhbər prinsiplərin həyata keçirmək bacarığını əhəmiyyətli artırır.

**Səhiyyə sisteminin mərkəzi rolu.** Tütükdən istifadənin dayandırılması və tütükdən asılılığın müalicəsinə köməklik məqsədləri ilə mövcud səhiyyə sistemlərinin möhkəmləndirilməsi vacib əhəmiyyət kəsb edir.

## **TÜTÜKDƏN İSTİFADƏNİN DAYANDIRILMASI VƏ TÜTÜKDƏN ASILILIĞIN MÜALİCƏSİNƏ DƏSTƏK MƏQSƏDİ ÜÇÜN İNFRASTRUKTURUN İNKİŞAFI**

### **Sorğu məlumatı**

Tütükdən istifadənin dayandırılması və tütükdən asılılığın effektiv müalicəsinə köməklik üçün infrastrukturun müəyyən elementləri tələb olunacaq. Bir çox ölkələrdə bu infrastrukturun əhəmiyyətli hissəsi (məsələn, ilkin tibbi-sanitariya yardım sistemi) artıq mövcuddur. Tütükdən istifadənin imkan daxilində sürətli dayandırılması və tütükdən asılılığın müalicəsinin mümkün olan daha aşağı xərclərlə işlənilib hazırlanmasına kömək etmək üçün ölkələr mövcud ehtiyatların və infrastrukturun maksimal mümkün

<sup>7</sup>Maarifləndirmə üzrə sonrakı göstəricilər ÜST-nin TMÇK-nin 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərindədir (FCTC/COP/4(7) qərarı).ünvanlandırılırlar.



dərəcəsiindən istifadə etməli və bütün istehlakçılarının heç olmasa qısa məsləhətlər almalarını təmin etməlidirlər.

Buna nail olunanda tütündən asılılığın müalicəsinin təmin olunmasının, daha ixtisaslaşdırılmış yanaşmalar daxil olmaqla, digər mexanizmləri tətbiq edilə bilər (aşağıda bax "Tütündən istifadədən imtinaya dəstəyin inkişafı: mərhələli yanaşma").

İlkin mərhələdə zəruri infrastrukturun işlənilib hazırlanması və inkişafına bu sahədə müvafiq təcrübə və biliklərə malik peşəkar birliklər və digər qruplar, lakin bu prosesi maraqların bütün faktiki və potensial toqquşmalarından müdafiə etməklə cəlb olunmalıdır.

## **Təvsiyə**

Tərəflər, milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla, tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın lazımı müalicəsinə effektiv köməklik üçün zəruri olan infrastrukturunu möhkəmləndirmək və ya yaratmaqdan ötrü aşağıda göstərilmiş tədbirləri həyata keçirməlidirlər.

## **Hərəkətlər**

### *Milli vəziyyətin təhlilini aparmaq*

Müvafiq hallarda: (1) xüsusilə bütün istehlakçılarının siqaretçəkməni dayandırmasını əsaslandırma və müalicəyə dəstək tələbatının stimullaşdırılması sahəsində, ölkədə tütünə qarşı mübarizə üzrə siyasətin bütün tədbirlərinin vəziyyəti və onların təsirini; (2) tütündən istifadədən imtinaya köməklik və tütündən asılılığın müalicəsinin təmin olunması üzrə siyasət tədbirlərini; (3) tütündən asılılığın müalicəsinin mövcud xidmətləri və onların təsirini; (4) kadrların hazırlanması sahəsində potensial,<sup>8</sup> səhiyyə infrastrukturunu və faydalı ola biləcək istənilən digər infrastruktur daxil olmaqla, tütündən istifadədən imtinaya köməkliliyin və tütündən asılılığın müalicəsi xidmətlərinin gücləndirilməsi (və ya mövcud olmadığı halda bu xidmətləri yaratmaq) üçün mövcud resursları; (5) monitorinqin istənilən mövcud məlumatlarını (aşağıda bax "Monitorinq və qiymətləndirmə") təhlil etmək. Strateji planın hazırlanması üçün müvafiq hallarda bu vəziyyət təhlilini istifadə etmək.

### *Milli əlaqələndirməni təşkil etmək və möhkəmləndirmək*

Tütündən istifadədən imtinaya yardım və tütündən asılılığın müalicəsinin təmin olunması üzrə proqramların gücləndirilməsi və ya yaradılmasına milli əlaqələndirmə mexanizmi, yaxud əlaqələndiricinin kömək etməsini təmin etmək. Tütündən istifadənin dayandırılması sahəsində mövcud xidmətlər və bütün istehlakçılar üçün xidmətin ixtisaslaşdırılmış tədarükçü haqqında məlumatların müasir asan əlçatan sisteminin yaradılması imkanını dəstəkləmək və müzakirə etmək.

### *Hərtərəfli rəhbər prinsipləri işləyib hazırlamaq və yaymaq*

<sup>8</sup> Hazırlıq üzrə sonrakı göstərişlər ÜST-nin TMÇK-nin 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərindədir (FCTC/COP/4(7) qərarı).

Tərəflər, milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla, tütündən asılılığın müalicəsi üzrə daha yaxşı mövcud elmi məlumatlara və lazımi təcrübəyə əsaslanan hərtərəfli rəhbər prinsipləri işləyib hazırlamalı və yaymalıdırlar.

Bu rəhbər prinsiplərə iki əsas element: (1) başlıca olaraq siyasət və proqramların maliyyələşdirilməsi və həyata keçirilməsinə cavabdeh şəxslərə yönəlmiş, tütündən istifadədən imtinaya kömək və tütündən asılılığın müalicəsini təmin etmək iqtidarında olan **tütündən istifadənin dayandırılmasının milli strategiyası** və (2) başlıca olaraq tütündən istifadənin dayandırılmasında tütün istehlakçıları üçün dəstəyi işləyib hazırlayan, idarə edən və təmin edənlərə yönələn **müalicəyə dair milli rəhbər prinsiplər**<sup>9</sup> daxil olmalıdır.

Tütündən istifadənin dayandırılmasının milli strategiyası və tütündən asılılığın müalicəsinə dair rəhbər prinsiplər aşağıdakı əsas parametrlərə malik olmalıdır:

- onlar faktiki məlumatlara əsaslanmalıdır;
- onların işləyib hazırlanması prosesi maraqların istənilən faktiki və potensial toqquşmalarından qorunmalıdır;
- onlar, səhiyyə problemləri ilə məşğul olan əlavə elm adamları, müəllimlər, səhiyyə sahəsində peşəkar təşkilatlar, gənclərlə işləyən səhiyyə işçiləri, müəllimlər, şəxslər və bu sahədə müvafiq bilik və təcrübəyə malik qeyri-hökumət təşkilatları da daxil olmaqla, əsas maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıqda işləyib hazırlanmalıdır;
- onların üzərində işlənilmə, hər halda digər maraqlı tərəflərlə fəal partnyorluq və məsləhətləşmələrlə, ya həvalə olunmalı, ya da hökumət tərəfindən başçılıq edilməlidir; əgər müalicənin rəhbər prinsiplərinin işləyib hazırlanması prosesi başqa təşkilatların təşəbbüsü ilə olarsa, onlar bunu hökumətlə fəal əməkdaşlıqda etməlidirlər; və
- onların yayılma və həyata keçirilmə planını daxil etməsi, bütün xidmət təchizatçılarının tütündən istifadə etməməklə nümunə olmalarının vacibliyini (səhiyyə sektoru çərçivəsində və ya kənarında) qeyd etməsi və daxil olan elmi məlumatlar sahəsində və ÜST-nin TMÇK-nin 5.1-ci Maddəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliklərə uyğun olaraq vaxtaşırı xülasə və yenilənməyə məruz qalması vacibdir.

Müalicənin milli rəhbər prinsiplərinin əlavə əsas parametrləri

- Onlar milli səviyyədə, o cümlədən səhiyyə mütəxəssislərinin təşkilatları və/və ya assosiasiyaları tərəfindən hədsiz bəyənilmə əldə etməlidir;
- Onlar tədbirlərin mümkün daha geniş spektrlərini, məsələn, bütün istehlak edən şəxslərin sistemə eyniləşdirilməsini, qısa məsləhətlərin verilməsini,

<sup>9</sup>Müalicəyə dair rəhbər prinsiplər xidmət rəhbərlərinə, praktika ilə məşğul olan mütəxəssislərə və pasiyentlərə tütündən asılılığın müalicəsi və tütündən istifadənin dayandırılmasına dair lazımi qərarların qəbul edilməsində kömək üçün sistemə eyniləşdirilən müddəalardır.

siqaretçəkməni atanlar üçün telefon xətlərini, təlimlənmiş işçilər tərəfindən davranışa dəstəyin şəxsən göstərilməsini, pulsuz və ya qəbul oluna bilinən qiymətə olan dərmanlara əlçatanlığın təmin olunması üzrə sistemləri və tütündən istifadə faktının bütün tibbi qeydlərdə əks edilməsi daxil olmaqla,

- tütündən istifadədən imtinada kömək göstərilməsi üzrə əsas addımların dəstəklənməsi sistemlərini daxil etməlidir;
- Onlar səhiyyə sektorunun daxilində olduğu kimi kənar da bütün vəziyyətləri və bütün təchizatçıları əhatə etməlidir.

*Səhiyyə işçiləri və tütündən istifadənin dayandırılması ilə bilavasitə əlaqəsi olan digər şəxslərin tütündən istifadəsinə diqqət yetirmək*

### Səhiyyə işçiləri

- bənzətmə üçün nümunə olmalarına və tütündən istifadə edərək onun sağlamlıq üçün nəticələri barədə tibbi-sanitar məlumatların əhəmiyyətinin heçə endirmələrinə görə və
- tütündən istifadənin sosial qəbul oluna bilinməsini zəiflətməyin və səhiyyə işçiləri üzərində buna dair müsbət nümunə göstərmək üçün xüsusi məsuliyyətin vacibliyinə görə tütündən istifadədən çəkinməlidirlər.

Ona görə səhiyyə işçiləri və bütün istehlakçlarına tütündən istifadənin dayandırılmasında kömək göstərilməsində bilavasitə iştirak edən istənilən digər qruplar üçün tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək edən və tütündən asılılığın müalicəsini təmin edən konkret proqramlar təmin olunmalıdır.

*Kadrların hazırlanması sahəsində potensialı inkişaf etdirmək<sup>10</sup>*

Ölkələrin əksəriyyətində səhiyyə sistemi<sup>11</sup> və səhiyyə işçiləri tütündən istifadədən imtina etmək arzusunda olan bütün istehlakçlarına tütündən istifadənin dayandırılmasına köməkdə və dəstəyin təmin olunmasında mərkəzi rol oynamaqidirlər.

Bütün səhiyyə işçiləri tütündən istifadəni qeydiyyata almaq, qısa məsləhətlər vermək, tütündən istifadədən imtina cəhdi oyatmaq və müvafiq hallarda bütün istehlakçılarını tütündən asılılığın müalicəsi üzrə ixtisaslaşdırılmış xidmətlərə göndərmək üçün təlimləndirilməlidirlər.

Tibbi-sanitar kontekstdən kənar da digər şəxsləri qısa məsləhətlər vermək, tütündən istifadədən imtina cəhdi oyatmaq və müvafiq hallarda bütün istehlakçılarını tütündən asılılığın müalicəsi üzrə ixtisaslaşdırılmış xidmətlərə göndərmək üçün təlimləndirmək və bu yolla, eləcə də tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsində müəyyən rol oynamaq olar.

<sup>10</sup> Hazırlıq üzrə sonrakı göstərişlər ÜST-nin TMÇK-nin 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərindədir (FCTC/COP/4(7) qərarı).

<sup>11</sup> Dövlət orqanları, dövlət və özəl tibb müəssisələri və maliyyələşdirən təşkilatlar xüsusilə daxil olmaqla.

Səhiyyə işçiləri kimi, intensiv ixtisaslaşdırılmış dəstəyi təmin edən tibbi kontekstdən kənar şəxslər də (aşağıda bax "Tütün istehlakçılarında tütündən istifadənin dayandırılmasında kömək göstərilməsi sisteminin əsas elementləri") mümkün olan daha yüksək səviyyədə hazırlanmalı və fasiləsiz təlim keçməlidirlər.

Tütünə qarşı mübarizə və tütündən istifadənin dayandırılması bütün səhiyyə mütəxəssislərinin və digər müvafiq ixtisasların həm diploma qədər, həm də diplomdan sonrakı səviyyələrdə tədris proqramlarına, eləcə də fasiləsiz ixtisas artırılma proqramına daxil edilməlidir. Təlimə tütündən istifadədən imtina və onunla vurulan zərər barədə, tütündən istifadədən imtinanın üstünlükləri və hazırlanmış işçilərin, tütündən istifadədən imtinaya həvəsləndirərək, göstərə biləcəkləri təsirlər barədə məlumat daxil olmalıdır.

Hazırlıq standartları səlahiyyətli orqanlar tərəfindən milli səviyyədə müəyyən edilməlidir.

*Xidmətlərə maksimal mümkün əlçatanlığın təmin olunması üçün mövcud sistem və ehtiyatlardan istifadə etmək*

Tərəflər ən azı bütün tütün istehlakçılarının eyniləşdirilməsini və onlara, heç olmasa, qısa məsləhətləşməni təmin etmək üçün həm tibbi-sanitar, həm də digər kontekstlərdə mövcud infrastrukturunu istifadə etməlidirlər.

Tərəflər tütündən istifadəni dayandırmaq arzusunda olan şəxslərə tütündən asılılıqdan müalicənin təmin olunması üçün mövcud infrastrukturunu istifadə etməlidirlər. Belə müalicə geniş əlçatan, faktiki məlumatlara əsaslanan və qiymət üzrə qəbul edilə bilən olmalıdır.

Tərəflər bütün istehlakçıları üçün, o cümlədən, digərləri ilə yanaşı, ilkin tibbi-sanitar yardım xidmətlərinə və başqa, məsələn, vərəmin və HIV/AIDS-nin müalicəsi üzrə xidmətlərə maksimal mümkün əlçatanlığı təmin edən mövcud infrastrukturdan istifadə imkanını müzakirə etməlidirlər.

*Xəstəlik tarixçələrinə tütündən istifadənin məcburi qeyd olunmasını daxil etmək*

Tərəflər tütündən istifadə faktının və digər müvafiq qeydlərin xəstəlik tarixçələrinə məcburi qeyd olunmasını təmin etməli və tütündən istifadə faktının ölüm haqqında şəhadətnamələrə qeyd olunmasına təhrik etməlidirlər.

*Birgə işi təşviq etmək*

Hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının, ÜST-nin TMÇK-nin 14-cü Maddəsinin müddələrinin həyata keçirilməsində sürətli tərəqqiyə nail olunmaq üçün, hazırkı rəhbər prinsiplərin əsasını təşkil edən başlanğıc mülahizələr üslubunda partnyorluqda işləmələri vacibdir.

*Tütündən istifadənin dayandırılması üçün köməyin davamlı maliyyə mənbəyini yaratmaq*

Tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək və tütündən asılılığın müalicəsinin təmin olunması üzrə milli infrastrukturun möhkəmləndirilməsi və ya yaradılması üçün həm maliyyə, həm də texniki ehtiyatlar tələb olunur və ona görə ÜST-nin TMÇK-nin 26-cı Maddəsinə uyğun olaraq bu infrastrukturun maliyyələşdirilməsi mənbələrini müəyyən

etmək vacib olacaq.

Dövlət büdcəsinə yükün azaldılması üçün Tərəflər tütündən istifadənin dayandırılmasına dəstək üzrə xərcləri tütün sənayesinin və pərakəndə ticarətçilərin üzərinə qoymaq məsələsini tütünə xüsusi vergilər, tütün məmulatlarının istehsalı və/və ya idxalına görə lisenziya yığılmaları, tütün məmulatlarının qeydiyyatına görə yığılmalar, topdan və pərakəndə ticarətçilər üçün tütün satılmasına görə lisenziyalar, müəyyən olunmuş tələblərə riayət edilməməsinə görə tütün sənayesindən və pərakəndə ticarətçilərdən yığılmalar, məsələn, inzibati pul cərimələri və tütünə nəzarət/yoxlamaya görə tütün sənayesindən və pərakəndə ticarətçilərdən illik yığılmalar kimi tədbirlərin köməyi ilə müzakirə edə bilərlər. Tütün məmulatlarının qanunsuz ticarətin azaldılması üzrə uğurlu hərəkətlər də (ÜST-nin TMÇK-nin 15-ci Maddəsində ifadə edilmiş) hökumətin gəlirlərini əhəmiyyətli artırma bilər.

## **TÜTÜN İSTEHLAKÇILARINA TÜTÜNDƏN İSTİFADƏDƏN İMTİNAYA KÖMƏK ETMƏK İQTİDARINDA OLAN SİSTEMİN ƏSAS ELEMENTLƏRİ**

### **Sorğu məlumatı**

Tütün istehlakçılarında dəstək, əvvəlki bölmədə göstərilədiyi kimi, geniş təchizatçılar dairəsi ilə çox müxtəlif şəraitdə göstərilə bilər və bütün əhalini əhatə edən daha az intensiv yanaşmadan başlayaraq təlim keçmiş və buna görə haqq ala bilən mütəxəssislər tərəfindən təmin olunan daha çox intensiv yanaşmalaradək variantlar diapazonunu əhatə edə bilər. Tütündən istifadə etməyi atmış istehlakçılara kömək göstərilməsi üzrə sistemin əsas elementlərinə tütündən istifadə etməyi atənan üçün qısamüddətli məsləhətlər və telefon xətləri<sup>12</sup> kimi geniş əhatəli yanaşmalar, daha intensiv yanaşmalar, məsələn hazırlanmış mütəxəssislər tərəfindən davranış dəstək və effektiv dərman preparatları daxildir. Davranış dəstəyin və dərman preparatlarının ayrı-ayrılıqda və birlikdə effektiv olmasını və qənaətililiyini və onların birgə istifadə ediləndə daha effektiv olmasını sübut edən əhəmiyyətli elmi məlumatlar toplanmışdır.

### **Tövsiyələr**

Tərəflər, tütündən istifadənin dayandırılması və asılılıqdan müalicə sahəsində tibbi-sanitar kontekstdə və başqa şəraitlərdə istifadə edilməsi üçün milli sistemləri işləyib hazırlayaraq, milli şəraitlərdən və prioritetlərdən asılı olaraq aşağıda göstərilmiş elementləri daxil etməlidir.

Tərəflər bütün tibbi-sanitar vəziyyətlərdə və tibbi yardımın bütün təchizatçıları tərəfindən tütündən istifadədən imtina ilə bağlı dəstək göstərilməsi və müalicəni təmin etməlidirlər. Tərəflər lazımı qaydada hazırlanmış qeyri-tibbi təchizatçılar tərəfindən qeyri-tibbi şəraitlərdə, xüsusilə elmi məlumatlar tütün istehlakçılarının bəzi qruplarına<sup>13</sup> belə qaydada xidmət edilməsinin daha yaxşı ola bilməsini göstərəndə, tütündən istifadədən imtina ilə bağlı dəstək göstərilməsi və müalicənin təmin olunması imkanını əlavə müzakirə etməlidirlər.

<sup>12</sup> Tütünçəkmənin dayandırılmasının telefon xətti həm təsiredici, həm də təşəbbüskar məsləhət verə bilən telefonla məsləhət xidmətidir. Tütünçəkmənin dayandırılması üzrə təsiredici xətt tütün istehlakçıları tərəfindən zəngə dərhal reaksiyanı təmin edir, lakin yalnız daxil olan zənglərə cavab verir. Təşəbbüskar xətt tütün istehlakçılarında planlı zənglərin cadvalının təyin edilməsini nəzərdə tutur.

<sup>13</sup> Əhalinin belə qruplarına gənc insanlar, valideynlər və aşağı sosial-iqtisadi statuslu şəxslər aid edilə bilər.

## **Hərəkətlər**

### *Əhali səviyyəsində yanaşmaları işləyib hazırlamaq*

**Kütləvi kommunikasiya.** Kütləvi kommunikasiya və məlumatlandırma sahəsində proqramlar tütündən istifadədən imtinaya stimullaşdırma, tütündən istifadədən imtina məqsədi üçün dəstək göstərilməsinə və bu dəstəkdən istifadə etməyə tütün istehlakçılarının arzusuna dəstək üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir.<sup>14</sup> Bu proqramlara KİV-də həm pulsuz, həm də pullu materialların yerləşdirilməsi daxil ola bilər.

**Qısa məsləhətləşmə.** Qısa məsləhətləşmə bütün səhiyyə sistemlərinə daxil edilə bilər. Səhiyyənin bütün işçiləri tütündən istifadə barədə sual verməyə, cavabı xəstəlik tarixçəsində qeyd etməyə, tütündən istifadədən imtina haqqında qısa məsləhətləşmə aparmağa və tütün istehlakçılarına yerli səviyyədə əlçatan olan daha münasib və effektiv müalicəyə göndəriş verməyə təlimləndirilməlidirlər. Qısa məsləhətləşmə standart təcrübənin vacib elementi kimi aparılmalı və onun həyata keçirilməsi müntəzəm monitorinq olunmalıdır.

**Tütüncəkmənin dayandırılması üzrə telefon xətləri.** Bütün Tərəflər tütüncəkmənin dayandırılması üzrə, tütündən istifadənin dayandırılması üzrə hazırlanmış mütəxəssislərdən tövsiyələr almaq olan, telefon xətləri açmalıdırlar. İdeal halda o, pulsuz olmalı və təşəbbüskar dəstəyi təmin etməlidir. Tütün istehlakçılarının həmişə fərdi dəstək almaları üçün tütüncəkmənin dayandırılması üzrə telefon xətləri geniş təbliğ və reklam edilməli və o, lazımı ştatlarla komplektləşdirilməlidir. Tərəflər tütüncəkmənin dayandırılması üzrə xəttin telefonunu tütün məmulatının qablaşdırılmasının üzərində göstərməyə çağırılırlar.

### *Daha intensiv fərdi yanaşmaları nəzərdə tutmaq*

**Tütündən asılılığın müalicəsi üzrə ixtisaslaşdırılmış xidmətlər.** Ehtiyatlar imkan verdiyi hallarda tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı dəstəyə ehtiyacı olan tütün istehlakçılarının təcrübə ilə məşğul olan xüsusi təlimləndirilmiş mütəxəssislərin qüvvəsi ilə intensiv xüsusişdirilmiş dəstək göstərilməlidir. Belə xidmətlərə davranış dəstəyi və müvafiq hallarda dərman preparatları və ya dərman preparatlarının verilməsi üzrə məsləhətləşmələr daxil olmalıdır. Xidmətlər müxtəlif tibbi və ya digər hazırlanmış işçilər, o cümlədən həkimlər, tibb bacıları, mamalar, əczaçılar, psixoloqlar və milli vəziyyətlərdən asılı olaraq digər mütəxəssislər tərəfindən təmin edilə bilər. Bu xidmətlər ən müxtəlif şəraitlərdə göstərilə bilər və tütün istehlakçıları üçün asan əlçatan olmalıdır. İmkan daxilində onlar pulsuz və ya əlçatan qiymətlə təqdim olunmalıdır. Xüsusişdirilmiş müalicə xidmətləri milli və ya tibbi yardım göstərilməsinin tətbiq edilən standartlarına uyğun olmalıdır.

### *Tibbi preparatların mövcudluğunu təmin etmək*

Tütün məmulatlarının tütündən istifadədən imtina etmək arzusunda olan istehlakçıları üçün, elmi məlumatlara uyğun olaraq tütündən istifadənin dayandırılması şansını birmənalı şəkildə artıran, imkan daxilində pulsuz və ya hamı üçün münasib qiymətlər üzrə dərman preparatları təmin olunmalıdır.

<sup>14</sup> ÜST-nin TMÇK-nin 12-ci Maddəsinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərinə bax (FCTC/COP/4(7) qərarı).

Həmçinin, mövcud qanunvericilik nəzərə alınmaqla əlçatanlığa məhdudiyəti azaldaraq, bütün əhali üçün bəzi dərman preparatlarına əlçatanlığı təmin etmək olar. Bəzi ölkələrin təcrübəsi göstərdiyi kimi əlçatanlığın artırılması və bəzi dərman preparatlarının mövcudluğu tütündən istifadədən imtina cəhdlərinin sayının çoxalması ilə nəticələne bilər.

Tütündən istifadədən imtina zamanı müalicənin tütündən istifadəni dayandıranlar tərəfindən hədsiz xərclərə səbəb olmamasının təmin olunması üçün hökumətlər və ya regional iqtisadi təşkilatlar dərman preparatlarının qiymətlərinin aşağı salınmasına yönələn kollektiv sazişlər bağlamalı və topdan tədarük etməlidirlər. Baha olmayan effektiv dərman preparatlarının olduğu yerdə onları standart müalicə qismində müzakirə etmək olar.<sup>15</sup>

*Tədqiqatların meydana çıxan məlumatlarını və yenilikçi yanaşmaları və məlumatın ötürülməsi kanallarını nəzərə almaq*

Tərəflər tütündən istifadədən imtinaya kömək edən və tütündən asılılığın müalicəsini təmin edən yeni yanaşmalar barədə meydana çıxan elmi məlumatları izləməlidirlər.

Tərəflər, eyni zamanda son dərəcə elmi məlumatlara söykənən yanaşmalara birinci dərəcəli diqqət yetirərək, tütündən istifadədən imtinaya kömək və tütündən asılılığın müalicəsinə təminat sahəsində yeni və novator yanaşmaları üçün səmimi olmalıdırlar.

Bəzən Ümumdünya tütünsüz günündə keçirilən milli tütüncəkmədən imtina günlərinin bütün istehlakçılarının tütündən istifadədən imtina etmək cəhdlərinə səbəb olan effektiv baha olmayan tədbir ola bilməsi barədə bəzi ölkələrin faktiki məlumatları mövcud olar. Telefonlardan və internetdən yüksək istifadə səviyyəsi olan ölkələrdə mobil telefonlara göndərilən mətnli xəbərlər və internet vasitəsi ilə davranışa dəstək göstərilməsi xüsusilə faydalı ola bilər. Bu və digər yanaşmalar, mövcud məlumatların onların müalicənin təmin olunmasının əsas elementi qismində tövsiyə edilməsi üçün hələ kifayət qədər olmasa da, elmi sınaqlar çərçivəsində öyrənilir. Tütündən istifadənin dayandırılmasına dair məlumat və tövsiyələrin yayılması üçün, bir çox ölkələrdə radio kütləvi kommunikasiyanın daha geniş yayılmış və ucuz kanalı olduğuna görə, məlumatın ötürülməsinin radio kimi elektron kanallarından istifadə etmək imkanını müzakirə etmək mümkün olardı. Bəzi ölkələr, eləcə də məlumatın kütləvi səviyyədə geniş əlçatan yerli və xalq kanallarına malikdir və mədəni planda müalicəyə digər münasib yanaşmalarla yanaşı tütündən istifadənin dayandırılması üzrə müəssisələrin mövcudluğu barədə məlumatın yayılması üçün onların istifadə imkanını müzakirə etmək olardı.

## **TÜTÜNDƏN İSTİFADƏDƏN İMTINAYA DƏSTƏYİN İNKİŞAFI: MƏRHƏLƏLİ YANAŞMA**

### ***Sorğu məlumatı***

Tütüne tələbatın azaldılmasına aparan və ÜST-nin TMÇK-nın digər maddələri<sup>16</sup> ilə əhatə olunan tütüne qarşı mübarizə haqqında siyasət tədbirləri tütündən istifadədən imtinaya həvəsləndirərək və tütündən istifadənin dayandırılmasına dəstək tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün münasib mühit yaradaraq tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək edir. Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi üzrə tədbirlərin

<sup>15</sup> Elmi məlumatlara uyğun olaraq (aşağıda bax "Monitorinq və qiymətləndirmə").

<sup>16</sup> 6, 8, 11, 12 və 13-cü Maddələr xüsusilə daxil olmaqla.

həyata keçirilməsi belə siyasi tədbirlərlə birlikdə əlavə effektdə malik olar və beləliklə əhalinin sağlamlığına maksimal təsiri təmin edər.

Hətta tütündən istifadədən imtina etmək arzusunda olan tütün istehlakçılarının payı aşağı olan və bunun üçün köməyə ehtiyacı olan ölkədə, tütün istehsalçılarının sayı tam ifadədə əhəmiyyətlidirsə, tütündən istifadədən imtinada dəstəyə əhəmiyyətli tələbat mövcud ola bilər.

Tütündən istifadənin dayandırılmasına və tütündən asılılığın müalicəsinə köməyin hərtərəfli kompleks sisteminin müxtəlif elementlərinin tətbiqi, hər bir Tərəfin milli şəraitləri və prioritetlərindən asılı olaraq, eyni zamanda və ya mərhələlər üzrə həyata keçirilə bilər. Bəzi tərəflər artıq müalicənin hərtərəfli sistemlərinə malikdir və bütün Tərəflər tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi üzrə tədbirlərin maksimal tam komplektini təmin etmək məqsədini qoymalıdır.

Lakin ehtiyatlar tükənməz olmadığına görə bu bölmədə, qəbul oluna bilən hesab edilərsə, tütündən asılılığın müalicəsinin genişləndirilməsinə mərhələli yanaşma elementləri təklif edilir.

### **Təvsiyələr**

Hələ bunu etməyən Tərəflər tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək və tütündən asılılığın müalicəsinə tələbatın artırılması üzrə ÜST-nin TMÇK-nın digər maddələrində<sup>17</sup> nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirməlidirlər. Tərəflər bütün tütün istehlakçılarının aşkarlanmasını və onlara heç olmasa qısa məsləhətləşmənin verilməsini təmin etmək üçün həm tibbi, həm də digər kontekstlərdə mövcud infrastrukturunu istifadə etməlidirlər.

Tərəflər milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla aşağıda sadalanan tədbirləri həyata keçirməlidirlər.

### **Hərəkətlər**

Tütündən istifadədən imtinaya cəhdlər etməyə həvəsləndirən baza infrastrukturunu və mühitin yaradılması üzrə hərəkətlər.

#### *Sistemin komponentlərini təmin etmək*

- Tütün məmulatlarının zərərli nəticələrinə dair əhalinin yaxşı məlumatlı olmasını təmin etmək.
- Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsinin milli əlaqələndirilməsini tütünə qarşı mübarizənin milli planının elementi qismində möhkəmləndirmək və ya təşkil etmək və maliyyələşdirmək.
- Tütündən istifadənin dayandırılmasının milli strategiyasını və tütündən asılılığın müalicəsinin milli rəhbər prinsiplərini işləyib hazırlamaq və yaymaq.

---

<sup>17</sup>6, 8, 11, 12 və 13-cü Maddələr xüsusilə daxil olmaqla.



- Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsinin davamlı maliyyələşdirilməsini müəyyən etmək və təmin etmək.
- Müvafiq hallarda tibbi sığorta və ya səhiyyənin digər maliyyə sistemlərinin tütündən asılılığı xəstəliklərdən və ya pozuntulardan biri qismində qeyd etməsini və onların müalicəsini əhatə olunan xidmətlərə daxil etməsini təmin etmək.

*Problemi səhiyyə işçiləri vasitəsi ilə həll etmək*

- Tütündən asılılığı və tütündən istifadənin dayandırılmasını əsas tədris proqramına və tibbi, stomatoloji, tibb bacısı işi, əczaçılıq və digər müvafiq universitet kursları çərçivəsində davamlı peşə hazırlığına (undergraduate və graduate) və lisenziya və sertifikatıya alınması imtahanlarına daxil etmək.
- Səhiyyə işçilərini sadə formula müvafiq olaraq qısa məsləhətləşmələri aparmağa təlimləndirmək.
- Məqsədəuyğun olanda səhiyyə sektorundan kənar işçiləri və təchizatçıları tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsinin təmin olunması bacarıqlarına təlimləndirmək.
- Tütündən istifadə edən səhiyyə işçiləri və xidmət təchizatçıları arasında tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək etmək və onlara, ehtiyacları varsa, tütündən istifadədən imtinaya dəstək təklif etmək.

*Qısa məsləhətləşmələri səhiyyənin mövcud sistemlərinə daxil etmək*

- Tibbi yardım göstərilməsinin bütün səviyyələrində xəstəlik tarixçələrində və digər müvafiq qeydlərdə tütündən istifadənin qeyd alınmasını təmin etmək.
- İlkin tibbi-sanitar yardımın mövcud sisteminə qısa məsləhət verilməsini daxil etmək.
- Ölkənin səhiyyə sisteminin bütün müvafiq sektorlarının qısa məsləhətləşmənin təmin olunmasına cəlb etmək.
- Mümkün və ya zəruri olduqda qısa məsləhətləşmənin keçirilməsini səhiyyə sektorundan kənar, mədəni baxımdan digər münasib kontekstlərə daxil etmək.
- Müvafiq hallarda səhiyyə işçilərinin tütündən istifadənin dayandırılması və dərman preparatlarının qiymətinə dair məsləhətləşməyə sərf etdikləri vaxtı kompensasiya etmək tövsiyə edilir.

Tütündən istifadədən imtina cəhdlərinin uğuru ehtimalını artıran hərəkətlər

*Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsinə dəstək üçün potensialı yaratmaq*



- Tütündən asılılığın müalicəsi xidmətlərinin mövcudluğu və əlçatanlığı barədə əhəlinin yaxşı məlumatlandırılmasını təmin etmək və onu bunlardan istifadə etməyə həvəsləndirmək.
- Tütüncəkməni neçə tərgitmək barədə tövsiyələrin yayılmasından ötrü tütüncəkməni atanlar üçün pulsuz təşəbbüskar telefon xəttini yaratmaq və ya ehtiyatlar məhdud olduğu halda tütüncəkməni atanlar üçün pulsuz fəaliyyət göstərən telefon xəttinin yaradılmasından başlamaq.
- Effektiv dərman vasitələrinin həmişə mövcud olmasını və pulsuz və ya münasib qiymət üzrə əlçatanlığını təmin etmək.
- Tütündən asılılıqdan kompleks müalicənin, milli və ya tibbi yardım göstərilməsinin tətbiq edilə bilən standartlarına uyğun olan, xüsusişdirilmiş xidmətləri şəbəkəsini yaratmaq.

## **MONİTORİNQ VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ**

### **Sorğu məlumatı**

Monitorinq və qiymətləndirmə üzrə fəaliyyətin gedişində dəyişikliklər və ya onların olmamasını bildirən xəbərlərin/məlumatların toplanılması yolu ilə bu və ya digər tədbirin, yaxud proqramların tərəqqisi və təsirinin ölçülməsi aparılır. Bura tədbirlərin və proqramların dövrü icmalının aparılması daxildir. Elmi məlumatlar – elmi araşdırmalar nəticəsində, adətən, formal tədqiqatlar gedişində əldə olunan məlumatlardır və monitorinq və qiymətləndirmə məlumatlarını əhatə edir.<sup>18</sup>

Monitorinq və qiymətləndirmə tütün istehlakçıları üçün effektiv müalicənin işlənilib hazırlanması və göstərilməsi üçün ən yaxşı vasitələrin istifadə edilməsinin təmin olunmasında vacib əhəmiyyət kəsb edir. Zərurət yarandıqda məhdud ehtiyatların daha effektiv istifadəsinin təmin olunmasına kömək etməkdən ötrü tədbirlərə düzəliş və təkmilləşmə etmək üçün milli səviyyədə monitorinq və qiymətləndirmənin köməyi ilə tərəqqinin ölçülməsi təmin edilir. Beynəlxalq səviyyədə təcrübə mübadiləsi Tərəflər üçün onların strategiyalarının uyğunlaşdırılması və təkmilləşdirilməsini yüngülləşdirir.

Monitorinq və qiymətləndirmə məlumatlarının toplanılmasını mövcud milli və beynəlxalq məlumat toplanılma sistemləri nəzərə alınmaqla və istinad edilməklə həyata keçirmək olar.

### **Tövsiyə**

Tərəflər tendensiyaların izlənilməsi məqsədlərində tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsinin bütün strategiya və proqramlarının, o cümlədən proses və nəticələrin göstəricilərinin monitorinq və qiymətləndirməsini həyata keçirməlidirlər. ÜST-nin TMÇK-nın 20, 21 və 22-ci Maddələrinin müddəalarına uyğun olaraq onlar məlumatlar mübadiləsi nəticəsində digər ölkələrin təcrübəsindən istifadə etməlidirlər.

---

<sup>18</sup> 6, 8, 11, 12 və 13-cü Maddələr xüsusilə daxil olmaqla.

## **Hərəkətlər**

Hər bir məqsədə nail olma istiqamətində tərəqqini qiymətləndirmək imkanının olması üçün ölçülə bilən məqsədləri dürüst ifadə etmək, ehtiyatlarda tələbatı müəyyənləşdirmək və göstəriciləri eyniləşdirmək.

Aydın müəyyən edilmiş göstəricilər istifadə edilməklə və milli şəraitlər və prioritetlər nəzərə alınmaqla səhiyyə işçilərini və tibbi xidmətlər təchizatçılarını xidmətlərin nəticələrinin monitorinqində iştiraka təhrik etmək.

Praktiki və effektiv olan, təsiredici metodikalara istinad edən və yerli şəraitlərə uyğun olan məlumatlar toplanılması sistemini istifadə etmək.

## **BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ**

### **Sorğu məlumatı**

ÜST-nin TMÇK-nin 22-ci Maddəsinə uyğun olaraq Tərəflər arasında beynəlxalq əməkdaşlıq müqavilə öhdəliyidir. Tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq, eləcə də ÜST-nin TMÇK-nin həyata keçirilməsində dəstək və möhkəmləndirilmə vasitəsidir.

### **Tövsiyə**

ÜST-nin TMÇK-nin 20, 21 və 22-ci Maddələrinə uyğun olaraq Tərəflər özlərini tütündən istifadənin dayandırılması sahəsində daha effektiv tədbirlər həyata keçirmək imkanı ilə təmin etmək üçün beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq etməlidirlər.

## **Hərəkətlər**

Digər Tərəflərlə tütündən istifadənin dayandırılması və tütündən asılılığın müalicəsi sahəsində təcrübə, o cümlədən tütündən istifadənin dayandırılmasına dəstəyin inkişafı və maliyyələşdirilməsi strategiyaları, müalicənin milli rəhbər prinsipləri, təlim strategiyaları və tütündən asılılığın müalicəsi sisteminin qiymətləndirilməsinin nəticələri üzrə məlumat və hesabatlar mübadiləsi etmək.

Müvafiq hallarda hesabat verilməsinin beynəlxalq mexanizmlərindən, məsələn, TMÇK-nin həyata keçirilməsi haqqında müntəzəm hesabat, eləcə də ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqə və razılaşmalardan istifadə etmək.

Vaxtaşırı bu rəhbər prinsiplərin, Tərəflər üçün effektiv rəhbərlik və kömək mənbəyi kimi sonra da xidmət etməsi təmin olunmaqla, xülasəsini və yenidən müzakirəsini aparmaq.





